

BØRN I DELEORDNINGER

EN KVALITATIV UNDERSØGELSE

11:38

MAI HEIDE OTTOSEN
SOFIE STAGE
HANNE SØNDERGAARD JENSEN

11:38

BØRN I DELEORDNINGER

EN KVALITATIV UNDERSØGELSE

MAI HEIDE OTTOSEN

SOFIE STAGE

HANNE SØNDERGAARD JENSEN

KØBENHAVN 2011

SFI – DET NATIONALE FORSKNINGSCENTER FOR VELFÆRD

BØRN I DELEDRNINGER. EN KVALITATIV UNDERSØGELSE

Afdelingsleder: Anne-Dorthe Hestbæk

Afdelingen for børn og familie

Undersøgelsens følgegruppe:

Jeanette Løgstrup-Nielsen, Statsforvaltningen Sjælland

Lene Mikkelsen, Statsforvaltningen Sjælland

Henriette Braad Olesen, Familiestyrelsen

Jakob Roepstoff, Egmontfonden

Jette Røgild, Statsforvaltningen København

Rikke Schwartz, psykolog og børnesagkyndig ekspert

Camilla Terndrup, Børns Vilkår

ISSN: 1396-1810

ISBN: 978-87-7119-056-4

e-ISBN: 978-87-7119-057-1

Layout: Hedda Bank

Forsidefoto: Mauritius

Oplag: 600

Tryk: Rosendahls – Schultz Grafisk A/S

© 2011 SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

Herluf Trolles Gade 11

1052 København K

Tlf. 33 48 08 00

sfi@sfi.dk

www.sfi.dk

SFI's publikationer kan frit citeres med tydelig angivelse af kilden.

Skrifter, der omtaler, anmelder, henviser til eller gengiver SFI's publikationer, bedes sendt til centret.

INDHOLD

	FORORD	7
	RESUMÉ	9
1	UNDERSØGELSENS FORMÅL OG BAGGRUND	19
	Baggrund for undersøgelsen	19
	Undersøgelsens formål og problemstillinger	20
	Terminologi: definition af deleordning	21
	Rapportens fremstilling	22
2	HIDTIDIG FORSKNING OM BØRN I DELEORDNINGER	23
	Generelle udviklingstræk	23
	Forskningsresultater om børn og samvær	26
	Forældresamarbejde og børns trivsel	27
	Deleordninger under normale omstændigheder	29
	Deleordninger, når forældrene har konflikter	34

	Deleordninger set fra børns perspektiv	36
	Opsamling	38
3	UNDERSØGELSENS TILRETTELÆGGELSE	41
	Undersøgelsestilgang	41
	Design og tilrettelæggelse	42
	Rekruttering af informanter	43
	Den praktiske gennemførelse	46
	Bearbejdning af data	49
	Analysestrategi	50
4	KARAKTERISTIK: FAMILIER MED DELEORDNING	53
	Bruddet og nye familiedannelser	53
	Børnene om forældrenes brud	54
	Organisering af samvær og økonomi	57
	Geografisk afstand mellem forældrene	58
	Skiftedagen	58
	Frivillig eller fastsat ordning	61
	Børn, der var til samtale	63
	Opsamling	64
5	MOTIVER TIL DELEORDNINGER	65
	Deleordning er mest retfærdigt	65
	Deleordning sikrer kontakten til begge forældre	70
	Deleordning som værn mod konflikter og retssager	71
	Motiver til at ændre samværsordning	72
	Opsamling	77
6	3 CASES: MÅDER AT UDFORME DELEORDNINGER PÅ	79
	Case 1: Pernille, 13 år	79

	Case 2: Oscar, 10 år, og Laura, 12 år	84
	Case 3: Mia, 9 år, og Katja, 13 år	90
	Opsamling	99
7	HVAD FÅR EN DELEORDNING TIL AT FUNGERE GODT?	101
	Forældrenes indbyrdes relationer	102
	Rigdt eller fleksibelt organiseret samvær	113
	Hverdagen: den vanskelige logistik	119
	Søskende kan skabe stabilitet	124
	Den udvidede familie	126
	Det individuelle barn	130
	Opsamling	132
8	BETRAGTNINGER OM DELEORDNINGER	135
	Børn om fordele og ulemper ved deleordning	135
	Børns anbefaling til "bedste ven"	143
	Forældrene om fordele og ulemper ved deleordning	147
	Opsamling	151
9	DELEORDNINGER SET I BAKSPEJLET	153
	Tre forskellige samværsforløb	154
	Betydning af søskende og stedforældre	163
	Afstand mellem forældre er betydningsfuld	169
	Omstilling er hård og spændende	170
	Samarbejde mellem forældrene er vigtigt	171
	Forældre skal være loyale mod hinanden	173
	Et eller to hjem	174
	Deleordning signalerer, at man er vigtig	175
	Opsamling	176

10	KONKLUSION OG PERSPEKTIVER	179
	Konklusion	179
	Perspektiver for praksis	184
	BILAG	187
	Vil en deleordning være gunstig for vores barn? Et praktisk værktøj til forældre	187
	LITTERATUR	193
	SFI-RAPPORTER SIDEN 2010	201

FORORD

Gennem de senere år har skilsmissebørn fået mere samvær med den forælder, som de ikke har bopæl hos. Der er også sket en vækst i andelen af børn, som har en deleordning, det vil sige, som bor lige meget eller næsten lige meget hos begge forældre. Hvor deleordninger tidligere var et marginalt fænomen, er det nu blevet mainstream. Alligevel har der hidtil været begrænset viden om vilkårene ved at være delebarn. En undersøgelse af børns hverdag med deleordning aktualiseres af, at forældreansvarsloven fra 2007 åbnede for, at de familieretlige myndigheder fik mulighed for at bestemme, at børn kunne få samvær i op til halvdelen af tiden.

Datagrundlaget for undersøgelsen er kvalitativt og baserer sig på dybtgående interview med 54 børn og forældre, der har erfaringer med deleordninger, samt fire unge i starten af 20'erne, der som børn levede i deleordning. Herigennem tilvejebringes indsigt i fordele og ulemper, glæder og besværligheder ved at praktisere en samværsordning, som stiller ganske store fordringer til dem, som lever med den.

Undersøgelsen er gennemført under ledelse af programleder Mai Heide Ottosen, der har stået for design og kontekstualisering af undersøgelsens fund. Videnskabelig assistent Sofie Stage har bearbejdet og analyseret de empiriske data. Børnesagkyndig konsulent Hanne Søndergård Jensen har med sin mangeårige erfaring som børnesagkyndig rådgiver

ver gennemført interview med børn og forældre. Stud.scient.soc. Pia Thomsen har transskriberet interviewene.

Undersøgelsen er blevet til på SFI's initiativ, og vi takker alle de børn, forældre og unge voksne, som har deltaget i undersøgelsen og videregivet erfaringer, som kan være til gavn for andre forældre og børn, der overvejer deleordninger. En tak skal rettes til professor (MSO) Hanne Warming, RUC, og til forskningsprojektets følgegruppe, der har læst manuskriptet og givet konstruktive kommentarer. Fra følgegruppens midte takker vi særligt de personligt udpegede medlemmer fra statsforvaltningerne, som hjalp os med at rekruttere informanter.

En særlig tak skal også cand.psych. Rikke Schwartz have, med hvem vi har haft flere konstruktive drøftelser i analysefasen. Undersøgelsen er finansieret af Egmontfonden.

København, oktober 2011

JØRGEN SØNDERGAARD

RESUMÉ

BAGGRUND, FORMÅL OG TILRETTELÆGGELSE

Gennem de senere år har skilsmissebørn fået mere samvær med den forælder, som de ikke har bopæl hos. Der er også sket en vækst i andelen af børn, som har en deleordning, det vil sige som bor lige meget eller næsten lige meget hos begge forældre. Fra at være et marginalt fænomen er deleordninger nu blevet mere mainstream. Omkring hvert sjette skilsmissebarn lever i en deleordning.

Der har ikke tidligere været udført egentlig forskningsbaserede undersøgelser om vilkårene ved at være debarn i Danmark, og også viden fra den internationale forskning fremstår noget sporadisk. Det er en væsentlig baggrund for, at denne undersøgelse er blevet iværksat. Undersøgelsen aktualiseres yderligere af, at forældreansvarsloven fra 2007 åbnede for, at de familieretlige myndigheder fik mulighed for at bestemme, at børn kunne få samvær i op til halvdelen af tiden, for eksempel såkaldte 7/7-ordninger.

Undersøgelsen belyser, hvordan børns hverdagsliv er indrettet – inden for og uden for familien – når man lever med en deleordning, herunder hvordan forældrene samarbejder og koordinerer, og hvordan det for børn er muligt at passe venner og fritidsaktiviteter, når man bor to steder. Vi har lagt vægt på, at beretningerne om debørns hverdagsliv skulle hidrøre fra børnene selv, men som en kontekst for disse beretninger har vi også indhentet informationer fra forældre.

Denne rapport er det første af to studier om delebørn og baserer sig på dybtgående interview med 8-14-årige børn og deres forældre, som aktuelt eller for nylig har haft en deleordning. I nogle tilfælde var deleordningen et resultat af forældrenes egen frivilligt indgåede aftale, i andre tilfælde var den resultatet af en myndighedsafgørelse. Derudover er der også gennemført interview med en håndfuld unge voksne, som levede i en deleordning i kortere eller længere tid i deres barndom. I alt er 56 personer interviewet til undersøgelsen. I en senere rapport offentliggøres resultater fra et andet studie, der er baseret på kvantitative data.

RESULTATER

Undersøgelsen giver indblik i, hvordan skilsmissebørn i deleordninger oplever deres hverdag underlagt de særlige vilkår, deleordningen skaber. Nogle af de problemstillinger, børnene fremhævede, er særskilte for børn i deleordninger. Andre problemstillinger deler de med skilsmissebørn i almindelighed, om end disse accentueres for delebørn, fordi de tilbringer lige meget tid hos begge forældre. Atter andre problemstillinger er vilkår for børn, uanset om deres forældre er skilt eller ej. Det gælder eksempelvis de behov for forandringer i hjemmet, børn kan opleve, i takt med at de bliver ældre og får øget trang til frihed og autonomi.

KARAKTERISTIKA VED UNDERSØGELSENS BØRN

For nogle af de børn, som deltog i undersøgelsen, lå samlivsbruddet en del år tilbage, i andre tilfælde var det af nyere dato. Uanset tidspunktet står situationen, hvor børnene fik overrakt beskeden om forældrenes skilsmisse, mejslet i erindringen hos de allerfleste. En del børn har ønsker om, at forældrene finder sammen igen, selvom der hos de fleste er en realistisk erkendelse af, at det nok ikke kommer til at ske.

Ikke alle børn i undersøgelsen havde haft deleordning fra starten, ligesom flere på undersøgelsestidspunktet er gået over til en anden ordning. De fleste børn har forældre, der bor tæt på hinanden, hvilket kan smidiggøre et deleordningsarrangement.

Der er en variationsbredde med hensyn til skiftedage og med hensyn til, hvordan der skiftes. Nogle børn har meget bagage med, andre næsten ingen. Nogle får hjælp af forældrene til at blive bragt på plads i det andet hjem i forbindelse med skiftet, andre må klare det selv.

Selvom forældre med en frivilligt indgået deleordning gennemgående har en bedre indbyrdes relation end forældre med en fastsat deleordning, kan man ikke kategorisk opdele børns hverdagsoplevelser med deleordning efter, om forældrene har fået fastsat deleordningen i statsforvaltningen eller ikke. Ligesom der eksisterer forældrepar med indbyrdes betændte relationer, som selv står bag et deleordningsarrangement, er der også samarbejdende forældrepar, som går til statsforvaltningen, fordi de har behov for at få aftalerne nedfældet på papir. Kun få af undersøgelsens børn har været til samtale i statsforvaltningen. Der er blandt disse børn varierende oplevelser af samtalen. For nogle børn var samtalen en mulighed for aktivt at præge situationen, for andre børn blev samtalen gennemført af hensyn til forældrene, selvom barnet helst var fri.

MOTIVER TIL AT FÅ DELEORDNING

Et af de spørgsmål, som har optaget os i arbejdet med denne undersøgelse, var, om deleordninger nogen sinde vælges for børnenes skyld? Børnene var ikke blevet spurgt om, hvilken ordning de selv ønskede, da forældrene gik fra hinanden. Det kan der være gode grunde til, blandt andet kan børn undgå at blive bibragt en følelse af, at de skal vælge mellem forældrene.

Undersøgelsen finder blandt forældre forskellige motiver, som gennemgående er mere begrundet i forældrenes egne interesser end i børnenes. Et dominerende tema er at få en retfærdig ordning, som giver forældrene mulighed for at få lige adgang til børnene. For nogle forældre overskygger behovet for retfærdighed barnets trivsel, og børn kan i disse familier opleve at blive reduceret til en genstand, forældrene kæmper om. Vi observerede i den forbindelse en kønsforskel: Nogle mødre mener, det er fair, at begge forældre har barnet lige meget. Andre havde følt sig presset til at få en deleordning, selvom de mente, at børn har bedst af en fast base. Ingen af de deltagende fædre talte om børns behov for at have en fast base.

Et andet motiv til at vælge deleordning beror på de fordele, børnefri tid kan skabe for forældrene. Pressede forældre, herunder mødre der føler, de har stået alene med ansvaret for børnene, kan opleve, at en deleordning skaber et pusterum, hvor de i de uger, børnene er hos deres anden forælder, kan pleje sig selv, deres karriere og egen sociale omgangskreds. For disse forældre kan savn af børnene gå hånd i hånd med en lettelse over at have lidt tid til sig selv. Ligeledes kan den børnefri tid

generere ekstra overskud, så forældrene føler sig bedre rustede i deres rolle som forældre de uger, hvor børnene er hos dem.

Et tredje motiv er, at barnet med en deleordning bevarer (lige meget) kontakt til begge forældre.

Et fjerde motiv til at vælge deleordning er, at nogle forældre mener, at det kan holde forældrekonflikterne nede, hvis begge ”får lige adgang til barnet”.

Selvom en deleordning sjældent er etableret for at tilgodese børnenes behov, er der børn i undersøgelsen, som peger på, at det er dejligt at kunne bevare en tæt kontakt til begge forældre. Et par af de unge i 20’erne, som deltog i undersøgelsen, oplever det som et udtryk for forældrenes interesse og kærlighed, at begge ønsker at have barnet boende hos sig.

HVORDAN FUNGERER DELEORDNINGER FOR BØRN?

Deleordninger kan fungere godt for nogle børn, men ikke for alle. Det beror på de konkrete omstændigheder, blandt andet barnets egen robusthed, måden samværet er organiseret på, afstanden mellem de to hjem samt, ikke mindst, hvordan forældrene hjælper barnet med at skabe kontinuitet i hverdagen og forbindelse mellem de to familieliv.

At leve i en deleordning er et logistisk puslespil, som børn kan opleve som stressende og anstrengende, og som besværliggør hverdagen. At pakke, skifte og falde til er simpelthen bare mere besværligt. Flere af de forældre, som deltog i undersøgelsen, fortalte, at de ikke selv ville kunne holde ud at leve i en deleordning. Børn i deleordninger er derfor udsat for en særlig og ekstra belastning, som ikke i samme udstrækning gælder for andre skilsmissebørn. Givet, at en række forudsætninger er opfyldt, tyder undersøgelsen på, at børn kan håndtere at have to hjem. Har børn gennem en årrække, eller siden de var små, levet i en deleordning, så er det den normale sociale orden, og det kan være svært at forestille sig, at tingene kan være anderledes. Idéen om at have to hjem blev i mindre grad problematiseret blandt de yngste end blandt de ældre børn og de unge. Børn kan også godt håndtere, at der er forskelligheder ved de to hjem. Men gestalter forældrene deres barn som to helt forskellige personer, eller er normerne i de to hjem i egentlig modstrid, er det næppe gunstigt for et barns udviklingsbetingelser.

Undersøgelsen efterlader det indtryk, at deleordning opleves som tungere og mere besværlig, i takt med at børn bliver ældre. Når børn

når teenagealderen, er det for eksempel vigtigt at have adgang til yndlingsstøjet, og det bliver vigtigere at kunne være sammen med vennerne. Det er især blandt børn i de ældre aldersgrupper, at vi ser en efterspørgsel på andre samværsordninger end deleordninger.

Afstanden mellem forældrenes hjem er afgørende for, om barnet kontinuerligt kan være forankret i sit lokale miljø. Lang distance mellem forældrene kan forhindre børn i at se venner, gå til fritidsinteresser m.m. i de uger, de er hos den forælder, der bor længst væk fra disse vigtige udenoms-familære arenaer. Nogle børn befinder sig på isolerede familiære øer i halvdelen af deres tid uden mulighed for at integrere det øvrige sociale liv.

FORÆLDRENE OG DERES INDBYRDES SAMARBEJDE

Undersøgelsen efterlader ikke tvivl om, at det stiller særlige fordringer til forældresamarbejdet, hvis en deleordning skal fungere godt for barnet. Det kræver høj grad af samordning, når et barn ikke har en fast base, hvor forældreansvaret er placeret, men derimod oplever forældreansvaret fordelt blandt to voksne, som lever i hver deres husstand. Hvis ikke der udveksles informationer om praktiske forhold og barnets velbefindende, eller hvis ikke der sættes visse fælles normative standarder, vil der opstå risiko for slip, huller og brud, som skaber opsplittning i barnets liv.

Forældres fleksible indretning af samværet og kort geografisk afstand mellem de to hjem kan bidrage til at gøre hverdagen nemmere for børnene, fordi de derved bedre kan integrere deres to familieliv, eksempelvis ved at smutte forbi i det andet hjem for at hilse på, hente glemte ting eller tage en ekstra overnatning der, fordi det er mest praktisk.

For nogle børn har det ingen betydning, at deres forældre bor dør om dør, fordi forældreforholdet er så belastet, at barnet lever to adskilte liv i de to hjem. For en del familier i undersøgelsen forekommer der ingen samordning, fordi forældrene ikke eller kun på et minimalt niveau samarbejder. Herved bliver der lagt en belastning på børnene, som i nogle tilfælde fører til, at de logistiske aspekter bliver yderligere besværliggjort.

Børnene i undersøgelsen er meget bevidste om, hvordan deres forældre har det med hinanden. Undersøgelsen viser, at nogle delebørn deler skæbne med andre skilsmissebørn ved at have forældre med indbyrdes dårlige relationer eller forældre, der ligger i åben krig. I sådanne situationer kan børn blive fanget i en loyalitetsklemme eller blive brugt i

en alliance mod den anden forælder. Belastede forældrerelationer finder vi i dette undersøgelsesmateriale ikke kun blandt familier, der har fået deres deleordning fastsat i statsforvaltningen. Når forældrenes indbyrdes forhold er dårligt, kan det også belaste andre aspekter af delebørns hverdagsliv, for eksempelvis ved at de forpligtelser eller aktiviteter, barnet er indrulleret i uden for familien (fritid, venner mv.), ikke bliver passet. I de særligt konflikttunge familier er barnet følelsesmæssigt i klemme mellem de to stridende forældre. I de værste tilfælde bliver barnet brugt af enten begge eller den ene forælder mod den anden. Undersøgelsen finder eksempler på børn, der håndterer disse kritiske forældrerelationer ved at lukke fuldstændig af for information mellem forældrene. De styrer igennem tilværelsen ved at skjule følelser for den ene forælder for den anden. Disse børn censurerer alt, hvad de fortæller om hverdagen hos den ene forælder til den anden, eller lukker helt i og fortæller ingenting. Derved kommer børnene til at leve to helt adskilte liv.

BETYDNINGEN AF SØSKENDE

Det står som et meget centralt resultat i undersøgelsen, at de fleste børn – små som store – betoner vigtigheden af at kunne følges med søskende, også selvom de indimellem skændes med dem, som søskende nu gør. Søskende udgør en stabilitetsfaktor, der skaber kontinuitet og fungerer som et meget vigtigt forankringspunkt for børn.

Samtidig viser undersøgelsen, at der i en søskendeflok kan være skiftende behov. For eksempel kan mindre børn have brug for hyppigere skift, fordi de ellers kommer til at savne den anden forælder. De allerfleste børn værdsætter at have søskende at følges med, også selvom det kunne gå ud over deres egne behov.

NYE FAMILIEMEDLEMMER

Det er et vilkår for skilsmissebørn i almindelighed, at de kan opleve, at familien bliver udvidet i form af nye familiemedlemmer som stedforældre, stedsøskende og halvsøskende, og udvidelsen af familien kan på godt og ondt bidrage til, at hverdagen ændrer sig. De komplekse familiendannelser med for eksempel nye stedsøskende indebærer, at der må bøjes af og tages hensyn. Undersøgelsens resultater peger på, at det kan være både berigende og anstrengende; det er ikke barnet selv, men forælderen, der har valgt at få de nye familiemedlemmer. For delebørn fremstår det

imidlertid som en særlig udfordring, hvis forholdet til nye stedforældre eller stedsøskende er anstrengt, fordi de skal leve under samme tag i halvdelen af tiden og ikke bare kan nøjes med at se dem ved besøg.

INDIVIDUELLE BØRN

Undersøgelsen har bibragt os viden om, at søskende ofte har en fælles overordnet virkelighedsforståelse af deres familieliv. Undersøgelsen viser imidlertid også, at børn fra de samme familier kan håndtere deres livssituation ved hjælp af meget forskellige tilpasningsstrategier, som knytter sig til individuelle forskelle i temperament og personlighed. Kufferten er symbolet på dele børns livsvilkår, og nogle bærer den byrde med et smil. De formår at trives under vanskelige vilkår og håndterer en presset hverdag splittet mellem to hjem. Andre børn oplever en ellers rimelig velorganiseret hverdag med deleordning som stressende. Disse individuelle forskelle er vigtige at have for øje, når man som forældre eller familieretlig myndighed skal vurdere, om en deleordning vil kunne fungere for børnene i en familie.

HVAD SIGER BØRN OM FORDELE OG ULEMPER?

Fordele ved en deleordning er, at dette samværsarrangement giver mulighed for at have tæt kontakt til begge forældre, et større familienetværk (der inkluderer stedforældre, pap- og halv søskende og ekstra hold bedsteforældre) og dobbelt op af ferier og materielle ting. Det er for nogle børn desuden positivt, at deleordningen tilgodeser forældrenes behov. Blandt negative elementer fremhæves stress, rodløshed og det besvær, der følger med at have to hjem.

Hvis deres bedste vens forældre stod for at skulle skilles, anbefaler de fleste børn, at vennen får en deleordning. Argumenterne går dels på, at den tætte kontakt til begge forældre kan bevares, dels på retfærdighedstankegangen: En ligelig fordeling af samværet bliver synonymt med noget positivt. Endelig anbefales deleordning af børn, fordi det sikrer, at forældrenes følelser ikke kommer i klemme. Børn, der ikke anbefaler deleordning, argumenterer for dette ud fra den byrde, de ugentlige skift medfører.

PERSPEKTIVER FOR PRAKSIS

På grundlag af tidligere forskning – både den internationale forskningsliteratur og tidligere danske analyser – havde vi forventet at få indblik i familieliv, der tegnede sig relativt positivt. Vores forventninger var funderet i undersøgelsesresultater, som har vist, at de skilsmisseforældre, der vælger deleordninger, er en selvselekeret gruppe, som er særligt velfungerende. Selvom vi i dette undersøgelsesmateriale også finder sådanne positive eksempler, er det en negativ overraskelse, at en betydelig del af børnene lever i relativt komplicerede familierelationer. Dette faktum kan kun delvist tilskrives, at en del af casene blev rekrutteret fra statsforvaltningerne. Også blandt familier med frivilligt indgåede deleordninger fungerer en del af dem problematisk set fra børneperspektivet, blandt andet fordi børnenes hverdagsliv er opsplittet, og forbindelseslinjen mellem de to familier mangler.

Vi kan ikke ud fra en undersøgelse som denne med et kvalitativt analyseafsæt vide, om dette – knap så positive – billede er repræsentativt for alle børn i deleordninger. En hypotese er imidlertid, at i og med at flere børn omfattes af deleordninger, vil der også være flere børn, som lever i komplicerede eller egentligt belastede familierelationer. I det perspektiv mener vi, at der på grundlag af undersøgelsen kan uddrages nogle råd til gavn for det praktiske liv, det vil sige til både skilsmisseforældre og til de myndigheder, som kommer i berøring med og skal træffe beslutninger om skilsmissebørn. Det stiller særlige fordringer at praktisere en deleordning, hvis det skal fungere til gunst for barnet.

RÅD TIL FORÆLDRE, DER VÆLGER DELEORDNING

Forældre skal hjælpe børn med at skabe kontinuitet mellem de to familieliv. Det kan ske ved:

- Et respektfuldt og udbygget forældresamarbejde, hvor forældre sammen kan løse hverdagens problemstillinger og træffe væsentlige beslutninger sammen.
- At tillade barnet adgang til den anden forælder (for eksempel tillade telefonkontakt, give barnet rum til at kunne tale om sit andet familieliv, tillade barnet at kunne smutte forbi den anden forælders hjem osv.).
- Et fleksibelt organiseret samvær, hvor det er muligt for barnet at flytte rundt på samværet, når der opstår behov.

- En fælles forståelse omkring centrale normer og opdragelsesområder.

Børn kan godt klare visse forskelle i hjemmemiljøet – det kan endda være berigende. Men det nytter ikke, hvis der er egentlig modstrid, for eksempel at den ene tillader en bestemt fritidsaktivitet, og den anden boykotter, sådan at barnet reelt ikke kan følge sin undervisning eller sport. Det nytter heller ikke, hvis barnet bliver behandlet som én person i det ene hjem og en anden i det andet.

De ovenfor nævnte forhold skærpes:

- Hvis der er krydsende søskende, som har hver deres bopælsforælder. Der bør være synkrone regler og normer for søskende, der følges ad.
- Hvis barnet har særlige behov: Det nytter for eksempel ikke, at et læsesvagt barn kun får træning i det ene hjem, eller at det overvægtige barn kun er på diæt det ene sted.

Forældre er et ankerpunkt for børn, men børn har også et hverdagsliv uden for forældre-barn-relationen: Hvis en deleordning skal fungere godt, bør forældre bosætte sig i nærheden af hinanden, så barnet fra begge hjem kan bibeholde kontakt til lokalmiljøet – skolen, fritidsaktiviteterne og vennerne.

Stedforældre og nye søskende kan tage tid og opmærksomhed fra barnet. Det er derfor vigtigt, at barnet oplever, at forældrene stadig prioriterer (alene)tid med barnet, og at barnet stadig oplever, at det får opmærksomhed, hvis forældrene får nye partnere. Samtidigt er det imidlertid også vigtigt at give børnene tid til at være alene, så de respektive forældre ikke beslaglægger børnenes tid, fordi de kun er der en uge ad gangen.

RÅD TIL DE FAMILIERETLIGE MYNDIGHEDER

Vi har gennem arbejdet med denne undersøgelse kunnet konstatere, at nogle – også advokater – har den forståelse, at fælles forældremyndighed er ensbetydende med, at børn også skal være omfattet af deleordning. Der forekommer at være brug for en oplysningsindsats, som klargør, at den juridiske konstruktion om forældremyndighed og den praktiske samværsordning er to forskellige ting.

Når en eller begge forældre ønsker at få statsforvaltningen (eller domstolen) til at fastsætte en deleordning, bør den familieretlige myndighed forhøre sig grundigt om, hvordan forældrepar har tænkt sig at realisere deres forældresamarbejde.

Man kan som udgangspunkt stole på børns udsagn, men skal man altid tage dem for pålydende? Vores undersøgelse peger på, at der ikke er et enkelt svar herpå. Hvad børn (og voksne) siger i en interviewsituation, vil uundgåeligt være præget af de særlige forhold, den enkelte samtale er underlagt, og det enkelte barns personlighed og aktuelle sindstilstand. Nogle børn er bramfri og synes at kunne tale lige ud af posen; andre er forsagte eller diplomatiske. De ønsker ikke at være illoyale eller miskreditere deres forældre, men vil tværtimod helst beskytte dem. Atter andre børn taler med en stemme, der reproducerer, hvad forældrene har sagt, eller hvad børnene tror, forældrene vil sige. Det er ikke givet, at det er børnenes oprigtige mening, der kommer frem. Det forekommer derfor til stadighed at være en udfordring og en væsentlig del af arbejdet for de familieretlige myndigheder at tilstræbe klarhed over, om børns ønsker til eller meninger om deres samværsordning hidrører fra dem selv eller fra forældrene.

UNDERSØGELSENS FORMÅL OG BAGGRUND

BAGGRUND FOR UNDERSØGELSEN

Denne undersøgelse er det første af to studier fra SFI, som analyserer, hvilke implikationer det har for skilsmissebørn at leve i en deleordning, hvor børn opholder sig lige meget eller næsten lige meget hos begge forældre. Dette delstudie er baseret på kvalitative undersøgelsesmetoder (dybtgående interview med skilsmissebørn og deres forældre), mens et andet og efterfølgende delstudie baserer sig på kvantitative undersøgelsesmetoder og statistiske analyser af større befolkningsgrupper, der har været berørt af familieopløsning som følge af, at forældrene har ophævet samlivet.

Der har ikke tidligere været gennemført systematisk forskning om, hvilke implikationer det har for danske skilsmissebørn at leve i en deleordning. Det til trods for, at man har kendt til denne samværsordning gennem en nu længere årrække, og også til trods for, at der fra ekspert- og forskerside har været rejst kritiske spørgsmål om, under hvilke betingelser deleordninger fungerer godt eller mindre godt set fra børns perspektiv.

Gennem de sidste 10-15 år er problemstillingen om implikationerne ved deleordninger blevet aktualiseret af mindst to årsager: For det første er der tegn på, at deleordninger har udviklet sig fra at være et marginalt fænomen, som kun omfattede få børn, til at blive et mainstream-

fænomen, som en del flere skilsmissebørn nu kommer i berøring med. For det andet spiller udviklingen på det familieretlige område ind. Med den nye forældreansvarslov fra 2007 blev det stadfæstet, at fælles forældremyndighed skulle være det naturlige udgangspunkt, når forældre opløste deres samliv, mens eneforældremyndighed kun skulle komme på tale, når tungtvejende grunde talte herfor (Ministeriet for familie- og forbrugeranliggende, 2006). Samtidig blev der indført mulighed for, at de familieretlige myndigheder kunne træffe afgørelse om at fastsætte samvær i 7 dage ud af 14. Hidtil havde synspunktet været, at ordninger, hvor barnet har samvær halvdelen af tiden, krævede et meget tæt og løbende samarbejde mellem forældrene, en særlig lydhørhed over for barnet og åbenhed for en løbende og smidig tilpasning, i takt med at barnets alder og livssituation ændrer sig. Derfor burde sådanne ordninger alene hvile på aftaler mellem forældrene. Selvom disse karakteristika ved forældrerelationen stadig skal danne basis for deleordning, er det med de ændrede regler tænkeligt, at der dukker nye målgrupper af forældre frem, som ønsker, at deres barn eller børn skal være omfattet af en deleordning, der er fastsat af myndighederne.

UNDERSØGELSENS FORMÅL OG PROBLEMSTILLINGER

Analyserne i denne undersøgelse hviler på eksisterende internationale og danske forskningsresultater og skal bidrage til at videreudvikle forskningsområdet. Selvom man i dag ved, at deleordninger kan fungere godt for børn under visse omstændigheder, er der fortsat huller i vores viden. Et af hullerne er, at der er relativt begrænset viden om, hvordan deleordninger fungerer set fra børns eget perspektiv. Det overordnede spørgsmål, vi har ønsket at få svar på, var, hvordan børn artikulere og evaluerer erfaringerne med at bo lige meget hos begge forældre:

- Giver børn udtryk for, at de er glade for at leve i en deleordning, eller kunne de forestille sig, at andre ordninger ville være bedre?
- Er det muligt for børn at føle sig som en del af deres to hjem, og føler de, at de hører lige meget hjemme begge steder?
- Kan børn skabe kontinuitet mellem deres to familieliv, og får de hjælp og støtte hertil?

- Hvordan håndterer et barn at have en pendlertilværelse, og hvordan passer denne tilværelse sammen med de øvrige livsarenaer, som også udgør børns hverdagsliv?
- Oplever børn at have medindflydelse på, hvor meget eller lidt kontakt der skal være til de respektive forældre, og i hvilket omfang tilgodeser disse ordninger børns henholdsvis forældres behov?

Ud over at frembringe viden om børns egne erfaringer med deleordninger er formålet tillige at kaste lys over, under hvilke betingelser deres samværsordning er kommet i stand. Derfor tilsigter undersøgelsen tillige at kortlægge, om børn taler om deres samværsarrangementer og familieliv på samme eller forskellige måder betinget af, om ordningen er istandsat på baggrund af en frivillig aftale mellem forældrene, eller om den er resultatet af en afgørelse, som de familieretlige myndigheder har truffet.

TERMINOLOGI: DEFINITION AF DELEORDNING

I dagligdags dansk tale forstås deleordninger som samværsordninger, hvor skilsmissebørn opholder sig lige meget hos begge forældre, for eksempel en uge hvert sted (7/7) eller 2 uger hos hver af forældrene ad gangen (14/14). Sådan forstås deleordninger også her. I denne delundersøgelse har vi imidlertid også givet plads til børn med næsten-deleordninger, det vil sige børn, som lever i såkaldte 6/8 ordninger, hvor de opholder sig 42 pct. af tiden hos samværsforælderen.

I den internationale litteratur anvendes ikke ensartet terminologi. Der tales for eksempel om joint physical custody, shared parenting, equal parenting, equally shared parenting, dual residence, 50/50 shared residence osv. I Norge taler man om delt bosted, i Sverige om væksselsvis boende. Listen er ikke udtømmende.

For en god ordens skyld skal vi gøre opmærksom på, at undersøgelser heller ikke altid sætter de samme rammer for, hvordan man definerer en deleordning. Det er således ikke usædvanligt i den internationale forskning at se ”shared parenting” osv. defineret ved, at barnet opholder sig hos samværsforælderen i omkring en tredjedel af tiden. Det betyder, at de udenlandske undersøgelser kan fremstå heterogene.

RAPPORTENS FREMSTILLING

I kapitel 2 tegner vi et billede af den eksisterende viden på området ud fra danske og internationale forskningsresultater. Denne viden fungerer som et springbræt for den empiriske undersøgelse. Kapitel 3 redegør for, hvordan den empiriske undersøgelse er designet og gennemført. I kapitel 4 beskriver vi centrale karakteristika ved de børn (og deres familier), som deltog i undersøgelsen. Kapitel 5 undersøger, hvilke motiver forældre har til at vælge deleordninger. I kapitel 6 har vi valgt at præsentere tre eksempler på, hvordan deleordninger kan organiseres for børn. De tre cases illustrerer, at samværsarrangementet både kan fungere godt og mindre godt. I kapitel 7 identificerer vi, hvilke faktorer der forekommer at være centrale for, om deleordningen er en succes eller ikke. Kapitel 8 er dedikeret til børns egne betragtninger om fordele og ulemper ved at bo i en deleordning, mens vi i kapitel 9 giver ordet til en håndfuld unge, der i løbet af barndommen i kort eller længere tid har levet med en deleordning. I kapitel 10 drages konklusion og opstilles perspektiver for det praktiske liv, som blandt andet i et efterfølgende bilag har udmøntet sig i et praktisk værktøj til forældre, der overvejer at få en deleordning til deres børn.

Som helhed fremstår rapporten som ret citattung, og det er et bevidst valg fra vores side. Vi har tilstræbt, at børns egne betragtninger om deres liv som delebarn bliver bragt frem.

HIDTIDIG FORSKNING OM BØRN I DELEORDNINGER

Som baggrund for undersøgelsen og dens problemstillinger vil vi indledningsvis redegøre for centralt eksisterende forskningsbaseret viden om skilsmissebørns samvær med særlig fokus på deleordninger. Vi har fortrinsvis taget udgangspunkt i nyere forskningsartikler og -rapporter efter år 2000, herunder også et antal review-artikler.

GENERELLE UDVIKLINGSTRÆK

I en dansk undersøgelse, som i 1994 blev gennemført blandt ca. 1.200 11-årige børn, der levede i sammenbragte familier, fandt Ottosen (1997), at der dengang var 4 pct., som levede i en deleordning, hvor barnet boede lige meget eller næsten lige meget i begge hjem (i undersøgelsen defineret som mindst 30 pct. af tiden hos samværsforælderen). Det var så få, at det var svært at tegne et statistisk indgående portræt af disse børn og deres livsomstændigheder, men billedet tydede på, at det var de mest velfungerende skilsmisseforældre, der valgte denne ordning som ramme om børnenes liv.

Da vi 15 år senere (i 2009) spurgte et udsnit af hele den danske børnebefolkning om deres familieforhold, var det nu 17 pct. af de 11-årige skilsmissebørn, der svarede, at de boede lige meget hos begge forældre (Ottosen m.fl., 2010). Omtrent samme andele fandt vi blandt 7- og

15-årige skilsmissebørn. Fra at være et marginalt fænomen, som kun omfattede ganske få, er deleordninger i dag blevet mere udbredte – det er et mainstream-fænomen nu. Samtidig ved vi fra undersøgelser om skilsmissebørn, at samværs hyppigheden over tid også har bevæget sig i opadgående retning for dem, der ikke har erfaringer med egentlige deleordninger (Ottosen, 2004; Ottosen & Stage, 2011).

Udviklingen er ikke et særskilt dansk fænomen. Fra Australien rapporterer Smyth & Moloney (2008), at andelen af børn med deleordninger er steget fra 4 til 9,5 pct. i perioden fra 1999-2006. Siden er andelen steget til 16 pct. (Kaspiew m.fl., 2009). En amerikansk forskningsrapport fandt, at andelen af børn, der så deres samværsforælder mindst ugentligt, steg fra 18 til 32 pct. i perioden 1976-2002 (Amato & Dorius, 2010). Nyere forskning fra England tyder på, at 12 pct. af alle skilte engelske forældre praktiserer 50/50-deleordninger (Harris-Short, 2010; Peacey & Hunt, 2009). I Holland steg andelen af børn med delt bopæl fra 5 pct. til 16 pct. mellem 1998 og 2008 (Spruijt & Duindam, 2010), mens Skjørten og Barlindhaug (2007) fra Norge noterer en stigning i brugen af delt bopæl fra 4 pct. i 1996 til 10 pct. i 2004. Der ser med andre ord ud til at være tale om parallelle udviklingstræk i mange vestlige lande.

Hvordan kan man forklare denne udvikling? Der er med stor sandsynlighed tale om, at flere faktorer spiller sammen.

For det første har forælderrollerne ændret sig gennem de seneste årtier – ikke kun blandt skilsmisseforældre, men også i kernefamilierne. De tidligere relativt veldefinerede roller som mor (med ansvar for børneomsorgen) og far (med ansvar for forsørgelsen) er nu mindre afgrænsede og er blevet afløst af forestillinger om et ligestillet forældreskab, hvor begge forældre i højere grad både tager del i forsørgelsen og i omsorgen for børnene (fx van Kriekenn, 2005). Navnlig faderrollen har ifølge litteraturen undergået en forandring. Fra at fremstå som en mere distant figur karakteriseres den moderne far nu ved øget involvering, empati og nærvær (Lamb, 2010). Disse generelle udviklingstræk påvirker også den skilte familie. Flere undersøgelser tyder på, at den måde, hvorpå familierne organiserede sig, inden forældrene gik hvert til sit, har indflydelse på, hvordan skilte forældre efterfølgende forvalter det praktiske forældreskab omkring børnene (fx Juby, Le Bourdais & Marcil-Gratton, 2005; Ottosen, 2000).

For det andet har nogle forskere observeret, at der er en tiltagende accept af det naturlige i, at barnet bevarer en meningsfuld relation til begge forældre, når forældrene opløser samlivet. Smyth (2009) anfører, at det ikke kun er børn, der ønsker at opretholde kontakten, men at også mødres holdning til fædres deltagelse efter separation er under forandring. Ifølge en australsk undersøgelse (Parkinson & Smyth, 2004) kunne der således efter Smyths forskningsoversigt (2009) iagttages en stigning i andelen af mødre, som mente, at det var vigtigt, at fædrene blev inddraget, og en del, der rapporterede, at de gerne så, at kontakten mellem fædre og børn blev yderligere styrket. Der findes ikke tilsvarende resultater fra Danmark om dette.

Endelig, men ikke mindst, har der som i Danmark været gennemført familieretlige lovreformer i flere lande (fx Australien (2006), Holland (2009) og Norge (2003)), som har understøttet forestillinger om det ligestillede forældreskab og idéer om, at børn bør bevare kontakten til begge forældre. Familieretten bør reflektere de normer, som gør sig gældende i samfundet, men samtidig antages retten også selv at virke normstyrende, det vil sige, at den kan skubbe udviklingen i en bestemt retning via retskilderne og de afgørelser, som myndigheder træffer. For eksempel betød indførelsen af forældreansvarsloven i Danmark i 2007, at det blev muligt for statsforvaltningerne og retten at træffe afgørelse om, at barnet kunne bo lige meget hos begge forældre. Selvom eksisterende statistik tyder på, at der hidtil er tale om en meget forsigtig anvendelse af denne bestemmelse i den retlige praksis (Ottosen & Stage, 2011), signalerer reglerne, at staten betragter denne samværsordning på linje med andre måder at organisere samværet på. Som nævnt var synspunktet tidligere, at forældre kunne aftale indbyrdes, som de ville, men at staten ikke kunne tage stilling til, om det var forsvarligt at lade børn være omfattet af en sådan samværsordning (Ministeriet for familie- og forbrugeranliggender, 2006).

Vi kan med andre ord konstatere, at der er en stigende brug af deleordninger i flere lande (jf. også Haugen, 2010), også selvom det som fremhævet af blandt andet Smart (2004, s. 484) skorter på systematisk viden om, hvilke erfaringer de børn har, som er berørt af ordningen.

FORSKNINGSRESULTATER OM BØRN OG SAMVÆR

En stor del af den forskning, der findes om skilsmissebørns samvær, er indlejret i et psykologisk forskningsparadigme, hvor erkendelsesinteresserne handler om at forstå implikationerne af børns tilknytning til forældrene, samt hvilken betydning forældrenes indbyrdes relationer har for børns tilpasning og trivsel.

I dag er det en almindeligt anerkendt opfattelse, at skilsmissebørn profiterer af at opretholde kontakten til begge forældre efter kernefamiliens opløsning. Som Lamb (2010) udtrykker det, ”jo bedre (rigere, dybere og tryggere) forældre-barn-relationen er, desto bedre er børnenes tilpasning, uanset om forældrene bor sammen eller ikke”, når han forklarer, at der er en pålidelig sammenhæng mellem kvaliteten af forældreadfærd og trygheden i tilknytning mellem det lille barn og forælderen. I forhold til skilsmissebørn fremhæver flere studier, at positiv involvering fra samværsforældrens side er forbundet med færre emotionelle og adfærdsmæssige problemer og med en bedre skoletilpasning hos børn (Amato & Dorius, 2010). En såkaldt metaanalyse, der har gennemgået et større antal kvantitative studier, har vist, at samværs hyppighed ikke i sig selv er en særlig god indikator til at forklare sammenhængen mellem samvær og børns problemer henholdsvis tilpasning. Det er derimod graden af forældreinvolvering: Det er blandt børn, hvis forældre udviser en såkaldt autoritativ forældrestil (for eksempel roser, taler med barnet om problemer, udtrykker varme følelser og giver barnet supervision), at de positive udfald hos børnene hyppigst ses (Amato & Gilbreth, 1999).

Nogle studier har også opholdt sig ved betydningen af samværs hyppigheden under særlige omstændigheder (fx Kelly, 2007). Når der er fortsatte intense konflikter mellem forældre, har hyppig kontakt mellem børn og samværsforælderen været forbundet med dårligere tilpasning hos børnene. Det skyldes formentlig, at de hyppige afleverings- og afhentningssituationer fremkalder flere muligheder for, at forældrenes fjendtlighed kan komme til udtryk i børnenes nærvær (Amato & Rezac, 1994; Johnston, 1995). Ifølge forskningsresultater nyder børn heller ikke godt af hyppig kontakt (om overhovedet) i tilfælde, hvor forældrene er psykisk syge eller udviser grænseoverskridende adfærd (for eksempel vold), eller hvor forældrene er kompromitteret af stofmisbrug eller nedsatte forældreevner. Børn med frihedsberøvede forældre har udvist tilsvarende tilpasningsproblemer (Amato & Fowler, 2002; Emery, 1999;

Hetherington, 1999; Johnston & Roseby, 1997; Kelly, 2000; Kline, Johnston & Tschann, 1991; Pruett m.fl., 2003).

Opsummerende hersker der således sikker forskningsmæssig viden om, at kvaliteten af forældre-barn-relationen, det vil sige måden at udøve forældreskabet på, er vigtig for børns udvikling og tilpasning. Samværshyppighed er ingen god indikator til at forklare børns problemer henholdsvis tilpasning.

FORÆLDRESAMARBEJDE OG BØRNS TRIVSEL

INTERNATIONALE RESULTATER OM FORÆLDRESAMARBEJDE OG BØRNS TRIVSEL

Forældrenes indbyrdes relationer har stor betydning for skilsmissebørns trivsel, har mange studier vist. Børn, hvis forældres relationer er præget af skænderier og åbenlyse konflikter, trives markant dårligere end andre børn. I en oversigtsartikel om væsentlige forskningsresultater gør Kelly (2007) status: Man kan identificere tre hovedtyper af forældresamarbejdsrelationer:

1) *De konfliktprægede forældrerelationer* er karakteriseret ved hyppige konflikter, dårlig kommunikation og manglende formåen til at frigøre sig følelsesmæssigt fra hinanden hos den ene eller begge forældre (Hetherington & Kelly, 2002; Maccoby & Mnookin, 1992). Disse forældre har svært ved at fokusere på deres børns behov, er mere tilbøjelige til at bruge børnene i deres tvister, og de synes at være ude af stand til at løse selv små forskelle eller uoverensstemmelser, når de opstår. Ikke alle skilsmisseforældrepar, der er beskrevet som ”højt konfliktende”, involverer nødvendigvis to usamarbejdsvillige, vrede forældre. Feltets praktikere (for eksempel psykologer, mæglere og dommere) observerer således konstellationer, hvor den ene forælder er følelsesmæssigt afklaret og ønsker at undgå fortsatte konflikter, mens den anden forælder forbliver fokuseret på hævn, kontrol, vrede og gentagne initiativer til at anlægge sager ved de familieretlige myndigheder (Friedman, 2004; Kelly, 2003, 2002).

2) *Forældre med en parallel forældreskabsrelation* har tendens til at være følelsesmæssigt afklarede, de har få konflikter og begrænset kommunikation og vil typisk udøve forældreskabet inden for deres eget domæne uden nogen væsentlig, om nogen, samordning af børneopdragelses-spørgsmål med den anden forælder.

3) *Det samarbejdende forældreskab* er karakteriseret ved fælles planlægning af børnenes liv, ved koordination og en fleksibilitet omkring organisering af tidsplaner og en villighed til at yde forældrestøtte til hinanden. Det samarbejdende forældreskab fremmer børns modstandsdygtighed på grund af disse elementer, og fordi forældrene evner at løse problemerne enten på egen hånd eller med hjælp fra mæglere eller terapeuter.

Om børn, der er omfattet af et parallelt forældreskab, rapporteres det, at de trives, så længe de modtager tilstrækkelig med forældreomsorg i begge hjem, og så længe, der er klart formulerede forældreaftaler om samvær og de nødvendige beslutninger, som forældre skal tage sammen (Hetherington & Kelly, 2002; Maccoby & Mnookin, 1992).

DANSKE RESULTATER OM FORÆLDRESAMARBEJDE OG BØRNS TRIVSEL

Fra Danmark har vi både forskningsresultater om trivselsbilledet hos den store gruppe af almindelige skilsmissebørn og den lille gruppe, som har været involveret i familieretlige tvister.

Når man skal vurdere trivsel hos skilsmissebørn i almindelighed, er det vigtigt at være opmærksom på, at deres opvækstvilkår på en række områder afviger fra børns vilkår i intakte kernefamilier. Sammenlignet med andre børnefamilietyper befinder eneforsørgerfamilier sig nederst på velfærdsstigen. Skilsmissebørn rekrutteres hyppigere fra familier med få socioøkonomiske ressourcer, forældrene er hyppigere udsatte i forhold til arbejdsmarkedet, familiernes økonomi og boligstandard er dårligere, og der er flere sociale problemtyper. Disse forhold har væsentlig betydning for børns trivsel og velfærd.

SFI's børneforløbsundersøgelse om 7½-årige danske skilsmissebørn (Ottosen, 2004) viste, at de fleste af børnene trives lige så godt som børn i kernefamilier. Der er dog også en lille gruppe børn fra opløste familier, som har flere vanskeligheder end deres jævnaldrende. Andelen af børn, der er uden trivselsvanskeligheder, og som er tilfredse med samværet, er størst, når begge forældre er enige om, at samværet fungerer godt, når samværsforælderen tager del i de omsorgsfunktioner, der hører dagligdagen til, når barnet har medindflydelse på organiseringen af samværet, og når der aldrig har været nogen væsentlige samværskonflikter.

Et noget mere dystert billede fremskrev en stor dansk befolkningsundersøgelse om børns og unges velfærd og trivsel (Ottosen m.fl.,

2010). Den viste, at 3-19-årige børn og unge, der havde oplevet forældrebrud, var diskvalificerede eller udsatte på en lang række velfærdsområder, herunder udviste de en højere grad af risikoadfærd.

En ny dansk undersøgelse om skilsmissebørn, der for nylig havde været involveret i en forældreansvarstvist ved retten, viste, at disse børns mentale trivsel er markant lavere, ikke kun i forhold til alle jævnaldrende, men også i forhold til andre skilsmissebørn (Ottosen & Stage, 2011). Der var flere forhold, som påvirkede børnenes trivselsbillede i negativ retning, for eksempel sociale belastninger i familien og forekomst af nye partnere, det vil sige stedforældre. Mest afgørende var imidlertid forældrenes indbyrdes relationer. Børn, som levede i rammer, hvor stemningen var god, og forældresamarbejdet fungerede godt, trivedes næsten lige så godt som børn i kernefamilier. I familier, hvor forældrene ikke talte sammen, og især hvor der var åbenlyse konflikter, var der mange børn, som ikke var i normal mental trivsel.

Der er sikker forskningsmæssig viden om, at åbenlyse konflikter mellem forældre påvirker børns psykologiske/mentale trivsel negativt. Det styrker børns modstandsdygtighed, hvis forældrene samarbejder godt.

DELEORDNINGER UNDER NORMALE OMSTÆNDIGHEDER

DEN INTERNATIONALE FORSKNING

Forskningslitteraturen om deleordningers betydning for børns trivsel og tilpasning efterlader ikke klare konklusioner. Det kan skyldes flere forhold. For det første er der gennemført for få studier til, at man ud fra resultaterne af disse kan generere et entydigt billede. For det andet forekommer flere studier at være baseret på relativt få observationer, hvilket alt andet lige indebærer, at det er svært at drage håndfaste konklusioner. For det tredje er det rent forskningsmæssigt et problem, at skilsmissefamilier, der har praktiseret deleordninger, er de mest velfungerende og samarbejdsorienterede forældre uden væsentlige konflikter (se fx McIntosh, 2009): Det er ikke "normalbefolkningen", som ofte vælger en deleordning. For det fjerde sløres forskningsresultaterne af, at der ikke altid forekommer at være en tydelig skelnen mellem, om der er tale om et juridisk delt forældreskab (joint legal custody/fælles forældremyndighed) eller et fysisk delt forældreskab (joint physical custody/deleordninger)

(Bauserman, 2002). Endelig afspejler litteraturen, at der er variationer omkring definitionerne af deleordninger (shared parenting). Nogle steder er der tale om rene 50/50-ordninger (for eksempel equal parenting, shared residence), andre gange er der tale om noget mindre, for eksempel 35 pct. af tiden hos samværsforælderen.

I det følgende refererer vi først til tre substantielle oversigtsartikler og dernæst til nogle nyere enkeltstående undersøgelser:

Bauserman (2002) opsummerer på baggrund af en metaanalyse af 33 studier, at det under visse omstændigheder kan være gunstigt for børn at leve i en deleordning. Bauserman gør imidlertid opmærksom på den problemstilling, at forældrepar, der selv vælger deleordninger, ofte har få konflikter og et godt samarbejde, og at det kan være det, der forklarer de positive resultater. I tråd hermed konkluderer Spruijt & Duindam (2010) på grundlag af et hollandsk studie, at når man sammenligner med andre samværsordninger, er effekterne af deleordninger i gennemsnit svagt positive for børn og mødre, men især for fædre.

Joan Kelly, der kan betragtes som skilsmissefeltets grand old lady, refererer i en oversigtsartikel om samvær fra 2007 til et par studier, som har vist, at deleordninger på flere dimensioner kan være til mere gunst for børn og unge, end når barnet har bopæl hos moren, dog under forudsætning af at forældrene har en indbyrdes god relation. Disse fordele bliver imidlertid undertrykt, hvis forældrenes indbyrdes relationer er prægede af konflikter. (Lee, 2002; Maccoby & Mnookin, 1992).

Australske McIntosh (2009), der ligeledes står bag en forskningsoversigt, konkluderer, at under omstændigheder, hvor samarbejdende forældre selv har valgt at dele den praktiske forældreomsorg, kan denne løsning indebære, at børn får mulighed for aktivt at opretholde positive relationer til begge forældre (Bauserman, 2002; Luepnitz, 1991; Smyth, 2004; Steinman, 1981), der har mere følelsesmæssigt overskud end i eneforældreskabet (Hetherington, Cox & Cox, 1985; Pearson & Thoennes, 1990). Måden at udøve forældreskabet på, kvaliteten ved relationerne og de psykosociale ressourcer er imidlertid vigtigere end selve udformningen af samværsarrangementet. (Johnston, 1995; Pearson & Thoennes, 1990; Pruett, Ebling & Insabella, 2004; Smyth, 2004). Desuden refererer McIntosh m.fl. (2010) også til undersøgelsesfund, som har vist, at børn og unge, som har levet med en deleordning, generelt var tilfredse; de følte sig elskede og rapporterede i mindre grad end andre skilsmissebørn om følelser af tab. I forhold til jævnaldrende, der boede

fast hos den ene forælder, blev rammen om deres liv ikke anskuet gennem linsen af forældrenes skilsmisse.

Samme McIntosh (2009) refererer i den forbindelse til et kvalitativt studie, der inkluderede 54 forældre med deleordning, som viste sig at være en lille og distinkt gruppe af familier, som delte følgende profil:

- De havde selv valgt at få en deleordning (frem for at få en myndighedsafgørelse om samværet)
- Forældrene boede i nærheden af hinanden
- Forældrene kom rimeligt godt ud af det sammen og formåede at samarbejde på en forretningsmæssig måde
- De etablerede børnefokuserede arrangementer
- Der var indbyrdes enighed om at indgå i det delte omsorgsarbejde
- Forældrene – både fædre og mødre – havde familievenlige arbejdspraksisser
- Der var økonomisk tryghed
- Der var en fælles tillid til, at faren var en kompetent forælder.

Der tegnes således en profil af nogle meget velfungerende forældre. Tilsvarende karakteristika er fundet i andre undersøgelser om, hvilke forudsætninger der er til stede, når deleordninger fungerer godt (jf. Bausermann, 2002; Maccoby & Mnookin, 1992; McIntosh & Chisholm, 2008; Skjorten & Barlindhaug, 2007; Smyth, 2009; Smyth & Moloney, 2008; Smyth, Caruana & Ferro, 2004).

Undersøgelser har dog også rejst en række vigtige betænkeligheder og vanskeligheder omkring deleordninger, især når ordningen anskues fra barnets perspektiv. Både i Sverige og Australien har forskere/eksperter udtrykt bekymring over, at deleordninger anvendes til meget små børn, idet det fremføres, at barnet har behov for at udvikle en sikker tilknytning til en primær omsorgsgiver (McIntosh & Chisholm, 2008; SOU, 2004, s. 34). Betænkelighederne er overvejende teoretisk funderet, og den empiriske forskning herom fremstår som meget begrænset. Et nyt, men mindre australsk studie om ”shared parenting” (McIntosh m.fl., 2010) tyder i overensstemmelse med en af de få andre undersøgelser (Solomon & George, 1999) på, at småbørn under 2 år med overnatningssamvær én eller flere gange ugentligt var mere irritable og mere vagtsomme over for adskillelse fra deres primære omsorgsperson i forhold til småbørn, der var i primær omsorg hos den ene forælder. Børn

i 2-3-års-alderen med deleordninger (i studiet defineret som 5/9-ordninger eller mere) var mindre vedholdende omkring udførelse af rutineopgaver, læring og leg end børn i andre samværsordninger. Som forudsagt af tilknytningsteorien udviste de i adfærd hyppigere bekymring i forhold til den primære omsorgsforælder (var oftere ked af det, græd eller klæbede til forælderen, slog/bed/sparkede), havde oftere spiseproblemer eller reagerede ikke på noget, der gjorde ondt. Sådanne adfærdsmønstre kan tolkes som udslag af tilknytningsforstyrrelser. Den pågældende undersøgelse konkluderer således, at der kan konstateres uafhængigt skadelige virkninger på flere følelses- og adfærdsmæssige reguleringsudfald ved (tilnærmelsesvis) deleordninger for børn under 4 år, mens disse effekter ikke længere viste sig så tydeligt fra 4-5-års-alderen og frem.

Delt bopæl kan imidlertid også volde vanskeligheder for ældre børn (Harris-Short, 2010). Nogle observationer har vist, at børn klager over, at der kan være store praktiske udfordringer med at få sådanne ordninger til at fungere, herunder nævnes manglen på en enkelt base, som børnene kan kalde et hjem, problemer affødt af hektiske tidsplaner, manglende fleksibilitet på ordningen, den vanskelige logistik, der følger af at leve i to hjem, følelse af at være splittet mellem forældrene og modstridende opdragelsesnormer. Konfliktniveauet forældrene imellem påpeges også her at være en meget vigtig faktor for barnets tilpasning til et deleordningsregime (Gilmore, 2006, s. 357-59, SOU, 2004, s. 29).

Flere undersøgelser har desuden peget på, at 50/50-deleordninger er mere ustabile sammenlignet med andre samværsarrangementer. Smart & Neales kvalitative undersøgelse fra England om barndom efter skilsmissen viste, at i en femtedel af de tilfælde (30 cases), hvor der oprindeligt var lavet en aftalt deleordning, var dette samværsarrangement efterfølgende opløst, og børnene havde fået bopæl hos deres mor (Smart & Neale, 2004, s. 486).

DANSKE RESULTATER OM BØRN MED UDVIDET SAMVÆR OG DELEORDNINGER

En dansk undersøgelse (Ottosen, 2004) satte fokus på 7½-årige børn med udvidet samvær, defineret som, at de overnattede hos samværsforælderen mindst 7 nætter om måneden. Det var et gennemgående træk, at der var fælles forældremyndighed (75 pct.), at samarbejdsklimaet mellem forældrene var fordrageligt (80 pct.), og at samarbejdet i praksis var rela-

tivt omfattende. Der havde sjældent været problemer med samværet, og et stort flertal af bopælsforældrene angav, at de selv, samværsforælderen og barnet var helt tilfredse med den måde, hvorpå samværet fungerede. Meget få – under 10 pct. – gav udtryk for utilfredshed. Samværet blev administreret relativt fleksibelt for barnet, idet omkring halvdelen af børnene havde indflydelse på, hvornår og hvordan samværet skulle foregå. Flexibiliteten blev blandt andet muliggjort af, at de allerfleste af forældrene boede meget tæt på hinanden.

Blandt disse børn satte undersøgelsen særlig fokus på de børn, som var omfattet af en (tilnærmedesvis) *deleordning*, det vil sige, som tilbragte mindst en tredjedel af tiden i samværsforældrens hjem. Undersøgelsen viste, at det ud fra denne definition var hvert femte af de 7½-årige børn, der var omfattet af en sådan ordning. Ud fra de indikatorer, som undersøgelsen anvendte, mindede forholdene hos de såkaldte delebørn som helhed om det mønster, der kunne iagttages hos de øvrige børn med udvidet samvær, det vil sige hvor begge biologiske forældre har en central placering i barnets dagligdag. Alligevel pegede undersøgelsesmaterialet også i retning af, at der var nogle mindre forskelle. For det første var der en svag tendens til, at samarbejdsrelationen mellem forældrene og tilfredsheden med den måde, hvorpå samværet fungerede, ikke blev beskrevet i helt så uforbeholdent positive vendinger som i de tilfælde, hvor børnene havde hyppig/ugentlig kontakt med samværsforælderen. Det var dog meget få forældre og børn, som var utilfredse. Bedømt ud fra børnenes mulighed for at have indflydelse på samværets tilrettelæggelse fungerede det heller ikke helt så fleksibelt. For det andet tydede undersøgelsesmaterialet på, når man bredt sammenlignede med vilkårene for øvrige skilsmissebørn, at det var den socioøkonomiske og på andre måder mest ressourcerstærke del af skilsmissebefolkningen, der praktiserede deleordninger. Dette fund svarer til resultaterne fra en tidligere dansk undersøgelse (Ottosen, 1997).

De her refererede undersøgelser og oversigtsartikler bekræfter indtrykket af, at den personkreds, der hidtil har praktiseret deleordninger, er en selekteret gruppe, som er i stand til at få et forældresamarbejde til at fungere. Forskningen anerkender, at deleordninger kan fungere godt under visse omstændigheder. Deleordninger fungerer bedst eller er til størst tilfredshed, når følgende forudsætninger er opfyldt:

- Forældrene har en stabil økonomi og bor tæt på hinanden

- De har et udstrakt og respektfuldt samarbejde
- Ordningen giver mulighed for justeringer og er fleksibel
- Den er istandsat som resultat af indbyrdes enighed og er ikke påtvunget den ene forælder eller børnene.

Nyere resultater tyder på, at deleordninger kan være problematiske i forhold til helt små børn. Der efterlyses dog flere studier om denne problemstilling. En væsentlig del af forskningen forekommer at være fokuseret på børns tilpasning og outcomes; der savnes fyldigere informationer om børns egne oplevelser og perspektiver.

DELEORDNINGER, NÅR FORÆLDRENE HAR KONFLIKTER

Som det fremgår af ovenstående, er det et gennemgående mønster i flere undersøgelser, at deleordninger hidtil overvejende har været praktiseret på frivillig basis af forældre, der formår at etablere et velfungerende og samarbejdende forældreskab om barnet. Man må forvente, at dette mønster vil ændre sig, dels som følge af, at deleordninger gradvist bliver mere udbredte/populære, dels som følge af de familieretlige reformer, der trækker i retning af et mere delt forældreskab. Når retten kan beslutte, at skilsmissebørn skal være omfattet af samværsordninger, der har karakter af deleordninger (eller næsten-deleordninger), må man forvente, at konfliktelementet får en mere fremtrædende placering for de skilsmissebørn, som omfattes af sådanne ordninger.

DEN INTERNATIONALE FORSKNING

På nuværende tidspunkt findes der meget få empiriske undersøgelser, som har kastet lys på, hvordan situationen ser ud for børn, hvor forældresamarbejdet er mindre velfungerende, eller hvor forældrene har været i kontakt med de familieretlige myndigheder (herunder mediation). At dømme ud fra litteratursøgninger synes flere igangværende eller nyligt afsluttede forskningsaktiviteter at være koncentreret omkring Australien, som i 2006 gennemførte en familieretlig lovreform, og herfra er der nu begyndt at dukke forskningsresultater frem.

En australsk forløbsundersøgelse fulgte gennem fire år 133 familier med børn i skolealderen, hvor forældrene havde deltaget i skilsmissemægling (mediation) (McIntosh, 2009; McIntosh m.fl., 2010). Et år

efter mæglingen var det kun en tredjedel af de familier, der havde etableret en 50/50-deleordning, som stadig opretholdt dette arrangement. De fleste var vendt tilbage til et arrangement med en primær omsorgsgiver (McIntosh, 2009). I en opfølgingsundersøgelse, som blev foretaget 4 år efter den oprindelige intervention, blev indtrykket af deleordningernes ustabilitet bekræftet, idet kun 17 pct. af alle forældrepar formåede at fastholde den (McIntosh m.fl., 2010). Resultaterne svarer til det britiske studie nævnt ovenfor (Smart, 2004) samt til svenske opgørelser, som ligeledes har vist, at næsten halvdelen af de forældre, som fik en deleordning pålagt af domstolen, havde opsagt aftalen inden for 12 måneder (SOU, 2004: s. 32).

Den omtalte australske undersøgelse viste videre (McIntosh m.fl., 2010), at fire år efter forældrenes mæglingsforløb var børn, der fortsat var i deleordninger, dem (blandt alle, der havde været i mægling), der var mindst tilfredse med den måde, hvorpå forældreskabet var organiseret. Børnene var også mere tilbøjelige til at rapportere, at de ønskede ordningen ændret, og de følte sig hyppigere end andre fanget i midten af deres forældres konflikt. Disse børn havde også hyppigere problemer med opmærksomheds- og koncentrationsproblemer og vanskeligheder med opgaveløsning. I nogle tilfælde var deleordningen organiseret på en rigid måde, i andre tilfælde var der større fleksibilitet. Blandt alle børn i undersøgelsen var børn med de rigtigt organiserede deleordninger dem, der var mindst tilfredse med deres omsorgsordning.

RESULTATER FRA DANMARK

På nuværende tidspunkt findes der ingen danske resultater om implikationerne ved at leve i en deleordning, når forældrene har konfliktfulde relationer, herunder heller ikke resultater om børn, hvis deleordning er bestemt af de familieretlige myndigheder. En undersøgelse om børn, der har været involveret i en retlig tvist om forældremyndighed eller bopæl, viser imidlertid, at retten udviser forsigtighed omkring fastsættelse af samværsarrangementer, hvor barnet bor lige meget (eller næsten lige meget) hos begge forældre (Ottosen & Stage, 2011).

Opsummerende har vi til dato identificeret meget få undersøgelser om, hvordan det er at leve i en deleordning, når forældrene har indbyrdes konflikter, herunder også blandt forældre, der har fået samværs-tvister afgjort eller fastsat ved myndighederne. Gennem de allerseneste år har flere forskere problematiseret, om deleordninger under sådanne om-

stændigheder kan være gavnlige for børn. Der refereres særligt til det faktum, at forekomst af forældrekonflikter fungerer som kontra-indikatorer til de positive virkninger, der ellers kan være ved at leve i en deleordning (Gilmore, 2010; Harris-Short, 2010; Haugen, 2010; McIntosh & Chisholm, 2008; McIntosh m.fl., 2010; Rhoades, 2008).

DELEORDNINGER SET FRA BØRNS PERSPEKTIV

Forståelsesrammen for en væsentlig del af den litteratur, som vi har refereret til i gennemgangen ovenfor, er som nævnt indlejret i et psykologisk orienteret paradigme, der interesserer sig for, hvordan forskellige typer omsorgsordninger passer til børns udviklings- eller tilknytningmæssige behov, eller hvordan forældrenes indbyrdes relationer påvirker barnets psykologiske tilpasning.

Det betvivles ikke, at relationen mellem forældre og børn har afgørende betydning for børns tilpasning. I dette sidste afsnit fokuserer vi imidlertid på forskning, som henleder opmærksomheden på, at også forhold uden for den psykologiske forældre-barn-dyade kan have betydning for, hvordan børn lever og trives med en deleordning. Vi har identificeret en lille håndfuld empiriske studier, som anlægger et mere sociologisk perspektiv. Her bliver relationen mellem børn og forældre i højere grad sat i tale og udforsket som positioner mellem hvilke, der kan være konfliktuerende interesser, og flere af dem har taget udgangspunkt i børnenes eget perspektiv ved at interviewe børn selv.

Det første studie, som skal fremhæves, er et kvalitativt studie af norske børn i deleordninger (Haugen, 2010). Forskningsperspektivet var rettet på, om ordningerne var rigtigt, tvetydigt eller fleksibelt organiseret. Haugen viser, at den fleksible organisering, hvor forældre samarbejder til gunst for og med lydhørhed for barnet, skaber de bedste vilkår, mens de øvrige arrangementer peger i retning af, at det snarere er de voksnes end barnets interesser, som bliver tilgodeset. Forfatteren konkluderer, at selvom ordningen i nogle tilfælde kan passe til de behov, som børn har, så kan etablering af deleordninger også være drevet af en eller begge forældres egne interesser, for eksempel som et middel til at undgå yderligere konflikter, til at spare penge eller simpelthen, fordi forældrene har brug for tid for sig selv. Haugens resultater illustrerer endvidere og i

overensstemmelse med anden forskning, at delte bopælsordninger ikke er til gavn for børn i højkonfliktfamilier (fx Kelly, 2000; Lee, 2002; Mason, 2002; Moxnes, 2003).

I forlængelse heraf skal også fremhæves et engelsk studie, der på baggrund af interviewundersøgelser med børn (Neale, Flowerdew & Smart, 2003; Smart, 2002; Smart, Neale & Wade, 2001) fokuserer på, hvilke perspektiver delebørn har på deres egen tid og rum/plads (time and space). De forhold, som optog børnene, inkluderede:

- Praktiske problemstillinger ved at flytte mellem hjemmene og sikre sig, at ejendele var på det rigtige sted på det rigtige tidspunkt.
- De forskellige følelsesmæssige landskaber i hvert af hjemmene, som børnene blev nødt til at tilpasse sig.
- Forskellige rutiner og regler i de to hjem (selvom dette ikke altid blev anskuet som negativt, men omvendt kunne betragtes som positivt at opleve forskelle i opdragelsesstilen).
- Ufleksible ordninger, der var arrangeret, så de passede til forældrene frem for til børnene.
- Fraværet af den forælder, barnet ikke var hos, kunne være gavnligt og tilvejebringe følelsesmæssig plads til både forældre og barn. Dog kunne tidsrummet være for langt for nogle børn: Der var erfaringer om adskillelse fra venner og bekymringer om den anden forælder.
- Børn havde svært ved at finde tid til sig selv, fordi de skulle give tiden til moren henholdsvis faren i de respektive husstande.

Smart (2004) anfører, at forskerne identificerede tre centrale spørgsmål, som var afgørende for børns overordnede tilfredshed eller utilfredshed med ”den lige omsorg”. Det første var, om deleordningen var baseret på de behov og ønsker, som forældrene havde, eller om den var baseret på børnenes egne behov og ønsker. Det andet var, om ordningerne var fleksible nok til at rumme skiftende behov og omstændigheder. Det tredje var, om børnene følte sig lige meget ”hjemme” i begge forældres husholdninger. I de mislykkede deleordninger var ordningerne mere for forældrenes end for børnenes skyld, mens kombinationen af at være børneorienteret, fleksibel og hjemlig kunne gøre delt bopæl til en ideel ordning for børnene. Disse positive elementer kunne opveje de ulemper, som klart forekommer i form af at skulle pakke tasker en gang om ugen, være nødt til at rejse på tværs af byen og måske være væk fra vennerne.

Et tredje bidrag, som her skal fremhæves, er Jensens artikel om børn og mobilitet (2009), der rejser spørgsmålet, om pendling bidrager til at fremme børns velfærd. Der har i forskningen været meget lidt opmærksomhed på eventuelle modsætningsforhold mellem mobilitet mellem forældrenes hjem og børns hverdagsliv. Jensens studier indikerer, at især lange rejseafstande er udfordrende, dels pga. af rejsen i sig selv og børns (manglende) formåen til at påvirke disse arrangementer, dels pga. børns følelsesmæssige dilemma og oplevelser af tilhørsforhold. Fra et børneperspektiv spørger Jensen, om prisen for mobilitet ignoreres i jagten på et engageret faderskab? Jensens studie kan ikke svare på, hvordan pendlingen mellem to hjem tjener børn i det lange løb, men fra et samfundsmæssigt synspunkt kan der argumenteres for, at det at rejse forbereder børnene til at klare behovene i et samfund, hvor varierende rutiner og praksisser, vaner og samspil er afgørende (Sennett, 1998). Ligesom hjemmet er blevet invaderet af det fleksible arbejdsmarked, er barndommen blevet invaderet af et ”time-share”-forældreskab. Ligesom forældre bliver nomader i deres arbejde, er børn forvandlet til ”familiens nomader”. Ved at lære at navigere mellem familienetværk, ofte med bistand fra folk, de aldrig vil møde igen (andre rejsende, chauffører, servicefolk, stewardesser osv.), kan man ifølge Jensen argumentere for, at børn bliver socialiseret til et voksent samfund, der har behov for mennesker, som er ”lettere på fødderne” (Bauman, 2001). Det mobile barn kan skabe et fleksibelt barn til gavn for det moderne samfund.

Den sociologisk orienterede forskning bidrager til at problemformulere temaet om deleordninger på en anden måde end den psykologiske forskning ved blandt andet at anskueliggøre interessemodsatninger mellem forældres og børns behov. Desuden peger den på, at børn færdes på andre livsarenaer end den familiære. Endelig er den – inspireret af den nyere barndomssociologi – optaget af at forstå børns livsverden ud fra børnenes eget perspektiv.

OPSAMLING

Den eksisterende forskning har lært os, at børn har brug for meningsfulde relationer til deres forældre, uanset om disse lever sammen eller bor i hvert sit hjem. Kontakthypigheden er ikke det væsentlige. Vi kan konstatere, at der er stigende efterspørgsel på deleordninger. Hidtidig forsk-

ning peger på, at deleordninger under visse betingelser kan fungere godt for børn, hvilket blandt andet kan bero på, at det ofte er forældrepar, som er indstillet på at samarbejde til gunst for barnet, som selv vælger denne ordning.

I takt med den stigende efterspørgsel identificeres to ”risikogrupper”: meget små børn og børn, hvis forældre har konflikter. Det skorter på fyldige forskningsresultater om disse, men enkeltstående studier peger på, at disse børn kan have det vanskeligt med disse ordninger. Gennem den allerseneste tid kan vi observere, at flere forskere har udtrykt bekymring for de børn, som lever i deleordninger, hvor der samtidig er forældrekonflikter.

Det skorter desuden generelt på studier, hvor man også inddrager delebørns egne perspektiver på deres hverdagsliv for herigennem at belyse, hvordan ”time-share”-organiseringen af børns familieliv spiller sammen med de øvrige livsarenaer, som børn befinder sig i.

UNDERSØGELSENS TILRETTELÆGGELSE

UNDERSØGELSESTILGANG

Undersøgelsens primære formål er at tilvejebringe viden om, hvordan skilsmissebørns dagligdag og hverdagsliv er organiseret, når de bor lige meget (eller stort set lige meget) hos begge forældre. Den viden kan bedst indhentes ved at spørge børnene selv. Undersøgelsestilgangen er således inspireret af det barndomssociologiske paradigme, der anerkender, at børn og barndom kan studeres ”i egen ret”, og at børn i princippet er sociale aktører, der bidrager til de sociale udviklings- og forandringsprocesser (fx James & Prout, 1990; Kampmann, 2003). I denne undersøgelse har vi anlagt en eksplorativ tilgang. Gennem semistrukturerede interview giver vi plads til, at børn kan bringe erfaringer, synspunkter, oplevelser og følelser frem om det at være delebarn, som vi på forhånd ikke ville have forventet. For at bringe børnenes erfaringer i perspektiv har vi tillige valgt at inddrage forældre som informanter i undersøgelsen. Denne informationskilde kan bidrage til at kontekstualisere børneudsagnene, for eksempel ved at bringe viden frem om baggrunden for, at forældre har valgt at lade deres barn være omfattet af en deleordning.

DESIGN OG TILRETTELÆGGELSE

I henhold til undersøgelsens formål blev den empiriske dataindsamling tilrettelagt, så to kategorier af delebørn blev repræsenteret:

- Børn, der er omfattet af deleordninger, der er etableret frivilligt på grundlag af indbyrdes aftaler mellem forældrene og barnet.
- Børn, der er omfattet af en deleordning, fordi statsforvaltningen har truffet afgørelse herom.

Blandt hver af de to kategorier blev der samlet informanter fra to aldersgrupper. Den ene aldersgruppe bestod af yngre skolebørn i 8-10-årsalderen. Børn i denne alder har fortsat deres primære forankring i hjemmet, men vil ofte have mange fritidsaktiviteter, hvilket kan afstedkomme koordineringsproblematikker i hverdagslivet. Den anden aldersgruppe bestod af større skolebørn i begyndelsen af teenageårene (13-14-årsalderen). I denne alder begynder mange at få et mere udadvendt liv, og samværet med kammeratgruppen har afgørende betydning. Selvom det er individuelt, hvornår børn modnes – og hvornår børn frigør sig fra forældrene – kan der samtidigt typisk for aldersgruppen være begyndende konflikter med forældre, som er afledt af puberteten og de unges trang til frihed og autonomi. Der skulle samples lige mange drenge og piger til undersøgelsen. For hvert barn, der deltog i undersøgelsen, ønskede vi tillige, at mindst én forælder medvirkede.

Ud over de to aldersgrupper ønskede vi at inddrage informanter fra en tredje aldersgruppe, nemlig unge på omkring 20 år, som gennem barndommen har været omfattet af en (frivilligt indgået) deleordning i kortere eller længere tid. Interview med unge voksne kan bidrage med et retrospektivt og sandsynligvis mere reflekteret indblik i, hvordan det har været at være barn og/eller ung i en deleordning, samt hvad der forårsager eventuelle ændringer af samværsarrangementet.

For at tilgodese en ligelig repræsentation med hensyn til børns alder og køn samt til samværsordningens karakter var målet at tilvejebringe interview med mindst 24 børn, et tilsvarende antal forældre samt 4-6 unge voksne. Samplingsmodellen er illustreret i tabel 4.1.

TABEL 4.1

Undersøgelsens samplingsmodel.

	Deleordning på frivilligt grundlag	Deleordning på grundlag af en samværsaftagelse
Yngre børn (8-10 år)	3 drenge + 3 piger = 6 informanter + forældre	3 drenge + 3 piger = 6 informanter + forældre
Unge teenagere (13-14 år)	3 drenge + 3 piger = 6 informanter + forældre	3 drenge + 3 piger = 6 informanter + forældre
Unge voksne (ca. 20 år)	4-6 informanter	

Udgangspunktet for undersøgelsen er, at børn er kompetente aktører, der har ret til at blive hørt. Alt for ofte er det voksnes perspektiver på børnelivet, der dominerer forskningen. Her vil vi give børnene mulighed for at komme til orde. Vi er dog bevidste om, at vi i en undersøgelse som denne skal balancere mellem på den ene side at give børn mulighed for at ytre sig uden at blive umyndiggjort og på den anden side ikke at bruge dem til noget, de ikke kan overskue konsekvenserne af. Denne balancegang findes også i FN-konventionen om barnets rettigheder, der understøtter, dels at børn som medborgere har ret til at blive hørt og taget alvorligt, dels at børn skal beskyttes mod blandt andet udnyttelse. I dette lys bliver det essentielle ikke så meget, om børn skal inddrages og tages alvorligt, men hvordan denne myndiggørelse af børn effektueres (Warming, 2002). Samtidig bør der gælde de samme forskningsetiske krav til forskning med børn som med voksne med hensyn til frivilligt, informeret samtykke, til afvejning mellem nytte og risiko ved deltagelse og varetagelsen af fortrolighed og anonymitet (Backe-Hansen, 2002). I denne undersøgelse betragtes børn på linje med andre svage respondentgrupper, og det fordrer en skærpet metodebevidsthed. I den følgende beskrivelse af rekrutteringsstrategien og den praktiske gennemførelse synliggøres, hvordan vi i denne undersøgelse har forholdt os til, at børn er centrum for vores forskning.

REKRUTTERING AF INFORMANTER

Vi anvendte forskellige rekrutteringsstrategier betinget af, om der var tale om børn i en frivilligt indgået deleordning eller i en ordning, som var fastsat af statsforvaltningen.

For børn med en *frivillig aftalt deleordning* foregik rekrutteringen primært gennem forespørgsler i egne og bekendtes netværk og via opslag

på hjemmesider. I alt 10 børn (der repræsenterer seks familier) er rekrutteret fra en hjemmeside, der retter sig mod skilsmisseg familier. Det drejede sig om fem forældrepar, der selv havde indgået en aftale om en deleordning, og et forældrepar, der havde valgt at få en resolution på deres ”deleordningsaftale”. Tre børn (der hidrørte fra to familier) blev rekrutteret i kraft af, at de havde deltaget i et pilotprojekt, som fungerede som forarbejde for nærværende undersøgelse (Jensen, 2010). De var i sin tid rekrutteret fra en skole i Københavns-området. I den ene af familierne havde forældrene år tilbage været i kontakt med statsforvaltningen, og børnene havde været til samtale om deres samværssituation. Også de unge voksne, som deltog i undersøgelsen, blev rekrutteret efter forespørgsler i egne netværk.

For at opnå kontakt med børn med en *fastsat deleordning* indgik vi i et samarbejde med Statsforvaltningen Hovedstaden og Statsforvaltningen Sjælland. Med statsforvaltningernes bistand udsendte vi breve til forældre, der havde fået en afgørelse, og det lykkedes via denne strategi at rekruttere i alt ni børn (der hidrørte fra fem familier). Disse børn var alle omfattet af en myndighedsafgørelse og havde en resolution på deleordning. Desuden blev seks børn (fra fire familier) rekrutteret via private netværk og bekendtes bekendte.

Blandt de forældrehenvendelser, vi modtog via hjemmesiden *delebarn.dk*, besluttede vi at fravælge nogle, fordi det var tvivlsomt, om børnene ville deltage. I én familie var konfliktniveauet mellem forældrene meget højt, og vi vurderede, at inddragelse af børnene (og forældrene) i nærværende undersøgelse ville belaste børnene og måske bidrage til, at konflikten mellem forældrene blev yderligere intensiveret. En konsekvens af denne rekrutteringspraksis kan være, at de mest belastede familier er blevet sorteret fra. Vi inddrager dermed ikke hele variationsbredden af deleordningsorganiseringer. Det kan betyde, at undersøgelsen her tegner et lidt for positivt billede af, hvordan det er at leve i en deleordning.

Der var en skævhed blandt de forældre, der selv henvendte sig for at deltage i undersøgelsen: Fædre havde oftere deleordning fastsat i statsforvaltningen. Mødrene, der selv henvendte sig, havde oftere en frivilligt aftalt deleordning.

Alt i alt blev der gennemført interview med 28 børn og unge (i 8-14-års-alderen) samt med 24 forældre, som tilsammen dækker 17 familier. I 10 familier talte vi kun med den ene forælder, i syv af familierne

talte vi med begge. Desuden blev der gennemført interview med fire unge voksne på 21-22 år: tre kvinder og én mand. Empirigrundlaget består således af interview med 56 individer.

BÅDE BØRN OG FORÆLDRE

Fra en forskningssynsvinkel er det fordelagtigt at kombinere informationer fra børn og voksne. Forældrene var en vigtig kilde til oplysninger om den opløste families baggrundsforhold og organisering, herunder om forældrenes indbyrdes samarbejdsrelationer. Derigennem kunne interviewene med forældrene fungere som et hjælperedskab til at forstå, hvorfor børn nogle gange er meget forsagte, og hvorfor børneinterviewene derfor fremstod som ”tynde”. Vokseninterviewene havde således til formål at sætte barnets beretning i kontekst og bidrage til en bedre forståelse for de bagvedliggende forhold, som barnet taler ud fra.

FLERE BØRN FRA SAMME FAMILIE

En majoritet af børnene i vores undersøgelse havde søskende, der også blev interviewet. De 28 børn i undersøgelsen fordeler sig således på 17 familier. Fem børn var enebørn.

Formålet med at interviewe søskende var at få indblik i, om børn under de samme familiemæssige rammevilkår har ensartede eller forskellige betragtninger på deleordninger og familielivet. Børn kan opfatte situationer meget forskelligt – dog langt fra altid. For nogle børn betyder logistikken og hverdagens praktikaliteter meget for deres trivsel. For andre børn er det deres sensitive fornemmelse for forældrenes indbyrdes konfliktniveau, der kan gøre en deleordning god eller problematisk. Der var dog også den pragmatiske baggrund for, at vi valgte at interviewe søskende fra den samme familie, at det i mange tilfælde var med til at gøre det lettere for børnene at deltage, at deres bror/søster også skulle interviewes. Desuden ønskede vi ikke at skille nogle børn i en familie ud ved kun at interviewe et barn, hvis flere søskende ønskede at deltage.

DEN PRAKTISKE GENNEMFØRELSE

TILSAGN FRA BØRN OG FORÆLDRE

Ved den indledende kontakt med familierne, som foregik gennem forældrene, understregede vi, at børnene kun skulle stille op til interview, hvis de selv ønskede det. Dette blev gentaget over for børnene, da intervieweren mødte op i familierne. Intervieweren, der i mange år har været børnesagkyndig rådgiver, var forberedt på at møde børn, der var meget klemte. Det er erfaringen, at børn, der har det svært og er klemte, gerne taler om deres situation, hvis de er sikre på at opnå fortrolighed og har fået tid til at ”se den fremmede an”. Ikke desto mindre opstod der i et par tilfælde tvivl om, hvorvidt børnene ville deltage. I en familie gav intervieweren således et søskendepar mulighed for at undslå sig deltagelse, fordi det på trods af farens forsikringer forekom tvivlsomt, om de havde lyst til at medvirke i undersøgelsen. Efter samtale med dem begge sammen med faren ville de alligevel godt deltage. Børnene virkede ikke beklemte eller angste. I en anden familie ville en 14-årig pige som udgangspunkt ikke interviewes. Hun ombestemte sig dog og deltog så alligevel.

LOCATION

Interviewene blev gennemført i efteråret 2010 og foråret 2011. Med et par enkelte undtagelser blev børnene interviewet i det ene af hjemmene, oftest på eget værelse og under forhold, der sikrede barnet privathed, det vil sige med lukket dør til den øvrige del af boligen. Nogle børn blev interviewet i stuen, mens forælderen opholdt sig andetsteds. Forældrene var forud for interviewet skriftligt blevet orienteret om, at barnet skulle forsikres, at de oplysninger, barnet gav til intervieweren, var fortrolige. De fleste interview blev påbegyndt med en samtale med alle familiemedlemmer, dels for at høre, hvad forældrene havde forberedt barnet på, dels for at få en fornemmelse for det enkelte barns aktuelle situation. Der blev lagt vægt på, at samtalen med barnet skulle foregå et sted, hvor forældrene ikke kunne høre, hvad der blev sagt. Alligevel var det bemærkelsesværdigt, at et par af de medvirkende børn talte sagte, næsten hviskende, når følsomme emner blev berørt.

I ét tilfælde blev et barn interviewet, mens hendes veninde sad ved siden af. Det gjaldt i forhold til informanten Natasja. Natasja virkede

beklemmt ved interviewsituationen, og veninden havde ved sin blotte tilstedeværelse en beroligende og støttende funktion i relation til informanten.

INTERVIEWENES GANG

Interviewene med informanterne i de to yngste aldersgrupper foregik som individuelle semistrukturerede interview efter interviewguide og var ledsaget af projektive interviewteknikker (for eksempel tegning af familien og mapping af tilhørsforhold i de to hjem). Interviewguiden var opbygget, så den kunne afdække, hvordan børns hverdagsliv var indrettet, herunder især formodede kritiske omdrejninger omkring skift, ritualer m.m. Samtalerne med børnene varede ca. 1 time. En væsentlig del af interviewet var helliget beskrivelser af børnenes hverdagsliv i de to hjem, herunder også hvordan skiftet mellem de to hjem foregik. Værdiladede og følsomme spørgsmål lå i slutningen af interviewet, da det så var sandsynligt, at barnet var blevet mere fortroligt med at blive interviewet og med interviewerens.

Følsomme spørgsmål, der handlede om forældrenes brud og forældrenes samarbejdsrelation, åbnede i en del tilfælde op for barnets loyalitetsdilemma, og flere børn fik anfægtelser og svarede enten undvigende eller blev tavse. Andre børn var forsigtige og udtrykte sig i diplomatiske/ neutrale vendinger. Atter andre børn – og specielt de ældre – var bedre rustet og i stand til at give udtryk for deres både realistiske og bramfrie syn på forældrenes brud og forældrenes samarbejdsrelation.

Der vil altid være en indbygget skæv magtbalance, når voksne interviewer børn på grund af den generationsorden, der kan siges at være mellem børn og voksne (Warming, 2005). Børn er autoritetstro og vant til at gøre, hvad voksne siger. Dertil kommer, at enhver interview- og samtalsituation er en magtrelation. Man kan i selve interviewsituationen minimere denne skævhed ved at tilbyde barnet en pause, forsikre det om, at det er i orden ikke at svare på spørgsmål, som opleves som ubehagelige, og i øvrigt tilkendegive, at barnet gerne må stoppe interviewet, hvis det undervejs ikke har lyst til at snakke mere. Som interviewer gælder det om at tilstræbe, at barnet føler, at muligheden for at sige fra er der.

Desuden er det nødvendigt, at interviewerens er tilpasningsparat og fleksibel, så der i interviewsituationen tages hensyn til det enkelte barn, der ofte kan berette om komplekse familiesituationer. Der var fra barn til barn stor forskel på, hvordan interviewerens skulle agere. Mens

nogle børn behøvede meget hjælp fra interviewereren til at bringe deres erfaringer frem, var der omvendt en håndfuld unge informanter, der brugte en stor del af interviewet til at læsse af. Et barn ønskede konkrete råd i relation til sin situation.

I forlængelse af børnesamtalen blev interviewet med forælderen gennemført – ligeledes som et semistruktureret interview efter en på forhånd udarbejdet interviewguide. Forældreinterviewet varede ca. en halv time. Når der blev gennemført interview med begge forældre, foregik det som regel i hver deres hjem, og forældrene blev i disse tilfælde spurgt om det samme. Selvom nogle forældrepar indbyrdes havde et meget anstrengt forhold til hinanden, var den generelle erfaring, at de talte ud fra samme virkelighedsforståelse.

For de 20-22-åriges vedkommende blev tre interviewet sammen i et såkaldt fokusgruppeinterview. Fordelen ved fokusgruppeinterview er, at der i gruppeinterviewet finder en proces sted, hvor interviewpersonerne indgår i en samlet refleksion over egen praksis. Interviewpersonernes interaktion betyder, at de bliver konfronteret med både egne og andres synspunkter og stimuleres til at forholde sig vurderende hertil (Morgan, 2001). Målet med at interviewe unge voksne var indsigt i deres erfaringer om hverdagen i deleordning, og dynamikken i fokusgruppen med de tre unge kunne via diskussion og debat bibringe et højere refleksionsniveau, få den enkelte unge til at tænke over ting, vedkommende ellers ikke ville have tænkt over, og åbne for flere perspektiver end i et enkeltperson-interview. I et tilfælde blev en 21-årig informant interviewet individuelt i et semistruktureret interview. Også i forhold til denne aldersgruppe var der udarbejdet en interviewguide. Interviewene foregik på forskernes kontor.

EFTERSPIL

Enkelte interview afstedkom rådgivning til børn og til forældre, og forældrene fik mulighed for at kontakte interviewereren efterfølgende, hvis der opstod spørgsmål eller reaktioner i kølvandet på interviewet. Det forekom i flere tilfælde. For eksempel brugte en ældre pige en del af interviewet til at læsse af og bad indirekte om råd til, hvordan hun og moren kunne komme på talefod igen. Pigen havde på det tidspunkt ikke set sin mor i et halvt år, men fik efterfølgende kontakt med moren.

Et forældrepar med to piger indgik efterfølgende en aftale om, at børnene stoppede med deleordning og overgik til weekendsamvær med

faren. Forældrenes tvivl om, hvorvidt deleordning var godt for børnene, var en proces, som begge forældre allerede var i gang med, da interviewet fandt sted, hvilket også var baggrunden for, at den ene af forældrene ønskede rådgivning.

En anden mor kontaktede, efter hun var blevet interviewet, sine børns far, fordi hun blev usikker på, om en deleordning var til børnenes bedste, og derfor ville have samværsarrangementet ændret. Da faren ikke var enig med moren, har moren efterfølgende kontaktet statsforvaltningen og anmodet om ændring af deleordningen til en weekend-samværsordning.

BEARBEJDNING AF DATA

VALIDITET

Alle interview blev båndoptaget, og efterfølgende blev de allerfleste interview transskriberet; i enkelte tilfælde besluttede vi dog at oparbejde data som udførlige meningskondenseringer. I gennemgangen af de 28 børneinterview begyndte en række systematiske mønstre at danne sig, og nogle gennemgående temaer trådte frem i interviewene, ligesom der var afvigelser i interviewene, der perspektiverede de enkelte mønstre. I takt med at vi gennemførte interviewene, konstaterede vi, at der ikke kom nye tematikker på banen. Denne erfaring er essentiel, da det er på baggrund af den erkendelse, at man i kvalitative studier kan opleve, at man har et såkaldt dækkende materiale. Et dækkende materiale indgår som validitetskriterium i vores studie. Et undersøgelsesmateriale, der består af dybdeinterview, kan ikke påberåbe sig repræsentativitet for alle delebørn i Danmark. Men med et omfattende kvalitativt materiale har vi afdækket centrale temaer i delebørns hverdag. Desuden styrker det analysens ud-sagnskraft, at vi sammenholder den viden, vores materiale rummer, med international forskning på området. Dermed sikrer vi, at vores analyser er sammenhængende og relevante (Kvale, 1996).

Som tekststykker, der indgår til forskningsmæssigt brug, fremstår interviewene med de ældre og mere refleksive børn i teenagealderen som meget anvendelige. Mange havde gjort sig tanker og var dygtige observatører. Blandt de yngre børn i 8-10-års-alderen svarede flere kort og "tyndt" på de spørgsmål, der blev stillet. "Tynde svar", som resulterer i sparsomme beretninger, kan være udtryk for flere ting. Det kan bero på,

at kompetencerne til nuanceret at reflektere endnu ikke er modnet. Kortfattet kan dog også dække over, at barnet fortrænger ting, det ikke kan gøre noget ved eller ikke ønsker at forholde sig til, eller at barnet føler sig tom indeni. I modsætning til den terapeutisk orienterede samtale er det ikke en selvstændig opgave for forskningsinterviewet at hjælpe den interviewede med at sætte ord på sine følelser. Derfor har vi måttet af- finde os med, at nogle af interviewene med især de yngste børn fremstår som knappe.

ANONYMISERING

I en kvalitativ undersøgelse som denne, hvor børn og forældre i fortrolighed fortæller om hverdagens frustrationer og følelser, er det nødvendigt at sikre, at interviewpersonerne ikke utilsigtet kan blive genkendt af hverken folk uden for familien eller af familiemedlemmer: Faren skal ikke vide, hvad moren siger, og moren skal ikke vide, hvad barnet siger osv. Derfor har vi i rapporten ændret på en række ydre forhold ved interviewpersonerne og de familier, de fortæller om.

I anonymiseringsprocessen har vi imidlertid samtidig tilstræbt, at der ikke er ændret på centrale karakteristika ved de enkelte børn og deres familier, således at det analytiske grundlag for tolkningerne skrævvrides. Den indholdsmæssige side af, hvad der blev fortalt i interviewene, er bevaret.

ANALYSESTRATEGI

Det primære afsæt for de analytiske nedslagspunkter har været børneinterviewene. Vi tog udgangspunkt i både, hvad børnene sagde (indholdet), og hvordan de sagde det, og havde ligeledes fokus på det usagte: Hvad kan baggrunden være for, at et barn eksempelvis bliver meget kortfattet, når det skal fortælle om gode ting ved en deleordning. Forældreinterviewene er primært blevet brugt til at belyse og perspektivere børnenes fortællinger.

Fokus i interviewene var at afdække, hvordan børnenes hverdagsliv var indrettet omkring skift og ritualer, og denne tilgang blev en naturlig ordningsproces i analysefasen. Her fravalgte vi at kode ved hjælp af elektroniske værktøjer for at undgå, at vigtige temaer i de sommetider ordknappe børneinterview skulle blive overset.

Ved undersøgelsens start antog vi, at det ville skabe en afgørende forskel for børn, om deres deleordning var kommet i stand som frivillig aftale mellem forældrene eller som resultat af myndighedsafgørelse. Da interviewene var gennemført, og empirien kunne analyseres, tog analysen en anden drejning. Det viste sig, at forskelle og ligheder mellem familierne ikke knyttede sig særligt til, om familiens deleordning var frivillig aftalt eller fastsat af myndighederne. Empirien viste derimod, at det var andre faktorer, der havde betydning for børnenes hverdag med deleordning. På den baggrund analyserede vi familierne efter to andre akser, som vi valgte at kalde hverdagslivet og familiekompleksiteten. Disse to analytiske akser dannede udgangspunktet for analyserne af børns hverdagslivsbetragtninger af deleordninger, og på denne baggrund fik vi konstrueret et skema over, hvordan deleordningen fungerede for børnene i de forskellige familier.

Den første analytiske akse, hverdagslivet, dannede en samlet hat for blandt andet følgende temaer:

- Trivedes barnet i det store og hele i hverdagen?
- Gav barnet udtryk for, at logistikken omkring skift mellem forældrene var overskuelig?
- Var der kort afstand mellem forældrene?
- Kunne barnet være sammen med sine venner, gå til fritidsting og få hjælp til lektier hos begge forældre?
- Var samværsordningen rigtigt eller fleksibelt organiseret?

Familiekompleksiteten, som den anden analytiske akse, dækkede følgende temaer:

- Hvad var forældrenes nuværende civilstatus?
- I hvilken udstrækning samarbejdede forældrene?
- Gav barnet udtryk for, at han/hun oplevede, at forældrene var venner/at de kunne snakke sammen?
- Var der overensstemmelse mellem regler, pligter, hvad man måtte sige/ikke sige hos mor og far?

Kategoriseringen blev foretaget primært på baggrund af, hvordan hverdagen med deleordningen var for børnene nu og her i den hverdag, børnene talte ud fra. Fortiden og baggrunden for deleordningen (hvorfor fik

barnet deleordning) indgik som indikatorer på dels forældreforholdet, dels om forældre anerkendte og havde fokus på barnets behov.

KARAKTERISTIK: FAMILIER MED DELEORDNING

Formålet med dette kapitel er at tilvejebringe en kontekst for de børn, hvis deleordninger og hverdagsliv vi udfolder i senere kapitler. Vi sætter først fokus på historikken: Hvor langt tilbage i tid ligger samlivsbruddet, hvad kan børnene huske fra bruddet? Fik forældrene senere nye partnere, og har børnene, som deltog i undersøgelsen, fået nye søskende? Herefter beskrives, hvordan børnenes familier har organiseret samværet i hverdagen, herunder hvordan forældrene har ordnet det økonomiske imellem sig: Hvilke dage skifter børnene bopæl, og hvor langt bor forældrene fra hinanden?

Endelig ser vi på, hvordan den aktuelle deleordning er kommet i stand, det vil sige, om den er blevet til på baggrund af en frivillig aftale mellem forældrene, eller om den er fastsat af myndighederne.

BRUDDET OG NYE FAMILIEDANNELSER

I 4 af de 17 familier, som deltog i undersøgelsen, var forældrenes samlivsbrud af nyere dato. I disse familier var det under 2 år siden, at mor eller far eller begge i fællesskab valgte at opløse kernefamilien. I 10 familier lå samlivsbruddet mellem 3 og 5 år tilbage i tiden, og i tre familier gik forældrene fra hinanden for omkring 8 år siden.

I nogle familier var bruddet foranlediget af, at den ene forælder havde forelsket sig i en anden, men for flertallet var bruddet uafhængigt af nye partnere. I omkring halvdelen af familierne skete bruddet på den ene forælders foranledning. I de resterende tilfælde gav forældrene udtryk for, at de havde været enige om at gå hver til sit.

Flertallet af børnene fortalte, at deres forældre havde haft nye partnere siden familiebruddet. Enkelte børn fortalte, at deres forældre havde haft en del forskellige forhold. En stor del af forældrene var på undersøgelsestidspunktet i et nyt længerevarende forhold, og flere af børnene havde fået nye halv søskende.

BØRNENE OM FORÆLDRENS BRUD

Selvom børnene i undersøgelsen havde forskellig alder, da deres forældre gik fra hinanden, og oplevelsen af forældrenes brud i varierende grad lå tilbage i tiden, huskede de alle overbringelsen af budskabet om familiebruddet, der af stort set alle børn i undersøgelsen blev beskrevet detaljeret og præcist som med fotografisk hukommelse. Mindet om, hvem der havde grædt eller ikke grædt, og hvem der havde siddet hvor i stuen/værelset/køkkenet, stod tydeligt i deres fortællinger. Overbringelsen af nyheden om familiebruddet fremstod som en begivenhed i børnenes liv, der havde sat sig fast og udgjorde et vendepunkt og en signifikant hændelse i deres fortid.

Mange fortalte, at de var blevet overraskede, da de fik at vide, at forældrene skulle skilles, og at beskeden om familiens opløsning var kommet uventet. Et par børn fortalte, at forældrene havde skændtes meget inden, og at de havde set bruddet komme. Enkelte havde fornemmet forældrenes konflikt og havde på deres egen facon forsøgt at undgå kernefamiliens opløsning. Markus på 10 år fra Kalundborg fortalte således:

Markus: Min storesøster hørte, de skændtes, og så skrev hun sådan nogle forskellige steder: "I må ikke skilles" og alt muligt. Og vi græd, da vi fik det at vide, selvfølgelig. Vi syntes, det var dumt. Jeg synes, de er dumme. På den måde er de kuk-kuk.

Interviewer: De voksne?

Markus: Ja, at de ville blive skilt. Kuk-kuk.

Også Signe på 13 år fra Langeland havde gjort sit for at få forældrene til at blive sammen ved at få dem til at love, at de ikke skulle skilles. Men det blev de:

Interviewer: Kan du huske, da de fortalte dig, at de skulle skilles? Hvad husker du?

Signe: Altså, jeg husker alle mine søskende, de var sådan lidt ligeglade, syntes jeg, for de var sådan lidt ... nå, så går vi videre til det andet. Jeg kan bare huske, at jeg råbte sådan, at de lovede, at de aldrig skulle skilles.

Interviewer: Havde de lovet dig, at de aldrig skulle skilles?

Signe: Ja.

Interviewer: Ja, og så sagde de, de skulle?

Signe: Ja.

Enkelte børn huskede bruddet som udramatisk. I Charlottenlund for eksempel fortalte 13-årige Pernille, om dengang forældrene flyttede fra hinanden, og beskrev oplevelsen som hyggelig, fordi den dengang 5-årige Pernille fik lov til at drikke sodavand. De allerfleste børn beskrev dog overbringelsen af budskabet om familiebruddet som sorgfuldt og forvirrende. Tårer, kram og knus og trøst af forældre dominerede børnenes fortællinger. Karina, der var 13 år på undersøgelsestidspunktet, var 8 år, da moren fortalte, at forældrene skulle skilles. Karina kunne huske, at hun selv græd så højt, at moren sagde, hun skulle dæmpe sig, fordi vinduerne var åbne.

Mange børn berettede, at de kunne huske, at forældrene havde grædt. 13-årige Katja fra Slagelse mindedes nyheden om skilsmissen tydeligt og ikke uden humor:

Så kan jeg godt huske, at min far, han græd en dag, hvor vi havde fået det at vide, at de skulle skilles. Og han blev ved med at græde. Han kunne slet ikke stoppe, og det var fars dag også. Det var heller ikke så godt. God timing!

Selvom der i undersøgelsen var undtagelser, var mange børn meget bevidste om, hvor sorgfuldt familiebruddet var for forældrene. Moxnes fandt i et studie (2003), at mange børn især i perioden lige efter samlivs-

bruddet brugte meget tid på at ”parenting their parents”. Det vil sige, at børn, når de er vidne til, at forældre gennemgår en svær periode, kan tilsidesætte deres egne behov og i stedet stræbe efter at gøre forældrene glade for at vende den dårlige stemning. Dette var der flere eksempler på i undersøgelsen, blandt andet hos børn, der eksempelvis prioriterede at være lige meget tid hos begge forældre, selvom de havde foretrukket at bo mere hos den ene.

Skyldfølelse var også en følelse, nogle børn gav udtryk for: Rosa på 10 år fra Hvidovre fortalte, at hun fik den tanke, at forældrene gik fra hinanden på grund af hende.

Flere børn fortalte, at de havde reageret anderledes end deres søskende. Forskelligheden i reaktionerne på budskabet om familiebruddet kan hænge naturligt sammen med, at ældre børn har større forståelse for konsekvenserne af familiebruddet end deres yngre søskende, det kan også hænge sammen med rollefordelingen i en søskendeflok eller med, at det ene barn i familien har lettere til tårer end det andet. Når det er sagt, er det bemærkelsesværdigt, at de forskellige reaktioner søskende imellem blev noteret og husket. I Aalborg var 10-årige Oscars klareste minde om budskabet om familiebruddet, at især storesøsteren Laura havde været ked af det. Dengang var han selv 7 år. Også Mette på 12 år fra Emdrup bragte i interviewet frem, at hun havde reageret mere sorgfyldt end lillebroren:

Jeg kan huske, at lige da de fortalte os, at de blev skilt, der kan jeg huske, at jeg brød totalt meget sammen. Og jeg blev rigtig, rigtig, rigtig ked af det, og min lillebror, han fik kun tårer i øjnene altså.

Gennemgående havde mange børn i kortere eller længere tid håbet og ønsket, at forældrene fandt sammen igen. Enkelte gav udtryk for, at dette håb stadig var stort. I Kalundborg var det kun halvandet år siden, at Freja, Markus og Astrids forældre gik fra hinanden. Og Astrid håbede stadig, at forældrene ville finde sammen igen. Også selvom familiebruddet lå længere tilbage, var der børn, der stadig håbede, at forældrene ville finde sammen igen. I Horsens var det 5 år siden, Sias forældre gik fra hinanden. Ikke desto mindre gjorde Sia på 11 år sig stadig tanker om familiens genforening:

Interviewer: Tænker du på, om din far og mor finder sammen igen?

Sia: Det er faktisk meget sjovt, du siger det, fordi jeg tænkte faktisk på det lige før. Ja, altså. Det kunne være meget dejligt, hvis de sådan kunne enes og sådan noget, så ville det være meget dejligt, hvis de flyttede sammen igen.

De fleste børn i undersøgelsen fremstod dog resignerede og gav udtryk for, at de ikke længere håbede på at få familien tilbage, som den var engang. Eksempelvis Pernille på 13 år, der afklaret fortalte om sine tanker om, hvorvidt forældrene flyttede sammen igen. Det var 8 år siden, forældrene flyttede fra hinanden, og Pernilles ønsker og erkendelse var meget realistisk:

Det kan jo ikke ændres, når de først er skilt, og når der er gået 3 år, så kan det ikke blive ændret.

ORGANISERING AF SAMVÆR OG ØKONOMI

Flertallet af familierne (14 af dem) i undersøgelsen havde en 7/7-ordning, hvor børnene skiftede bopæl mellem forældrenes bopæle én gang ugentligt. I én familie skiftede børnene bopæl hver fjortende dag, og i to familier var deleordningen på undersøgelsestidspunktet blevet erstattet af en henholdsvis 10/4-ordning og 9/5-ordning.

De fleste søskende havde samme samværsordning. Enkelte havde dog forskellige ordninger eller havde haft det, da børnene var yngre.

I ni familier havde barnet eller børnene bopæl hos moren. I to familier var bopælen hos faren. Det var bopælsforælderen, der fik de kommunale ydelser. Omkring halvdelen af de mødre, der var bopælsforælder, fik børnebidrag fra faren. I de familier, hvor faren var bopælsforælder, betalte moren ikke børnebidrag.

I seks familier havde forældrene arrangeret det således, at søskende havde bopæl hos hver deres forælder. I de tilfælde fik bopælsforælderen børnefamilieydelsen (børnepenge), hvilket betød, at både mor og far fik andel i de kommunale ydelser. Nogle af disse forældre betalte endvidere børnebidrag til hinanden. Det vil sige, at faren betalte børnebidrag til moren for det barn, der havde bopæl hos hende, og omvendt. Disse økonomiske arrangementer skal ses i lyset af, at børnebidrag er fradragsberettiget. Når forældre betaler krydsende børnebidrag, får begge forældre en fradragsmulighed. I nogle familier, hvor søskende havde

bopæl hos hver deres forælder, undlod forældrene at betale gensidigt børnebidrag.

Flere forældre havde arrangeret sig således, at den forælder, der fik ydelser fra det offentlige, betalte for børnenes fritidsaktiviteter og eventuelle privatskole. Med hensyn til, hvordan forældrene fordelte de resterende udgifter, var der stor forskel. Nogle forældre fortalte, at de fra gang til gang aftalte, hvem der betalte for hvad. Andre forældre fortalte, at de begge betalte ind til en fælleskonto, hvorfra udgifter til for eksempel overtøj og fritidsting blev trukket. I nogle familier blev aftalte regler (fastsat i statsforvaltningen) fulgt til punkt og prikke, da det belastede forhold mellem forældrene ikke efterlod rum til, at forældrene kunne aftale sig frem til, hvem der betalte hvad fra gang til gang.

GEOGRAFISK AFSTAND MELLEML FORÆLDRENE

De børn og forældre, som deltog i undersøgelsen, kom fra hele landet. De fleste boede i større byer, nogle enkelte på landet eller i små bysamfund.

Et par forældre boede meget tæt på hinanden. Her havde børnene under 1 km mellem deres far og mor. I yderligere fire familier havde børnene under 2 km mellem mor og far. De resterende familier boede med 3-8 km mellem sig. To søskende i Odense skulle dog pendle mellem deres forældre over de 14 km, der var mellem far og mor. De var på undersøgelsestidspunktet gået væk fra deleordning.

I et par familier var enten mor eller far blevet boende i det tidligere fælles hjem. I de resterende familier var begge flyttet fra fælles-hjemmet. De fleste var blevet boende i nærheden af det tidligere fælles-hjem.

SKIFTEDAGEN

I de 15 familier, der havde deleordning på undersøgelsestidspunktet, skiftede børnene i otte familier bopæl mellem forældrene om mandagen. I fire familier skiftede børnene om fredagen, to familier havde skiftedag søndag, og i en familie skiftede børnene onsdag. I de to familier, der ikke

længere havde deleordning, blev børnene hentet af deres far om torsdagen.

I en væsentlig del af de familier, der havde skiftedag mandag, gav forældrene udtryk for, at denne ugedag var valgt som skiftedag, da det betød, at barnet eller børnene nød godt af at slutte af med en weekend sammen med den forælder, de skulle sige farvel til om mandagen. I familier, der havde valgt fredag som skiftedag, angav flere børn og forældre, at denne skiftedag var valgt, fordi det betød, at barnet havde weekenden til at omstille sig til det nye hjem og til at finde sig til rette i de nye omgivelser.

I to familier foregik skiftet om søndagen. I en af disse familier var forældrene opmærksomme på, at skiftedagen kunne være belastende for børnene, og de havde derfor organiseret det sådan, at begge forældre om søndagen spiste aftensmad sammen, så børnene fik en blid overgang fra mor til far og omvendt. Endelig var der to søskende, der skiftede bopæl hver onsdag. I denne familie var samværet indrettet efter farens arbejde. Moren gav udtryk for, at ”alles behov skulle tilgodeses”, men var samtidig bevidst om, at skiftearrangementet ikke var det bedste for børnene:

Vi skal altid skifte midt på ugen, så Ole kan planlægge møder i den uge, hvor vi skifter. Det er blevet onsdag. Man kunne sige, at det måske var nemmere at skifte en fredag, men der har jeg været meget fleksibel og ligesom sagt, at jamen, selvfølgelig. Vi skal have alles behov tilgodeset (Anne, mor til to).

Annes datter gav i interviewet ikke udtryk for, at det havde særlig betydning, at onsdag var skiftedagen.

I de fleste familier fandt skiftet sted via skolen. I de familier, der brugte skole eller daginstitution som mellemstation mellem forældrenes to hjem, blev børnene fulgt til skole af en af dem og hentet af den anden forælder. Større børn tog selv af sted og kom enten på gåben, på cykel eller via offentlige transportmidler hjem til den anden forælder, når skoledagen var slut.

Kufferten er et symbolsk kendetegn for børn, der lever i en deleordning. Der var store variationer i, hvor meget bagage børnene havde med sig fra det ene til det andet hjem. Nogle børn medbragte selv en masse bagage som computer, skoleting, legetøj, fritidsting og ekstra tøj den dag, de skiftede fra den ene til den anden forælder. Andre børn fik

hjælp af deres forældre til at få disse ting bragt frem og tilbage. Atter andre børn havde to separate garderober og medbragte kun ganske få ting fra den ene til den anden.

I de tilfælde, hvor børnene selv bragte ting frem og tilbage, eller hvor børnene havde to adskilte garderober, var der ikke naturlig anledning til, at forældrene mødtes på jævnlig basis. For nogle forældre var dette et bevidst tilvalg. I Silkeborg, eksempelvis, havde Natasja to separate garderober og tog kun sin mobil og sine nøgler med sig fra den ene til den anden. Natasjas forældre boede under 1 km fra hinanden, men undgik helst kontakt indbyrdes. I andre familier hjalp forældre deres børn med at fragte tøj og ting mellem de to hjem, men arrangerede det på en sådan måde, at de slap for at møde hinanden:

Kasper: Når jeg erovre hos min far og skal hen til mor, kører vi i bil eller cykler sammen, og så skal jeg tage mine tasker og køre dem over til mor.

Interviewer: Er det dig, der afleverer taskerne eller far?

Kasper: Nej, jeg går ind og afleverer dem (...). Når jeg skal fra min mor, kører hun selv taskerne ud. Hun sætter dem ind i et skur, for der er låst hos min far. Hos mor kommer jeg ind med dem, og så siger mor hej (Kasper, 10 år).

Det fremgik, at Kaspers forældre havde et meget anstrengt indbyrdes forhold til hinanden, og at de blandt andet undgik at skulle mødes, hvilket både Kasper og hans søskende var helt klar over. Kasper var bindeleddet mellem forældrene på skiftedagen, når han skulle løbe fra farens bil ind til moren og sætte taskerne. Det beskrev han som ubehageligt.

I andre familier, hvor forældrene hjalp børnene med at bringe deres ting frem og tilbage, var der oftest en vis kontakt mellem mor og far:

Min eksmand og jeg aftaler et tidspunkt, hvor vi kan komme med de ting, som børnene har. Og det er typisk tirsdag aften, inden børnene skifter, eller onsdag, hvor de skifter (Anne, mor til to).

I undersøgelsen spurgte vi alle børnene, om deres forældre nogen sinde havde set deres værelse hos den anden forælder. Det er en indikator på, hvordan forældrenes indbyrdes forhold er, og på, hvordan barnet har

mulighed for at skabe forbindelse mellem sine to familieliv. For et er, om forældrene overskrider dørtærsklen hos den anden, noget andet er, om forældrerelationen er så rimelig, at de kan komme længere ind på hinandens enemærker. Kommer og går forældrene i barnets andet hjem – eller har de været forbi – kan det være et tegn på, at forældrenes indbyrdes forhold er rimeligt. For barnet kan der også være en vis kontinuitet i, at den anden forælder kender til, hvordan der ser ud i det hjem, barnet tilbringer halvdelen af tiden i. Det skaber sammenhæng i hverdagen, at barnet kan fortælle om sit liv, og at han/hun ved, at forældrene kender til hjemmet det andet sted.

En væsentlig del af forældrene i undersøgelsen havde ikke set barnets værelse i det andet hjem. Et eksempel var familien fra Kalundborg. Her var den ældste pige, Astrid på 13 år, meget præcis omkring, at årsagen skyldtes forældrenes dårlige forhold:

Interviewer: Hvordan har du det, når du skal skifte fra far og over til mor?

Astrid: Det er lidt ubehageligt, fordi at så kommer vi ind, og så er vi lige så glade for at komme til mor, og så siger mor, at nu skal I lige sige farvel til far, og han står bare ude foran, altså ude i gangen. Jeg synes godt, han måtte komme ind og lige se, hvordan vores værelser ser ud, ik?

Interviewer: Hvorfor tror du, han ikke kommer ind?

Astrid: Det vil mor ikke have.

FRIVILLIG ELLER FASTSAT ORDNING

Omtrent halvdelen af familierne i undersøgelsen havde en frivillig aftalt deleordning, hvor forældrene uden myndighedernes hjælp havde fundet frem til at organisere samværet ligeligt mellem mor og far. I de resterende familier var deleordningen fastsat i statsforvaltningen.

Undersøgelsesmateriale viste, at skillelinjerne mellem velfungerende og mindre velfungerende deleordninger ikke stringent kan opdeles efter, om deleordningen var istandsat på baggrund af en statsforvaltningssag, eller om den var aftalt frivilligt mellem forældrene. Blandt nogle familier, hvor deleordningen var fastsat i statsforvaltningen, var årsagen, at forældrenes samarbejdsklima var i en så ringe forfatning, at en

frivilligt indgået aftale mellem forældrene var uopnåelig. I disse familier var deleordningen godt nok aftalt frivilligt, men udsprang ikke af og var ikke baseret på godt forældresamarbejde, men var resultatet af, at det eneste, forældrene kunne enes om, var, at barnet var lige meget hos begge forældre.

Blandt andre familier udgjorde statsforvaltningens stempel en sikkerhed for, at fremtidige konflikter om samværet måske kunne undgås. I en familie eksempelvis havde forældrene en rimelig samarbejdsrelation. Ikke desto mindre var forældrene i statsforvaltningen og få papir på det, i forbindelse med at børnene stod over for at skulle skifte ugentligt frem for som hidtil hver fjortende dag. For en sikkerheds skyld, hvis samværsændringen skulle skabe problemer på sigt:

Vi var i statsforvaltningen, fordi vi skulle finde ud af, hvornår vi rent faktisk skulle overgå til den aftale. Men også i forhold til, at den ene fast hver andet år har børnene i påsken, og hvert andet år har den anden vinterferie og sommerferie og starten af sommerferien og sådan. Ole havde meget brug for at få begrundelse for, at vi ændrer på tingene. Han er sådan meget mere, jeg ved, hvad jeg har, og jeg ved ikke, hvad jeg får. Derfor er det trygt for ham at holde fast i de gamle ritualer eller rytmer, eller hvordan man nu lige skal formulere det (Anne, mor til to).

En anden mor angav samme begrundelse for, at myndighederne havde været indblandet:

Interviewer: Hvem tog initiativ til at få samværet nedfældet i en resolution?

Kirstine: Det gjorde jeg ud fra, at hendes far har tre børn ud over hende, og jeg kunne jo godt se tilbage og se, hvor mange konflikter der havde været i den forbindelse (...). Jeg ved, at der med hans andre børn har været en stor kamp hvert år for eksempel omkring jul, og så tænkte jeg, jamen den del af det kan vi få på papir, og så skal vi ikke diskutere det. Så det valgte jeg at gøre (Kirstine, mor til en).

Som illustreret var der i undersøgelsen forældre, der primært valgte at inddrage statsforvaltningen for at komme potentielle konflikter i forkøbet. Blandt disse familier var der et par familier, hvor deleordningen forekom at fungere rimeligt godt for børnene. I andre familier, hvor forældrene havde aftalt deleordningen i frivillighed uden inddragelse af

myndighederne, var konfliktniveauet til gengæld højt, og forældrenes samarbejde meget begrænset. Her var den frivilligt indgåede deleordning et resultat af, at det eneste, forældrene kunne blive enige om, var, at børnene skulle deles helt lige. Der var desuden et par familier, hvor mødrene gik med til deleordning for at undgå en retssag, der kunne være ubehagelig for både dem selv og børnene. Dette motiv til at vælge en deleordning behandler vi uddybende i det næste kapitel.

BØRN, DER VAR TIL SAMTALE

Enkelte af børnene havde været til samtale i statsforvaltningen i forbindelse med fastsættelsen af samværet. Nogle var der for at få en deleordning. Andre var der for at få deleordningen ændret. Katja på 13 år fra Slagelse var meget ked af at flytte mellem forældrene hele tiden. På undersøgelsestidspunktet var hun og moren begyndt at overveje muligheden for at få ændret deleordningen via statsforvaltningen:

Altså, jeg er slet ikke sikker på det endnu [hvilken samværsordning hun skal have], men jeg vil ind i statsforvaltningen og lige snakke med dem om det.

Katja gav indtryk af at være handlekraftig, og hun så statsforvaltningen som den mulighed, hun havde for at få indflydelse på sin samværsordning.

Også Karina på 13 år fra Odense trivedes ikke med at flytte hele tiden, og hun ønskede et andet samværsarrangement end deleordning. Det støttede moren, mens faren ikke var lydhør. Karina vidste, han ville blive ked af det, hvis hun ville bo mindre tid hos ham. Alligevel tog Karina i statsforvaltningen. Men hun var nervøs inden:

Fordi jeg vidste, at jeg skulle sige, hvad det var, jeg helst ville. Men jeg ville jo heller ikke gøre nogen af dem kede af det.

Karina oplevede samtalen som ubehagelig og som noget, hun helst havde været foruden, fordi hun nødigt ville gøre sin far ked af det. Oplevelsen af ubehag delte Karina med Ida på 12 år fra Bogense. Ida og hendes bror, Christian, på 10 år, havde i noget tid haft en udvidet samværsordning, hvor de boede mest hos deres mor. Men nu ønskede faren at have dem hos sig i længere tid. Et ønske, børnene gav udtryk for, at de opfat-

tede som det mest retfærdige. For at få deleordning skulle de to søskende til samtale i statsforvaltningen. Ida oplevede det som meget ubehageligt, men var bevidst om, at de ikke ville få deleordning, hvis ikke hun sagde det i statsforvaltningen:

Interviewer: Ville du helst være fri?

Ida: Det tror jeg. Men på en måde ikke. For var jeg ikke til samtale, kunne jeg ikke rigtig være ved far. For det ville min mor og far ikke kunne blive enige om.

Også Christian var til samtale, og som søsteren syntes han, det var ubehageligt. Men som vi har reflekteret over ovenfor, gav de to børn fra Bogense indtryk af at undertrykke deres egne behov til fordel for, hvad de fik at vide var mest retfærdigt for forældrene.

OPSAMLING

I dette korte kapitel har vi beskrevet nogle karakteristiske baggrundsforhold for de børn, som deltog i undersøgelsen. Vi har vist, at selvom samlivsbruddet for en del børn ligger en årrække tilbage, står denne begivenhed mejslet i erindringer hos de fleste børn. En del har ønsket om, at forældrene finder sammen igen, selvom der hos de fleste er en realistisk erkendelse af, at det nok ikke kommer til at ske.

De allerfleste børn i denne undersøgelse havde forældre, der boede tæt på hinanden, hvilket smidiggør et deleordningsarrangement. Vi kan konstatere, at der er en variationsbredde med hensyn til skiftedage og med hensyn til, hvordan der skiftes. Nogle børn har meget bagage med, andre næsten ingen. Nogle får hjælp af forældrene til at blive bragt på plads i det andet hjem i forbindelse med skiftet, andre må klare det selv. Selvom forældre med en frivillig aftalt deleordning gennemgående havde bedre indbyrdes relation end forældre med en fastsat deleordning, fandt vi, at man ikke kategorisk kan opdele børns hverdagsoplevelser med deleordning efter, om forældrene har været omkring statsforvaltningen eller ikke. Ligesom der eksisterer forældrepar med indbyrdes betændte relationer, som selv står bag et deleordningsarrangement, findes der også samarbejdende forældrepar, som går til statsforvaltningen, fordi de har behov for at få aftalerne nedfældet på papir.

MOTIVER TIL DELEORDNINGER

Dette kapitel fokuserer på bevæggrunde til at vælge en deleordning som en af flere mulige slags samværsordninger. I interviewene med forældre og børn fremtrådte flere motiver, der grupperede sig i fire overordnede temaer: Deleordning er det mest retfærdige; deleordning bibringer forældre brugbar børnefri tid; deleordning indebærer, at barnet bevarer kontakt til begge forældre, og deleordning er et værn mod yderligere/optrappet konflikt eller eventuel en retssag. I kapitlet udfolder vi disse overordnede motiver til at vælge deleordning. På baggrund af datamaterialet gennemgår vi derefter en række bevæggrunde til ikke længere at have en deleordning. Vi sætter endelig fokus på, hvilken rolle børn selv spiller i beslutningsprocessen om, hvilken samværsordning der skal være. Formålet med kapitlets analyser er at klarlægge baggrunden for børnenes deleordninger og dermed de rammevilkår, der eksisterer for børnenes hverdag.

DELEORDNING ER MEST RETFÆRDIGT

Det er det mest retfærdige, og som forældre har vi lige ret til vores barn. Disse argumenter gik igen i en række af interviewene med forældrene. En far beskrev, hvordan deleordningen var kommet i stand på baggrund

af simpel matematik, der skulle få det til at gå op, så både han og ekskone-
nen kunne se børnene lige meget:

Jeg tror, det er den der retfærdighedsfølelse, den der, at man får
lige meget af børnene. Sådan helt simpelt matematisk. Men jeg
tror også, at det betyder meget for børnene, at der er en form
for stabilitet. Og måske de også kan se, at det går matematisk op,
at de er lige meget hos hver (Bent, far til to).

Bent gav udtryk for, at en deleordning måske ville være det mest stabile
for børnene. For Bent bestod stabilitet i hverdagen i, at børnene var hos
far og mor lige meget. Ikke desto mindre var deleordningen også valgt,
fordi det var det mest retfærdige over for begge forældre. En matematisk
løsning, hvor antallet af dage og omfanget af tid blev det afgørende for,
hvordan børnenes hverdag skulle indrettes. Retfærdighedstemaet blev
også artikuleret i interviewet med Sanne, mor til to:

Jeg kan huske, at der var en udsendelse i fjernsynet for mange år
siden, som handlede om delebørn, og jeg tror, at den lå sådan
lidt lagret og kom tilbage igen. Og i udsendelsen var der nogle af
børnene, der boede en i 7/7-ordning, og jeg syntes, det virkede,
som om det var mest fair på en eller anden måde for alle parter.

Ligeligt fordelt samvær blev også nævnt som den mest retfærdige sam-
værsordning af Henrik, som var far til to børn. For Henrik var det essen-
tielt, at han ikke blev snydt for samvær med sine børn, og for ham som
for flere andre forældre var deleordning godt, fordi det var den mest
”retfærdige samværsordning”. Henrik ønskede at få fælles forældremyn-
dighed og deleordning og begrundede sit krav i, at ekskone-
nen ikke selv ville kunne finde ud af at dele vind og sol lige.

Det er ikke kun forældre, der talte deleordningen ind i en retfær-
dighedsdiskurs. Eksempelvis gav Ida på 12 år udtryk for, at deleordnin-
gen var det mest retfærdige, fordi andre samværsarrangementer forfor-
delte den ene forælder frem for den anden. Ida satte sin samværsordning
i tale ud fra forældrenes behov; det var forældrene, hun forsøgte at tage
hensyn til, og deres behov, hun satte højest:

Altså far, han snakkede nogle gange om, at en deleordning ville
være mest retfærdig, og så kunne man jo også godt mærke, at
man var lidt mere hos sin mor end hos sin far.

For Ida bliver der sat lighedstegn mellem retfærdighed og omfanget af tid, hun var hos faren og moren. I såvel Smart & Wades britiske studie (2004, jf. kapitel 2) som vores undersøgelse italesatte børn i skilsmissefamilier begrebet retfærdighed og definerede det ved at være den mest ligeligt fordelte samværsordning. Ida var kun en ud af flere, der var meget opmærksomme på, at forældrenes behov blev tilgodeset, når fordelingen af dem selv fandt sted.

Når en deleordning vælges ud fra et rationale om, at det er den mest retfærdige løsning for forældrene uden væsentlig skelen til, hvordan børnene trives, ledes tankerne hen på den bibelske fortælling om kong Salomon og de to kvinders kamp om barnet: det salomoniske dilemma anskueliggør det problematiske i at basere en deleordning på, hvad der er mest retfærdigt for forældrene. Flere forældre italesatte dette direkte. Sanne, mor til to børn, erkendte, at det var forældrenes behov, som dette samværsarrangement tilgodeså:

Jeg ved, at min eksmand lige så gerne vil have børnene hele tiden, som jeg gerne vil, men det kan man ikke, når man ikke skal være sammen mere (...) Det er meget egoistisk, vores valg, jamen, det tænker jeg nu, hvor jeg sidder her og snakker om det, at det er. Det er vores behov, der er blevet dækket, at vi har dem halvdelen af tiden hver.

NÅR BARNET ER EN GENSTAND, FORÆLDRE SLÅS OM

I forældreinterview, hvor retfærdighed var et drivende motiv for deleordningen, blev børnene sat i tale som noget, forældrene havde ret til:

Altså, jeg føler jo, han er lige så meget min, som han er hendes. Og jeg har også ret til hans liv. Og jeg vil også være i hans liv. Han betyder også noget for mig, og jeg vil også betyde noget for ham. Og den samme holdning har Else jo et eller andet sted, så derfor var vi nødt til at finde ud af at dele. Og jeg tror 14/14, det kan vi ikke overskue begge to (Peter, far til en).

Sociologerne Beck & Beck-Gernsheim (1995) har i en teoretisk ansats om individets vilkår i det moderne gjort gældende, at barnet er det sidste ubrydelige værn mod ensomhed i et samfund, hvor vi har friheden til at forhandle eller opløse alle andre typer sociale relationer (herunder ægteskabet). Det er et glimt af denne desperation, der giver sig udtryk i citatet; et stærkt ønske om at få mening fra og give mening til et andet menneskes liv, en ret til at få adgang til den ubetingede kærlighed. Men Peters

fokus, når han fortæller om baggrunden for deleordningen, udspringer af eget og ekskonens behov, og hvad de kan eller ikke kan overskue. Interviewpassagen illustrerer, hvordan barnet ikke kun italesættes som et kærlighedsobjekt (som givet er den underliggende drivkraft), men tillige som et objekt for rettigheder, der salomonisk skal fordeles mellem forældrene. Tanken om at være et rettighedsobjekt genfandt vi også i samtalerne med børnene.

I de skilsmisefamilier, hvor børnene blev gjort til et retfærdighedsobjekt, som forældrene kæmpede om, reflekterede det sig også i interviewene med børnene om end på forskellig vis. Ikke alle børn formåede imidlertid at sætte ord på de følelser, som afstedkom af at være gjort til genstand for en kamp om retfærdighed, men det kunne Mads på 10 år fra Aarhus, der ramte hovedet på sømmet med denne observation:

Nogle gange, det siger jeg bare, at det nogle gange kan føles, som om at de voksne på en måde kæmper sådan mod hinanden, som om barnet er førstegevinsten. Og det kan jeg ikke lide.

Om det har trivsels- og udviklingsmæssige konsekvenser for barnet at opleve, at det er en genstand, forældrene slås om, vil være individuelt fra barn til barn, men vil ikke desto mindre indgå i den udviklingsproces, barnet gennemgår.

DELEORDNING GIVER BRUGBAR, BØRNEFRI TID

Sanne, som var mor til to, argumenterede som beskrevet ovenfor for valget af deleordningen med afsæt i retfærdighedsopfattelse. Men samtidig erkendte hun, at hun set fra sit eget perspektiv kunne nyde godt af at have en dagligdag, hvor hun i halvdelen af tiden var sammen med børnene, mens hun i den anden halvdel fik tid til sig selv. At en deleordning indebærer, at forældrene halvdelen af tiden ikke skal tage vare på deres børn, blev af flere forældre fremstillet som positivt, selvom følelsen ofte var ambivalent, fordi fraværet af børnene samtidigt indebar savn.

Anne, der var mor til to børn, beskrev eksempelvis, hvordan faren til børnene fra starten af ønskede en deleordning, og at hendes reaktion havde været imødekommende:

Jeg var jo i den situation, at jeg var så træt af at være 100 procent mor, så jeg tænkte bare fedt, lad os endelig få deleordning.

De betragtninger, som Sanne og Anne gav udtryk for, udfordrer nogle forestillinger, der knytter sig til den klassiske rolle om den opofrende, altid tilstedeværende og altfavnende mor. De to mødre vedgår på den ene side, at de også har behov for at være "sig selv" og tydeliggør dermed, at det moderne kvindeliv rummer flere acceptable dimensioner end moderrollen. Samtidig bærer udsagnene på den anden side også præg af en realistisk og usentimental tilgang til de fordringer, som knytter sig til en status som eneforsorger: Den kan indebære, at man er nødt til at være på i forælderrollen 24/7. Det er anstrengende og kan på sigt generere underskud (McIntosh, 2009). I modsætning hertil kan en skilsmiseforælder med deleordning opleve, at den børnefrie tid genererer ressourcer og overskud til den tid, børnene er i hjemmet. Deleordningens struktur kan give pressede forældre et pusterum, der giver fornyet energi, så de har mere overskud, når børnene igen er i hjemmet. Deleordninger kan således positivt frigive forældreressourcer til børnene, når de endelig er i hjemmet. Samtidig kan deleordninger skabe rum til arbejde og karriere. Undersøgelsen viste således, at den børnefrie tid gav mulighed for at arbejde længe og have møder på arbejdet til sent om aftenen. Senere i interviewet fortalte Anne:

Tilbage til det positive, der vil jeg så også sige, at jeg kan planlægge rigtig meget i de 14 dage, hvor jeg ikke har børnene. Jeg har en kæmpe frihed. Også i mit arbejde, når jeg ikke har dem. Og jeg prøver jo så selvfølgelig at planlægge alle mine arbejdsrejser i de uger, jeg ikke har børnene, og det ved jeg, deres far også gør.

Både Anne og hendes eksmand var karriereorienterede, og i deres perspektiv var det et stort plus ved deleordningen, at den skabte mulighed for, at de kunne pleje deres karriere i de uger, børnene var hos den anden.

Et aspekt, der blev sat i tale i interviewene, var, at behovet hos forældre for børnefri tid resulterede i, at nogle forældre valgte samme samværsordning for alle børn i en søskendeflok, så de enten havde børn i hjemmet eller ikke. Der var således eksempler på forældre, hvor hensynet til forældrenes behov for dage uden børn blev sat over hensyn til børn, der havde behov for et andet samværsarrangement end deres søskende. En far fortalte, at hans ældste datter havde et ønske om at være 14 dage hos hver forælder ad gangen, men at det var uoverskueligt for ham og

ekskonen, da de havde andre børn, som trivedes fint med at flytte frem og tilbage hver uge:

Hun har snakket om, at hun godt vil op på en 14-dages-periode, men efter at jeg snakkede med hendes mor, så er vi nået frem til, at det var vi ikke indstillet på. Altså, det vil være for besværligt, hvis hun skulle have en 14-dages-periode, og de andre skulle køre videre med 7/7 (Arne, far til tre).

Arne havde arrangeret det sådan, at han arbejdede igennem i de uger, hvor børnene var hos ekskonen. Hvis den ældste datter fik en 14/14-ordning, ville det indebære, at han altid havde børn boende hos sig. I denne familie valgte forældrene således ét samværsarrangement til alle børn i søskendeflokken velvidende, at deres ældste datter eksplicit havde givet udtryk for, at hun foretrak en anden samværsordning.

Som omtalt i kapitel 2 pegede Haugen (2010) i et norsk studie på, at deleordninger ofte er drevet af egeninteresser hos forældrene, for eksempel ud fra behov for at undgå yderligere konflikter, for at spare penge eller for at give forældrene tid til sig selv, for eksempel til at pleje karrieren. Forældres egeninteresser udelukker ikke, at de også forsøger at tilgodese deres børns behov. Det problematiske er, hvis deleordningen foretrakkes af hensyn til forældrene frem for overvejelser om, hvad børnene trives bedst med. Anne og hendes eksmand havde siden deres samlivsbrud været meget opmærksomme på, hvordan deres to børn trivedes i flere forskellige samværsordninger. Selvom Anne erkendte, at hendes motiver til at vælge deleordningen også handlede om at tilgodese sine egne behov, var hun til stadighed opmærksom på, hvordan deleordningen fungerede for børnene. I denne case havde skilsmissefamilien i de 3 år, forældrene havde været gået fra hinanden, afprøvet flere forskellige samværsarrangementer.

DELEORDNING SIKRER KONTAKTEN TIL BEGGE FORÆLDRE

Et tema i interviewene var, at deleordningen betød, at barnet havde kontakt til begge forældre. Dette blev både artikulert af børn og forældre:

Jeg søgte deleordning, fordi jeg syntes, det var rimeligt. Det er jo ikke min datters ønske, at vi ikke er sammen, og jeg synes jo ikke, jeg har mere ret til hende, end han har (...). Jeg synes, det er

godt, at barnet har tæt kontakt til begge forældre og får både den moderlige og faderlige indfaldsvinkel i sit liv. Og forhåbentlig bibeholder begge forældres familierelationer (Kirstine, mor til en).

Citatet her reflekterer, at der er en erkendelse af, at ikke kun fædre, men også mødre finder det naturligt og nødvendigt, at børn bevarer en tæt kontakt til deres fædre. Tidligere tiders forestilling om, at børn og mødre var en uadskillelig enhed, mens fædre befandt sig i periferien, er afløst af forestillinger om, at begge forældre udgør en vigtig og ligeværdig del af børns liv. Denne observation genfindes i den internationale skilsmisseforskning (Smyth, 2009). I børneinterviewene var ønsket om kontakt til begge forældre også fremtrædende. Et eksempel var Sigurd på 14 år, der var bosat i Charlottenlund hos skiftevis sin mor og far. Sigurds forældre gik fra hinanden, da Sigurd var 5 år. I dag oplevede Sigurd, at de alle tre havde indflydelse på samværsordningen, der blev en 7/7-ordning:

Det var os alle sammen, der bestemte, at det skulle være sådan (...) jeg tror, jeg har haft mest indflydelse på det (...). Fordi de ville helst have, at det var mig, der skulle have det bedste. Hvis det nu er, jeg har lyst til at bo hos far en uge, så må jeg gerne det.

I analyserne af interviewene med Sigurds forældre blev det evident, at forældrene var fokuserede på, at deres egne behov var at være så meget sammen med deres dreng som muligt. Det var en væsentlig del af baggrunden for, at Sigurd i de sidste 9 år havde levet i en deleordning. Men Sigurds egne ønsker og behov var også essentielle for opretholdelsen af deleordningen. Og lige så vigtigt: Sigurd oplevede, at hans mening var betydningsfuld. De var alle tre med til at bestemme, at samværet skulle fordeles i en 7/7-ordning. Forældrene var også sensitive i forhold til, hvordan 7/7-ordningen fungerede bedst. Det kom blandt andet til udtryk i det, at de havde ændret på skiftedagen.

DELEORDNING SOM VÆRN MOD KONFLIKTER OG RETSSAGER

Jeg tror, det var vigtigt for os alle tre, at vi ikke skulle op og topes om ham, hvad det så måtte indebære (Lars, far til en).

Citatet fra interviewet med Lars illustrerer endnu en gennemgående tendens i materialet, nemlig at der var forældre, der gik med til deleordning for at undgå konflikt. For nogle forældre var konfliktpotentialer så højt, at ønsket om en deleordning fra modparten blev imødekommet, fordi alternativet ellers kunne være en lang og ubehagelig retssag, der måske kunne ende med, at barnet fik fast bopæl hos den anden forælder. Flere forældre fortalte, at de var gået med til deleordning for at undgå, at deres børn skulle involveres i en sag ved statsforvaltningen eller retten, som den anden part ellers havde villet gennemtrumfe. Her blev deleordningen med andre ord et værn mod inddragelse i yderligere konflikter.

Der var også forældre, der gik med på deleordning, fordi modparten truede med at fjerne de økonomiske bidrag:

Han købte dem (...). Jamen altså, da han ville skilles, der sagde han, at der gik han med til en 9/5-ordning. Vi havde en mundtlig aftale om, at vi skulle lave en 9/5-ordning, og han skulle betale dobbelt børnebidrag, fordi han tjener fire gange så meget som mig, men da vi så kom ind i statsamtet, så havde han hevet sådan en kæmpe hotshot-advokat ind, og så kom han pludselig og ville have bopæl over den ældste og ville have 7/7 og ville ikke betale hustrubidrag og ville ikke betale børnebidrag. Og så var jeg nødt til at sælge mine børn (Pia, mor til tre).

MOTIVER TIL AT ÆNDRE SAMVÆRSORDNING

Flere af de familier, som deltog i undersøgelsen, havde tidligere haft andre samværsordninger end deleordning, og to familier havde på undersøgelsestidspunktet ikke længere deleordning. Yderligere var der forældrepar, som fortalte, at de overvejede at lave deleordningen om, og flere børn gav udtryk for, at de ønskede en anden samværsordning.

I Bogense fik to søskende først deleordning 4 år efter forældrenes samlivsbrud. Før det havde børnene bopæl hos moren og så kun deres far i mindre grad. Det var faren, der ønskede en deleordning. Et tilsvarende mønster fandt vi hos familierne fra Horsens og Holbæk. I Holbæk startede Anne, der dengang var 5 år, med at være lige meget hos begge forældre, men i statsforvaltningen blev det hurtigt besluttet, at hun skulle være hos mor 7 dage om ugen og hos far 6 dage. Dengang kunne statsforvaltningen ikke fastsætte egentlige deleordninger. Et par år efter trådte forældreansvarsloven i kraft, og det gav Annes far anledning til at

gå til statsforvaltningen med et ønske om deleordning, og anden gang forældrene var i statsforvaltningen, fik de papir på, at Anne nu skulle bo halvdelen af tiden hos far og den anden halvdel hos mor.

I en anden familie havde drengen i familien på undersøgelsestidspunktet en 14/14-ordning, men havde tidligere haft 7/7 og i en periode 9/5. Hans søster fik fra start en 14/14-ordning:

I starten, selvom vi skiftede, så Line kørte 14 dage og 14 dage, så kørte min dreng stadig 10/4. Vi kørte stille og roligt mere og mere over på, at han skulle være mere hos sin far, men fra start der kørte vi 10/4. Og så havde han været hos sin far i sommerferien i 2 uger, og der havde han ikke savnet mig, og så begyndte vi sådan stille og roligt at køre over på 9/5, og til sidst så kunne han faktisk være hos far 14 dage ad gangen (Anne, mor til to).

På undersøgelsestidspunktet stod drengen dog over for at skulle bo 7 i stedet for 14 dage ad gangen hos hver forælder. Årsagen var, at han syntes, 14 dage var for lang tid at undvære den ene forælder. I denne familie forsøgte forældrene dels at tage højde for børnenes forskellige alder, dels at tage højde for, hvordan børnene trivedes med ordningen. Ikke desto mindre er denne familie et godt eksempel på, at det kan være svært at arrangere sig således, at barnet trives ved at flytte mellem forældrene.

At deleordningen kan have en foranderlig karakter, og børn således kan være underkastet forskellige slags samværsarrangementer, stemmer godt overens med international forskning, der har vist, at deleordninger sammenlignet med andre samværsordninger er kendetegnet ved større grad af ustabilitet, det vil sige hyppigere ændres (McIntosh m.fl., 2010; Smart, 2004).

Der var dog også en del familier i vores undersøgelse, som aldrig havde forsøgt sig med andre samværsarrangementer end deleordning. I nogle familier fremstod det, som om årsagen til, at deleordningen vedblev med at være, var, at den kørte rutineret og upåklageligt. I andre familier, hvor deleordningen havde været det eneste afprøvede samværsarrangement, efterlod interviewene det indtryk, at det skyldtes, at forældrenes forhold var så belastet, at det ikke efterlod plads til diskussioner om, hvorvidt børnene egentlig trivedes med deleordningen eller ej. I atter andre skilsmissefamilier var samværsbruddet så nyt, at de kun havde haft deleordningen i kort tid og måske endnu ikke havde taget den op til revision.

NÅR DELEORDNING ER BLEVET VALGT FRA

I undersøgelsen deltog tre børn, der tidligere havde boet i deleordning, men på nuværende tidspunkt levede i en udvidet samværsordning. Det drejede sig om Rosa og Rasmus på 10 og 12 år fra Hvidovre og Karina på 13 år fra Odense.

De to Hvidovre-søskende, Rasmus og Rosa, havde, siden forældrene gik fra hinanden for 4 år siden, levet i forskellige samværsordninger. Både børnene selv og forældrene var opmærksomme på, hvordan de trivedes i de forskellige ordninger, og på undersøgelsestidspunktet stod familien igen over for at ændre på samværet. Denne gang var årsagen stress hos børnene:

Interviewer: Ved du, hvorfor det er blevet ændret?

Rasmus: Ja, jeg blev lidt stresset af hele tiden at skulle flytte.

Interviewer: Var det noget, du havde indflydelse på, at det blev ændret?

Rasmus: Ja, det var mig, der bad om at det blev ændret (...). Ja, jeg har indflydelse. I starten der så vi kun far onsdag, når vi skulle til musik, og så hver anden weekend. Ellers så vi ikke far mere, og det var jeg irriteret over, så jeg blev 1 uge hos hver. Det var måske sådan 2 måneder højst (Rasmus, 12 år).

Som det fremgår af citatet, var der i Rasmus forskellige følelser, der skulle tilgodeses i valg af samværsordning. En balance, der var svær at finde. Han savnede sin far, når der kun var almindeligt weekendsamvær, men følte sig også stresset over hele tiden at skulle flytte frem og tilbage. I interviewet kom det frem, at Rasmus oplevede, at han havde indflydelse på sin samværsordning. Vores samtale med moren bakkede denne oplevelse op. Ikke desto mindre var Rasmus bevidst om, at også forældrenes følelser skulle tilgodeses. Han tog hensyn til forældrene. Også selvom det måske ville gå ud over hans egne behov:

Jeg er ikke så vild med det derhjemme hos far. Jeg synes, det er lidt kedeligt. Og så savner jeg mor. Men far vil også gerne have lov til at se mig, så så blev det det her.

Rasmus' lillesøster, Rosa, på 10 år fortalte også om, hvordan de havde skiftet mellem forskellige ordninger. Også Rosa afvejede savnet af faren op imod oplevelsen af en frustrerende hverdag som delebarn:

Første gang, så var det sådan noget med, at jeg kun var hos mor, og det var Rasmus også. Men jeg blev bare så ked af det. Og så var det sådan 1 uge hos far og 1 uge hos mor. Men så blev det simpelthen for stressende for mig, fordi jeg blev simpelthen så frustreret af, at jeg skulle først det ene sted hen og så det andet. Og så var jeg helt forvirret, fordi nogle gange var det jo også sådan, at så skulle den ene hente mig, og så skulle den anden hente mig, og så skulle den anden aflevere mig, og så var jeg helt forvirret. Helt oppe og køre. Jeg røg helt til loftet.

Rosa og Rasmus oplevede med andre ord begge to, at deleordningen gav dem stress. Samtidig ønskede især Rosa på undersøgelsestidspunktet mere kontakt med faren. Følelserne var ambivalente og indebar afsavn, ligegyldig hvilken ordning de havde. Forældrene havde på undersøgelsestidspunktet lagt sig fast på en ordning, hvor børnene havde en fast base hos moren. Især Rosa gav dog udtryk for, at hun ikke nødvendigvis syntes, denne samværsordning var den bedste. Som det følgende citat illustrerer, fortalte Rosa, hvordan hun godt kunne forestille sig, at samværet blev ændret igen:

Interviewer: Hvilken ordning har du været gladest for?

Rosa: Den, jeg har nu, for det er ikke sådan, flyt hjem hos den ene, flyt hjem hos den anden, flyt hjem hos den ene, flyt hjem hos den anden. Men jeg kan huske, vi også havde snakket om sådan en ordning, hvor vi er 14 dage hos mor og 14 dage hos far ad gangen.

Interviewer: Hvad blev der af det forslag?

Rosa: Det blev skyllet ud i toilettet. Men så på samme tid hængt op på en knagerække.

Interviewer: Nå, så den hænger der og venter på måske at blive brugt, den ordning?

Rosa: Man kan nærmest sige, at vi havde en kopi af den, som vi hængte til tørre, og den anden skyllede vi ud i toilettet.

I Odense havde Karina på 13 år og hendes lillebror, Kasper, haft flere forskellige ordninger. På undersøgelsestidspunktet havde børnene en 10/4-ordning, men lige efter forældrene gik fra hinanden for 5 år siden, havde de to søskende deleordning. Karina ønskede dog efter noget tid at få den ændret, fordi hun oplevede, at hun kedede sig, når hun var ved sin far, hvor hun ikke kunne være sammen med sine venner. Hun følte sig desuden ikke hjemme hos faren, hvor reglerne også var mere strikse, hvilket Karina oplevede skyldtes farens nye kæreste, som faren lyttede mere til end til Karina og hendes lillebror. Karina gav udtryk for, at hendes forhold til faren var blevet mindre tæt siden forældrenes skilsmisse:

Da jeg var mindre, var jeg sådan meget sammen med ham, men det ændrede sig hurtigt. Der har været sådan engang, hvor jeg har været i tvivl, hvor jeg har følt, at min far ikke virkelig var min far på den måde. Det var, som om det bare var et sted, jeg skulle hen hver anden weekend.

Karina fortalte, at det var hårdt, når hun skulle skifte bopæl fra mor til far. På skiftedagen havde hun brug for ro og tid til at være alene, så hun kunne overskue nu at bo hos ham:

Jeg har det med, at jeg godt kan snerre lidt. Men det er sådan, jeg vil helst bare være alene. I hvert fald sådan den første dag.

I børnenes beskrivelser af, hvorfor deleordningen i Hvidovre og Odense blev fravalgt til fordel for andre samværsarrangementer, træder to temaer frem: i Hvidovre oplevede børnene, at deleordningen gjorde hverdagen stressende. Samtidig ønskede de to søskende tæt kontakt med begge forældre. Selvom savnet af moren måske var større end savnet af faren (hvilket blev mest direkte formuleret af storebroren Rasmus), så savnede børnene faren, når de ikke havde set ham noget tid. I denne familie var samværsordningen ikke stabil så længe ad gangen. Der var simpelthen to modsatrettede behov, der kunne virke umulige begge at imødekomme.

Karina i Odense derimod trivedes ikke med sin deleordning, fordi hun oplevede, at forholdet til faren havde ændret sig: Hun følte sig ikke tæt på ham længere, følte sig ikke godt tilpas i hjemmet og oplevede, at farens nye kæreste havde mere indflydelse på hverdagen hos faren end hun selv. Karina og hendes lillebror, Kasper, boede på undersøgelsestidspunktet i en udvidet samværsordning og var stadig ofte hos faren, og i interviewet med Karina fremgik det, at Karina heller ikke trivedes med

denne samværsordning. Hun havde det svært, når hun skulle skifte bo-pælen ud med farens hjem. Så svært, at hun havde brug for at holde sig for sig selv frem for at være sammen med den far, hun ikke havde set i flere dage. En case som Karinas rejser spørgsmålet om, om det er for pigens egen skyld, at der på undersøgelsestidspunktet var en relativ omfattende samværsordning, eller om det fortrinsvis er for at tilgodese forældrenes behov.

OPSAMLING

Om deleordning er valgt af hensyn til barn eller forældre, er i undersøgelsen ofte uden sammenhæng med, om samværsordningen er resultatet af forhandlinger/mægling i statsforvaltningen, eller om forældrene indbyrdes er nået til enighed om denne samværsordning. Forældrenes motiver til at vælge deleordning kan være lige så egenfokuserede i frivillige deleordninger som i familier, hvor statsforvaltningen har været inde over.

Deleordning vælges ofte som samværsarrangement af pragmatiske og forældre fokuserede årsager, og ofte går flere motiver til at vælge denne samværsordning hånd i hånd.

Et gennemgående motiv til deleordning er, at dette samværsarrangement opfattes som det mest retfærdige. En ligelig fordeling af barnets tid mellem forældrene sættes synonymt med en retfærdig samværsordning. Det mest retfærdige er via simpel matematik at fordele barnets tid helt lige mellem forældrene. For nogle forældre går behovet for retfærdighed over barnets trivsel, og børn kan i disse familier opleve at blive reduceret til en genstand, forældrene kæmper om.

Et andet motiv til at vælge deleordning beror på de fordele, børnefri tid kan skabe for forældrene. Pressede forældre, herunder mødre, der har følt, de har stået alene med ansvaret for børnene, kan opleve, at deleordning skaber et pusterum, hvor de i de uger, børnene er hos den anden forælder, kan pleje sig selv, deres karriere og egen sociale omgangskreds. For disse forældre kan savn af børnene gå hånd i hånd med en lettelse over at have lidt tid til sig selv.

Et tredje identificeret motiv hos forældrene er, at barnet derved bevarer (lige meget) kontakt til begge forældre. Et fjerde motiv er, at en deleordning kan holde forældrekonflikterne nede i og med, at forældrene ”får lige adgang til barnet”.

Når familier skifter samværsordning eksempelvis til eller fra en deleordning hænger det blandt andet sammen med, at barnet bliver ældre, og dets livssituation dermed ændrer sig. I undersøgelsesmaterialet er der eksempler på, at andre samværsarrangementer afløser deleordningen, fordi den for især større børn skaber følelser af rodløshed og stress i en presset hverdag. I familier, hvor afstanden mellem forældrene er stor, kan logistiske udfordringer i hverdagen føre til, at deleordning fravælges efter en periode.

Blandt børn, der havde været til samtale i statsforvaltningen, er der variation i forhold til, hvordan samtalen er blevet oplevet. For nogle børn er samtalen en mulighed for aktivt at præge situationen, for andre børn er samtalen gennemført af hensyn til forældrene, selvom barnet helst havde været fri.

3 CASES: MÅDER AT UDFORME DELEORDNINGER PÅ

I dette kapitel præsenterer vi børn fra tre udvalgte familier, hvor børnene har det til fælles, at de hver uge skifter bopæl mellem deres far og mor. Ligheden ophører imidlertid, når det kommer til organiseringen af deleordningen og de vilkår, børnenes deleordning bliver udøvet under. Formålet med kapitlet er at anskueliggøre, hvordan en hverdag med en deleordning kan udformes på meget forskellig vis. Familierne er derfor udvalgt, fordi de tilsammen illustrerer, hvordan deleordning kan fungere godt, være kompliceret eller være egentlig belastende for børn.

CASE 1: PERNILLE, 13 ÅR

Pernille er 13 år og bor i Helsingør. Hun er en glad pige med mange venner. Især to piger fra klassen betyder meget. Ud over bedsteveninderne bruger Pernille blandt andet sin fritid på at gå til dans, og de farvestrålende dansekostumer i garderoben bliver ofte brugt. Spejder er der også tid til. Spejderuniformen kommer i brug en gang om ugen. Lektier behøver Pernille til gengæld ikke bruge meget tid på. De danske stile og matematikopgaverne har hun oftest nået at lave, inden skoleklokken sender eleverne hjem. Pernille er en harmonisk og reflekterende pige. Hun er tryk og tillidsfuld over for begge forældre, selvom faren, Kristof-

fer, ikke altid er så let at snakke med om ”pigeting”. Så er det lettere at tale med farens kæreste.

Én gang om ugen skifter Pernille bopæl. Hun bor halvdelen af tiden hos sin far og halvdelen af tiden hos sin mor. 7 dage i hvert hjem, der ligger tæt på hinanden. Hver fredag morgen vinker Pernille farvel til den ene forælder og tager efter skole hjem til den anden. Hun har skoleting med sig. Måske lidt regntøj. Resten bringer moren, Helle, frem og tilbage. Kristoffer har ikke bil, så det er moren, der afleverer tingene og henter dem igen, når Pernille skal hjem til hende. Vigtig information som breve fra skolen deler Helle og Kristoffer via et chartek. Her er også Pernilles sundhedskort. Helle og Kristoffer aftaler indbyrdes, hvem der skal tage sig af hvilke papirer.

Pernille var 5 år, da forældrene gik fra hinanden. Det var Helle, der gik fra Kristoffer. Inden da havde Helle og Kristoffer været gift en del år. Pernille husker ikke bruddet som dramatisk. Det klareste minde, hun har, er fra flytningen, hvor hun i dagens anledning fik lov til at drikke sodavand.

Pernilles bopælsadresse er hos Kristoffer. Det er også ham, der får kommunale ydelser. Derfor er det Kristoffer, der betaler for SFO og dans og spejder. Hverken Helle eller Kristoffer betaler børnebidrag. Udgifter til sko og overtøj deler forældrene imellem sig. Pernille har tøj begge steder, men dansekostumerne har fast plads hos moren.

Når Pernille er hos moren, har hun stort set ingen kontakt med faren og omvendt. Helle og Kristoffer taler dog ofte sammen. Tit drikker de kaffe, når Helle kører forbi med Pernilles ekstra bagage. Juleaften og fødselsdag bliver fejret sammen. Hverken Helle eller Kristoffer går op i, om der smutter en ekstra dag hist og her, hvis det passer bedre, at Pernille bliver en dag ekstra hos den ene forælder.

Pernille har haft deleordningen siden den dag, bilen blev pakket, og far skulle flytte. Lige efter bruddet var Helle og Kristoffer meget i tvivl om, hvilken samværsordning der ville være bedst for Pernille:

Vi ville begge to frygteligt gerne være sammen med Pernille, og vi syntes egentlig begge to, hun havde brug for både en mor og en far. Vi syntes, det var rigtig svært at vælge, hvad vi skulle, og havde svært ved at finde folk, der havde erfaring med det. Det eneste, vi sådan kunne og gjorde, var at spørge os lidt for hos dem, vi kendte, som også var skilt (Helle, mor til Pernille).

En af familiens bekendtes datter havde haft deleordning som barn. Efter at have hørt datterens erfaringer besluttede Helle og Kristoffer, at de ville forsøge sig med deleordning. Helle og Kristoffer var i statsforvaltningen, men det hele var aftalt på forhånd. De var enige om, hvordan samvær og økonomi skulle organiseres.

Forældrene spurgte ikke den 5-årige Pernille om, hvor hun ville bo. Helle og Kristoffer syntes, hun var for lille til at blive inddraget. Som 13-årig er det dog i dag Pernilles indtryk, at hendes mening om samværsordningen har stor betydning:

Jeg tror først, så bestemte de, at det skulle være sådan. Jeg forstod det ikke rigtigt dengang, men så da jeg blev lidt ældre, så blev jeg spurgt, om det var okay, eller om jeg gerne ville prøve at ændre det. Det ville jeg så ikke, fordi jeg syntes, jeg havde vænnet mig nok til det.

Pernille giver udtryk for, at hun trives. Hun er glad for deleordningen, og den begrænser hende ikke i hverken at se venner, danse eller gå til spejlder.

Da Pernille var yngre, var det en fast tradition, at fredag aften skulle bruges på fredagslik og Disney Sjøv. Men Pernille er nu 13 år og en spirende teenager. Helle og Kristoffer diskuterer Pernilles udvikling. For eksempel er Pernille begyndt at bruge mere tid på vennerne. Og Pernille er ikke ukritisk over for deleordningen:

Det er nogle gange lidt svært, nu, fordi at jeg bliver sådan meget tit sur på en af mine forældre. Det har nok noget at gøre med min alder. Så kommer man over til den anden fredag, og så får man ligesom ikke rigtig afsluttet det skænderi, og så kan det godt være lidt besværligt. Det kan godt være lidt svært at skifte over.

Pernille er ikke bange for at være kritisk over for både ordningen og forældrene, der fra en 13-årigs perspektiv ikke altid er perfekte. Selvom deleordning har været den eneste samværsform, Pernille og forældrene har haft, er det ikke sikkert, det bliver ved med at være sådan. Forældrene er nemlig opmærksomme på, hvordan Pernille har det med deleordningen. Helle kan mærke, at Pernille er blevet ældre. Hun er mere irriteret og påvirket af ikke at have yndlingstøjet eller makeuppen hos sig hele tiden:

Det sidste stykke tid har Pernille været sådan, at det skal være noget bestemt makeup og nogle bestemte smykker og en bestemt T-shirt. I og med at hun bliver meget teenagebevidst om, hvad hun går i, så har hun givet udtryk for, at argh, nu ligger det ovre ved far eller et eller andet, og hun mangler den trøje, hun skulle have haft på (Helle, mor til Pernille).

BOKS 7.1

Biografi: Pernille, 13 år

Geografi: Helsingør. 1 km mellem forældres to hjem
Samværsordning: 7/7-ordning
Bopælsadresse: hos far
Inddragelse af statsforvaltningen: nej
Økonomi: far får børnefamilieydelse. Mor betaler ikke børnebidrag
Udmøntning af samværet: fleksibelt

Kilde: Interview med Pernille, Helle (mor) og Kristoffer (far).

KARAKTERISTIK: EN VELFUNKERENDE DELEORDNING

Pernille, Helle og Kristoffer formår at få en deleordning til at fungere godt. Pernille trives og giver udtryk for at have et godt forhold til begge forældre, der skaber rammer, så delelivet virker overskueligt for deres datter.

DELEORDNING FOR BARNETS SKYLD

Helle og Kristoffer ønsker begge at være meget sammen med Pernille. En deleordning, hvor Pernille deler sin tid mellem deres to hjem, er således også for deres skyld, men deres fokus er rettet på Pernille og hendes trivsel: Hverdagen skal være overskuelig og rar for deres datter. Blandt andet er forældrene opmærksomme på, om Pernilles behov ændrer sig, i takt med at hun bliver ældre, og om deleordning også fremover vil være det bedste for hende. Selvom motiverne til deleordning i familien fra Helsingør er nuancerede, er Pernilles behov væsentlige for opretholdelsen af deleordningen.

Pernilles forældre vurderede i sin tid, at deres 5-årige datter var for lille til at blive inddraget, men i dag oplever hun, at hun har stor indflydelse på, hvilken samværsordning hun har. Samme indtryk giver moren: Forældrene brugte lang tid på at finde frem til den bedst mulige

samværsordning. I dag, hvor Pernille, 7 år efter at forældrene gik fra hinanden, er kommet i teenageårene, er forældrene opmærksomme på, at der kan være behov for justeringer i samværsordningen.

GODT SAMARBEJDEDE FORÆLDRE OG FLEKSIBILITET OM SAMVÆRET

Helle og Kristoffers forhold er fordrageligt. De er sammen på datterens fødselsdage, og de mødes og besøger hinanden. Moren ved, hvordan der ser ud hos faren, og faren har ditto været hos moren. Pernilles udvikling og trivsel er noget, forældrene taler om sammen. Det gode forældresamarbejde betyder, at Pernille ikke behøver agere forskelligt, når hun skifter fra den ene til den anden. Der er koordinerede normer i de to hjem, regler og pligter er ikke langt fra hinanden, og begge forældre er interesserede i, hvad Pernille går og laver, også når hun har været hos den anden.

Pernille behøver ikke bekymre sig om, hvorvidt der er ting, hun ikke kan fortælle den ene forælder. Hun er ikke fanget i et følelsesmæssigt kaos mellem sine forældre, som andre skilsmissebørn kan opleve det, og hun udfordres ikke til at tage parti. I Helsingør er der tale om et respektfuldt forældreskab, hvor begge forældre er indstillet på at være fleksible omkring samværet. Deleordningen er ikke rigtigt organiseret og bundet til nedskrevne aftaler i statsforvaltningen.

HVERDAGEN ER OVERSKUELIG

En vellykket deleordning afhænger ikke kun af, om forældrene kan samarbejde. For Pernille fungerer deleordningen godt, fordi hun kan integrere timestare-organiseringen af sit hverdagsliv fordelt mellem moren og faren med sine øvrige livsarenaer: Hun kan se sine venner og dyrke sine fritidsinteresser hos både far og mor.

En væsentlig del af det, der bidrager til, at Pernilles deleordning fungerer godt, er, at hun oplever hverdagen som relativt ukompliceret. Selvom Pernille ikke har to separate garderober, skal hun ikke slæbe en kuffert frem og tilbage. Hun har tøj begge steder, men mor kommer forbi med de ekstra ting, en pige i hverdagen behøver, inklusive det yndlingstøj, som en teenager ikke kan undvære 1 uge ad gangen. Den dag, Pernille skal skifte fra den ene til den anden forælder, har forældrene forsøgt at skabe hygge og samvær. Da Pernille havde alderen, var Disney Sjøv og fredagsslik noget særligt, de kunne hygge omkring.

CASE 2: OSCAR, 10 ÅR, OG LAURA, 12 ÅR

I Aalborg bor Oscar og Laura. De to søskende bor skiftevis hos deres mor, Birthe, og deres far, Poul. Der er små 8 km mellem børnenes to hjem, der ligger i hver sin ende af byen. Både Birthe og Poul har fundet nye partnere, efter at de gik fra hinanden, men de bor ikke sammen med de nye kærester.

Oscar og Laura skifter bopæl hver mandag. Tidligere skiftede de om fredagen. Og i en periode midt på ugen. Men det er bedst at skifte mandag, for så kan de hygge i weekenden med den forælder, de har boet hos den sidste uges tid, inden de skal hen til den anden. Derfor bliver de to børn hver mandag morgen afleveret i skolen af den ene forælder og hentet af den anden. Med sig har de skoletasker og sportstøj. Begge børn går til basketball. Oscar er glad for det. Han er begyndt at kunne ramme ret præcist, selvom kurven sidder højt oppe. Laura, derimod, gider faktisk ikke spille. Hun vil hellere gå til noget andet. Hun ved bare ikke rigtig, hvad det skulle være, derfor går hun stadig til basket.

Overtøj har Oscar og Laura kun et sæt af. Men ellers har de tøj hos både mor og far. Så undgår de at skulle slæbe en masse frem og tilbage. Men indimellem er der alligevel noget af tøjet hos mor, der kommer hen til far og omvendt. Og kommer de eksempelvis i skole mandag morgen i noget af det tøj, der hører hjemme hos mor, vasker far det og giver dem tøjet med tilbage ugen efter. Det synes Laura er fjollet, men som hun reflekterer: ”Jeg tror bare gerne, de vil have det, der er deres”.

Laura er en tænksom pige, der er loyal over for begge forældre. Hun resignerer og giver udtryk for, at deleordningen er o.k. Men hun giver også udtryk for, at 7/7-ordningen gør mange ting svært i hverdagen: Der er langt hen til vennerne, når hun og Oscar er hos moren, og her har de to søskende oftest kun hinanden at lege med. Laura har ikke mange venner på besøg og har heller ikke mange kammerater. Hun føler, hun skal prioritere at være sammen med forældrene, den uge hun er hos dem. Det går igen ud over tid med vennerne. Både hos mor og hos far. Forældrene skal hun jo også nå at være sammen med:

Når jeg skifter om mandagen, så er det tit, at det er der, ens venner spørger, om man kan være sammen med dem eller sådan noget, og det kan man jo så ikke, fordi det er første dag ovre ved ens mor og sådan noget. Man kan for det meste ikke se venner hos mor og far, fordi så er det sådan, så har de lige fået en hjem,

og så vil de gerne have, at man bliver hjemme der (...) Hmm, det er lidt svært, men jeg har heller ikke så meget tid, når jeg er der, fordi det er meget, så skal vi jo noget indimellem, og så skal vi jo presse det ind på den lille tid på en lille uge der. Og så er det ikke så tit, jeg får leget med nogen, det er ikke så tit, jeg leger med nogen (...) jeg har jo også min bror, jeg kan være sammen med.

Laura oplever også, at faren nogle gange ikke kan tage stilling til, om hun kan lege med nogen, og at legeaftaler derfor når at glide ud, fordi han ikke melder tilbage. Oscar synes, det kan være svært at skulle skifte hjem. Venner bliver nævnt igen:

Altså for eksempel, når jeg skal lege med venner om mandagen. Det gider jeg bare ikke rigtig, fordi at der skifter jeg lige præcis, og så gider jeg ikke rigtig. Før jeg gik i skole, der ville jeg hele tiden bare lege, før de blev skilt.

Hos mor er der også langt til skole og til basket. Da forældrene flyttede fra hinanden, havde moren svært ved at finde et ordentlig sted at bo, og den nuværende lejlighed endte med at ligge langt væk. Selvom afstanden er mærkbar kortere fra faren til skole m.m., så oplever Oscar og Laura til gengæld, at der er mindre styr på tingene hos faren. Når de bor hos deres far, kommer de indimellem for sent i skole, de bliver ikke altid hjulpet til at huske madpakke, og de kommer heller ikke altid til basketball. Hos faren er der rodet, sofaen er så beskidt, at de ikke vil bruge den, og de skal i højere grad selv sørge for at komme i seng til tiden og op igen om morgenen. Birthe fortæller, at hun og Poul var i statsforvaltningen til børnesagkyndig rådgivning, fordi hun ikke syntes, der var styr nok på tingene hjemme hos Poul.

Selvom Laura ikke synes, hverdagen altid er ligetil, mener hun dog, deleordningen er god, fordi hun får set begge forældre:

Interviewer: Hvis du skulle nævne to ting, der var gode ved den her ordning, hvad er det så?

Laura: at man får set begge forældre i stedet for, at ens mor for eksempel er meget sådan, hun skal være ovre hos mig i 5 uger, og så ens far er lidt jamen, så vil jeg have hende i hver weekend eller hver anden weekend. Det har jeg haft nogle venner, der havde, nemlig.

Birthe fortæller, at hun og Poul har et anstrengt, men dog tåleligt forhold. Den væsentligste kommunikation foregår via sms. Blandt andet sender forældrene sommetider en sms i løbet af mandagen og fortæller, hvordan den sidste uge er gået, hvis der er sket noget særligt. Oscar og Laura oplever, at forældrene mødes og snakker sammen, men at de kunne blive bedre venner:

Laura: De er altså jo stadig gode venner, men de kan godt blive lidt trætte af hinanden og sådan efter 5 minutter (...). Man kan også tit sådan se på dem, at de er sådan ... ej, hvorfor tog far ikke skoene af og sådan (...) jeg synes godt, de kunne blive bedre venner (...).

Interviewer: Det er ikke sådan, at far og mor ikke er så gode venner, så at man ikke vil ind på værelset?

Laura: De er ikke uvenner og sådan noget, men der er bare meget, og så skal han skynde sig og så videre og sådan noget.

Når børnene er hos den ene forælder, har de stort set ingen kontakt med den anden forælder og vice versa. De kontakter ikke forældrene, og forældrene kontakter ikke dem. Sådan er det bare, Oscar og Laura kan ikke rigtig finde en god grund til det. Selvom Laura ikke kontakter den forælder, hun aktuelt ikke er hos, savner hun alligevel forældrene, når hun er det andet sted, ikke mindst moren.

Laura kan huske tiden, før forældrene gik fra hinanden for 3 år siden. Det var ikke rart. Hun kan huske, hvordan hun ikke kunne sove om natten og listede rundt i huset og kunne høre forældrene skændes. Oscar fortæller, han kan huske, Laura blev rigtig ked af det, da faren og moren gik fra hinanden. I starten forsøgte Laura at få forældrene til at flytte sammen igen. Det gør hun ikke længere. 10-årige Oscar drømmer stadig om, at forældrene flytter sammen igen:

Interviewer: Hvor tit tænker du på det?

Oscar: Hmm, normalt næsten hele tiden.

Interviewer: Har det altid været sådan, at du har tænkt på det?

Oscar: Ja.

Interviewer: Og bliver du ved med at tænke på det?

Oscar: Ja.

Forældrene har fordelt det sådan, at Birthe er bopælsforælder for Oscar, mens Laura har bopæl hos Poul. Det betyder, at begge forældre får tilskud fra kommunen. De betaler ikke gensidigt børnebidrag. Tøj og institution betaler forældrene fra en konto, som de begge betaler ind til.

Det var far, der i sin tid syntes, Oscar og Laura skulle have deleordning, ifølge moren for at have så meget kontakt som muligt med de to søskende. Birthe var skeptisk. Hun foretrak, at børnene primært skulle bo et sted. Hun tænkte, de ville have godt af én base, hvor de kunne føle sig hjemme. En advokat rådede dog Birthe til at få en deleordning: I lyset af at forældreansvarsloven lige var trådt i kraft¹, mente advokaten ikke, Birthe ville få noget ud af at kæmpe for en samværsordning, hvor børnene boede mest det ene sted. Derfor besluttede forældrene, at børnene skulle bo skiftevis hos dem begge. Oscar og Laura blev ikke spurgt, om de ville have deleordning. Laura var på det tidspunkt 9 år, og forældrene syntes, ansvaret for at beslutte samværsordning skulle ligge hos de voksne. I dag er Birthe og Poul opmærksomme på, om børnene hellere vil noget andet, og om de trives.

Oscar trives bedre med deleordningen end Laura. Hvor han resignerer og accepterer tingenes tilstand, er Laura mere reflekterende og bevidst om, at hun ikke synes, deleordningen fungerer perfekt. Laura fortæller, at hvis hun blev spurgt, ville hun hellere være 14 dage hvert sted. Det ville hun gerne, for 7 dage er kort tid at skulle vænne sig til at være et nyt sted. Om deleordningen siger Laura:

Det er jo ret hårdt. Det er sådan, jeg bliver ikke rigtig afbrudt i noget, men det er sådan, så tænker man åh, så er man lige blevet så glad for at være der, og så skal man videre. Det er derfor, jeg nogle gange godt kunne tænke mig 2 uger eller sådan noget.

Men 14 dage et sted ad gangen er for lang tid. Det ved Laura, der fortæller, at Oscar har det fint lige nu. For både Oscar og Laura er det vigtigt,

1. Forældreansvarsloven trådte i kraft i 2007 og slog fast, at forældre forventedes at samarbejde om deres barn. Loven understregede således blandt andet, at forældre efter en skilsmisse i udgangspunktet skulle have fælles forældremyndighed over barnet. Endvidere fik de familieretlige myndigheder mulighed for at tage stilling til spørgsmålet om barnets samvær, herunder at fastsætte deleordning, hvis myndighederne skønnede, det ville være den mest optimale samværsordning for barnet.

at de to søskende følges ad, så de er hos deres forældre samtidig. Når en 14/14-ordning ikke er en mulighed, har Laura svært ved at se andre alternativer end 7/7. Så ordningen føler Laura ikke, hun kan ændre på, men ”jeg har jo haft indflydelse på dagene og sådan noget (...), hvornår vi skiftede”.

Birthe oplever, at børnene i dag har accepteret ordningen. Men de trives ikke med hele tiden at flytte frem og tilbage:

Man kan i realiteten sige, at der heller ikke er nogen af os andre, der ville kunne holde ud at flytte hver uge, vel. Så det, vi ikke selv kan holde ud til, det beder vi så dem om at gøre (Birthe, mor til Oscar og Laura).

BOKS 7.2

Biografi: Oscar, 10 år, og Laura, 12 år.

Geografi: Aalborg. 8 km mellem forældres to hjem
Samværsordning: 7/7-ordning
Bopælsadresse: hos mor (Oscar), hos far (Laura)
Inddragelse af statsforvaltningen: Ja, men ordningen er frivilligt indgået
Økonomi: Mor får børnefamilieydelse for Oscar, far får børnefamilieydelse for Laura. Der betales ikke børnebidrag
Udmøntning af samværet: delvist fleksibelt

Kilde: Interview med Oscar, Laura og Birthe (mor).

KARAKTERISTIK: EN KOMPLICERET DELEORDNING

De to børn i Aalborg lever i en deleordning, der kan betegnes som tålelig, men kompliceret. Forældrene hjælper børnene med det praktiske i forsøget på at minimere de logistiske udfordringer i hverdagen og særligt omkring skiftedagen, og forældrene har en vis grad af indbyrdes kommunikation. Men Birthe og Pouls forhold er anstrengt. Og det er børnene bevidste om.

I undersøgelsen karakteriserer vi en tålelig deleordning ved blandt andet at skabe nogenlunde velfungerende rammer for hverdagslivet. De to søskendes hverdag er delvist kompliceret med afsavn af venner og fritidsaktiviteter en stor del af tiden, men forældrene forsøger dog at organisere den sådan, at den er overskuelig for børnene. Samtidig er forældreforholdet anstrengt, og det influerer negativt på børnenes daglige trivsel.

En kompliceret deleordning kan også markere sig ved at fungere rimeligt på ét parameter, men dårligt på et andet.

FORÆLDRENE'S FORHOLD ER ANSTRENGT

Oscar og Lauras forældre er i dialog omkring de to søskende, men kun via sms. De har kontakt til hinanden, opdaterer sommetider den anden om, hvordan ugen er gået, og har fået et samarbejde om at få økonomi og skiftedage til at fungere. Men de ses ikke mere end højst nødvendigt. Gennem interviewene med både Oscar og Laura og den ene forælder fremgår det, at forældrene har et anstrengt forhold. Selvom deleordning er frivilligt indgået, er forældrene ikke enige om, hvordan samværet er bedst for deres børn. Der er heller ikke overensstemmelse mellem, hvordan de to husholdninger bliver organiseret, og moren er bekymret for, hvordan børnene trives hos faren. Hos faren er der mere frirum til at være længe oppe, mindre hjælp til at møde til tiden – i skole eller til fritidsaktiviteter – og der er en mere usystematisk tilgang til madlavning og rengøring. Selvom der er en vis grad af samarbejde mellem forældrene, kunne mor og far ikke blive enige om at skabe fælles fodslag omkring børnenes hverdag i de to hjem. Det førte til, at statsforvaltningen blev inddraget til diskussion om opdragelse og kostplaner hos faren. Inddragelse af myndighederne kan ses som en indikator på et dårligt fungerende forældreskab. Det registrerer børnene også. Laura observerer for eksempel, hvordan far altid har travlt, når han sjældne gange kommer forbi mor, og ”at skoene aldrig bliver taget af” til mors irritation. Børnene oplever, at deres forældre ikke prioriterer at være sammen samtidig med dem.

HVERDAGEN ER EN UDFORDRING

Undersøgelsen viser, at det ikke kun er forældreforholdet, der påvirker, hvordan børn trives med en deleordning. Flere dimensioner er på spil. Som det fremgår af Aalborg-eksemplet, er en væsentlig indikator for, om børn trives i en deleordning, hvordan det praktiske arrangement omkring deleordningen er organiseret. Herunder, hvor tæt forældrene bor på hinanden. Birthe og Poul bor langt fra hinanden. Især når børnene er hos moren, oplever de, at afstanden til skole, basketball og vennerne er uoverskuelig. Det har en pris: Hos mor befinder de to børn sig på en familier ø, hvor de rykker sammen om hinanden, og hvor der ikke er mulighed for at integrere det øvrige sociale liv. Aalborg-familiens dele-

ordning kunne muligvis være en større succes, hvis forældrene boede tættere på hinanden. Og hvis de anerkendte børnenes behov for at se venner og få en mere kontinuerlig hverdag, hvor hverdagen hos moren var den samme hos faren. Laura og Oscars forældre er ikke blinde for, om deleordningen fungerer for børnene eller ej. Ikke desto mindre opretholdes deleordningen, der indebærer, at de to søskende halvdelen af tiden stort set ikke har kontakt med andre på deres egen alder. Den afbrudte kontakt til vennerne er ikke noget, Birthe reflekterer over.

Når de bor hos deres far, kommer de nogle gange for sent, og det er ikke hver gang, faren husker at sende dem af sted til basketball eller til arrangementer i skole og SFO. Birthe er bekymret over børnenes hverdag hos deres far. Hun føler ikke, hun og eksmanden har fælles fodslag i opdragelsen. Der mangler kontinuitet.

Et vilkår ved livet som delebarn er for Oscar og Laura, at de har ting i begge hjem. De to søskende fra Aalborg har kun få ting med frem og tilbage fra forældrene.

Logistiske hverdagsudfordringer og stor geografisk afstand mellem forældrene er væsentlige faktorer for, at deleordningen skaber frustration for børnene i Aalborg.

SØSKENDE SKABER KONTINUITET OG SOCIAL KONTAKT

Laura ønsker en anden ordning. 14 dage hos hver forælder forestiller hun sig vil fungere bedre. Men muligheden for ændringer er der ikke, for Oscar kan ikke være så lang tid ad gangen et sted. Og lillebroren er vigtig for Laura. Han udgør en stor del af hendes sociale kontakt til andre, da deleordningen indebærer, at hun er isoleret fra den udenomsfamiliære livsarena i især den tid, hvor hun er hos moren.

CASE 3: MIA, 9 ÅR, OG KATJA, 13 ÅR

Matthias er 7 år, Mia er 9 år, og Katja er 13 år. De tre søskende har gode venner, de går til sport og spejder og er glade for hinanden. De bor i en lille by på Sjælland skiftevis 7 dage hos deres far, Esben, og 7 dage hos deres mor, Dina. Der er 4 km mellem de tre søskendes to hjem, og børnene følges ad, så de er samtidig hos deres mor og far. Deres bopælsadresse er dog forskellig: Matthias og Mia har bopæl hos Esben. Katja har bopæl hos Dina. Esben og Dina får børnepenge for de børn, der har

bopæl hos dem, og forældrene har fordelt det sådan, at Esben betaler for Matthias' og Mias tøj, sko, institution og fritidsaktiviteter, mens Dina dækker Katjas udgifter. De betaler børnebidrag til hinanden.

Både hos mor og far har Matthias, Mia og Katja fået en ny familie: Hos far har Matthias, Mia og Katja fået en ny lillesøster, Nanna, som Esben har fået med sin nye kone, Anni. Hjemme hos mor har morens nye mand, Jørgen, bragt en halvsøster ind i familien. Til morens familie hører også morens voksne datter, Jannie, fra et tidligere ægteskab.

Det var Dina, der gik fra Esben. Hun var blevet forelsket i Jørgen. Det er 4 år siden. Katja var 9 år og Mia 5. Matthias var kun lige fyldt 3 år. Selvom Mia kun var 5 år, husker hun tydeligt, da hun fik at vide, at forældrene skulle skilles:

Jeg kan huske, dengang far kom og sagde det, så var det, vi spiste morgenmad (...) så kom Katja grædende hen til far, og jeg kom lige så stille ned fra min baby stol, og så gik jeg ned og krammede ham.

I og med at Dina havde fundet en anden, var bruddet ikke rart. Og med bruddet kom udfordringen med at blive enige om en samværsordning. Det var ikke let: Esben ønskede, børnene skulle være lige meget hos begge forældre. Dina syntes, de skulle have base et sted, så de ikke blev rodløse og uden holdepunkt på grund af de hyppige skift mellem to hjem. Inden konflikten for alvor spidsede til, og de ældste børn skulle til samtale i statsforvaltningen, gik Dina dog med til en deleordning. Det gjorde hun, fordi hun havde dårlig samvittighed over, at hun var gået fra Esben, så hun ville ikke gøre tingene værre, end de var, ved at modsætte sig, at pigerne kunne bo hos dem på skift. I statsforvaltningen blev alt skrevet ned i en samværsresolution: hvordan samværet skulle foregå i hverdagen, hvordan de skulle gøre med jul og ferie og så videre. De tre søskende blev ikke spurgt, hvad de ville:

Katja: Altså, det var jo noget, de planlagde sammen, fordi de er simpelthen sådan nogle egoister. Og det siger de også selv, de er. At de er så meget egoister, at de bare slet ikke vil gøre det, der var bedst for os. De siger jo allerede nu, at det ikke er særlig godt, det her.

Interviewer: Ja. Ved du i dag, hvad du ville have sagt dengang?

Katja: Øh nej, altså. Dengang, der ville jeg, hvis de begge to var der, så ville jeg nok for ikke at såre dem, bare sige den der løsning 7/7-ordning. Jeg kan simpelthen ikke lide at såre folk.

Katja er ikke glad for deleordningen. Hun er forvirret og forsøger at tilpasse sig begge steder, men føler sig rodløs. Hun lever to helt adskilte familieliv. Hun har dobbelt tøj, to cykler og meget lidt, der binder de to hjem sammen. Ingen af børnene tager ting frem og tilbage fra forældrene. Mia har dog en bamse, hun har med sig i skoletasken. Katja forklarer, hvorfor de har organiseret det sådan:

Katja: Tidligere, der var det bare sådan, at så satte man det i garagen, og så snakkede man ikke sammen om det eller noget.

Interviewer: Altså, mor og far satte det i garagen?

Katja: Ja. Altså, mor og far, de satte det bare sådan i garagen, og så skulle man ud og hente tøjet.

Hjemme hos Dina må Katja gå med makeup. Det må hun ikke hos Esben. Katja synes, det er hårdere og hårdere at skulle skifte hver uge. Hun kan ikke vænne sig til det. Og der er så mange følelser, der kommer frem: Hver gang hun skal skifte bopæl, er hun både ked af det og glad. Ked af det, fordi hun skal sige farvel til den ene forælder, og glad, fordi hun snart skal se den anden. Det er meget ambivalent:

Katja: Altså, jeg bliver lidt ked af det, fordi at det er sådan lidt. Jeg synes, det er lidt frustrerende og skal skifte hele tiden, og åh, det er bare sådan lidt svært og så, men altså så, ellers så er det fint nok, men jeg får tit at vide, at jeg er en helt anden til at starte med, fordi altså som om der er to forskellige mig, eller sådan en ved far og en ved mor. Det er sådan lidt mærkeligt.

Interviewer: Ja. Er det noget, far og mor siger?

Katja: Ja.

Interviewer: Du er ikke dig selv?

Katja: Mmm, ja.

Mia og Katja forsøger så vidt muligt at holde deres to liv hos forældrene adskilt og fortæller ikke om, hvad de laver det ene sted til den anden. De

har også kun sjældent kontakt til den forælder, de ikke er hos. Pigerne skal spørge om lov, hvis de vil ringe til den anden forælder. Der økonomiseres med telefonkontakten, for spørges der om lov til at ringe for tit, kan der være risiko for at få et nej den dag, de virkelig står og har behov for at tale med forælderen. Når der er kontakt, er det via sms. Og ofte holder de det hemmeligt. Mia fortæller:

Interviewer: Ja. Hvis du savner mor, får du så lov til at ringe hjem til mor?

Mia: Næh.

Interviewer: Det må du ikke hos far?

Mia: Jo, men ... Nogle gange, der må jeg godt ringe hjem til mor, men ... Nogle gange spørger vi bare ikke så tit om det (...). For hvis nu, man har virkelig brug for det, og ens mor siger nej, eller far siger nej ...

Interviewer: Ja, okay, så de siger nogle gange nej?

Mia: Hmm.

Interviewer: Okay. Jeg kender nogle børn, som jeg snakker med. De sms'er eller ringer nogle gange om aftenen, når de er gået i seng.

Mia: Katja engang, hun gjorde det også uden at have fået lov af min mor.

Interviewer: Ja, okay, ja, ja. Har du også gjort det uden at have fået lov?

Mia: Nej.

Interviewer: Nej?

Mia: Men nogle gange skriver jeg bare til ham, og det må jeg godt.

Selvom pigerne har gode venner, oplever de, at det er svært at planlægge legeaftaler ud i fremtiden, når de ikke kan ringe til den anden forælder og høre, om de må lege en uge frem. Generelt oplever både Katja og Mia, at de går glip af ting. Og nogle gange må de tre søskende ikke det samme. Det er nemlig bopælsforælderen, der bestemmer, om de kan tage på

lejrskole med badmintonklubben eller holde fri fra skole (jf. § 3, stk. 1 i forældreansvarsloven). Og nogle gange siger Esben, at Matthias og Mia må noget, mens Dina ikke giver Katja lov. Det er hårdt. Katja tænker, det måske ville være lettere, hvis forældrene var bedre venner. For det kunne de godt blive. Katja kan ikke huske, hun har set Esben og Dina snakke sammen siden bruddet. Kun undtagelsesvist har de tre søskende oplevet, at Dina og Esben har kunnet finde ud af at bytte dage. Skal forældrene en sjælden gang aflevere noget, børnene har glemt hos den anden forælder, bliver tingene stillet i garagen. Forældrene er aldrig sammen. De kommunikerer sammen over sms, fortæller Dina. Og fødselsdage foregår enten med far eller med mor:

Her sidste gang, jeg havde fødselsdag, der var jeg hos min far, og der var det sådan, at der cyklede jeg herud (til mor) efter skole og var her i nogle timer, og så cyklede jeg hjem til far igen (Katja, 13 år).

Katjas konfirmation er dog planlagt som et fællesarrangement, men som Katja siger kun ”hvis de kan opføre sig ordentlig, ellers så bliver de smidt ud”.

Som det næste citatudsnit illustrerer, har Katja svært ved at finde noget positivt at sige om deleordningen. I interviewet bliver Katja spurgt, om hun kan sige tre gode ting ved deleordningen og tre dårlige ting:

Katja: Øh, det er jo godt, at man ... Øh, man ikke ser ... Altså, at man ... Hvad hedder det? Jeg er lost!

Interviewer: Ja ...

Katja: Øh ...

Interviewer: To gode ting ved at bo lige meget?

Katja: Ja. Altså, det er godt, at man ser begge to lige meget, sådan så man ikke sårer nogen. Og så er det også godt, at altså bare at man har forskellige familier, og det er jo også dejligt at se dem hver anden uge.

Interviewer: Ja ... Hvad hvis du skulle nævne to dårlige ting?

Katja: Ork, det kan jeg nemt.

Interviewer: Ja, du må også gerne nævne flere.

Katja: Altså, af dårlige ting, der synes jeg for eksempel, det er dårligt, at man slet ikke når at falde til. Så er man først hos den ene og så hos den anden, og det kan være, at de er fuldstændig forskellige. Altså, man skal vænne sig til hele tiden at være et nyt sted. Og så kan det jo godt være, at det passer, at man ikke er sig selv, fordi de er jo to forskellige, altså mennesker, og når de er blevet skilt, så kan de jo umuligt være ens altså. Det er jo puh ...

Interviewer: Så det er meget forskellige hjem?

Katja: Ja.

Interviewer: Er der andre dårlige ting ved sådan en 7/7?

Katja: Jeg synes også, det er dårligt, at for eksempel om fredagen, der vil de jo helst ikke have, at man er sammen med nogen, fordi de gerne vil have, man skal vænne sig til at være hos dem og se dem. Det er irriterende, at man skal sige til sine venner, at man først kan ses om 3 uger, for der er jeg ude ved min mor.

Interviewer: Ja, ja, du kan ikke planlægge din fredag?

Katja: Nej, man kan ikke planlægge.

Interviewer: I hvert fald ikke fredag?

Katja: Man kan heller ikke planlægge weekenden, fordi så skal man til at skrive til den anden og ringe og snakke om det og altså det er sådan lidt ... Lidt besværligt.

Interviewpassagen illustrerer flere ting. For det første har Katja svært ved at finde noget positivt at sige. Hun føler sig "lost". Hun er ikke glad for deleordningen, som betyder, hun ugentligt skal skifte mellem, hvad hun føler er to meget forskellige hjem. For det andet indebærer deleordningen, at hun på skiftedagen skal prioritere at være sammen med Dina og Esben. Hun kan ikke lave aftaler med venner. For det tredje illustrerer citatet, hvordan Katja ligesom lillesøsteren ikke oplever, hun bare kan ringe til den anden forælder. Det er "besværligt". En betegnelse, der givetvis dækker over, at forælderen er imod, at pigerne ringer til den anden forælder.

Der er aktuelt rejst en ny sag om ordningen og samarbejdet. Denne gang skal de tre søskende ind at snakke i statsforvaltningen. Til forskel fra tidligere er Esben begyndt at åbne op for, at deleordningen

eventuelt kan overgå til et samværsarrangement, hvor børnene bor mere hos Dina.

Mia trives bedre med deleordningen end sin ældre søster. Også hun håber dog, de kan få den ændret. For pigerne er det vigtigste dog, at de tre søskende fortsat kan følges:

Mor synes, det er en dårlig idé, at vi bliver skilt ad. Og lige nu synes jeg også, det er en dårlig idé, for så bliver vi skilt ad, og på en måde hænger vi jo bare sammen (Mia, 9 år).

Katja: Men jeg har snakket med mor om, at jeg gerne vil have dem med, fordi ellers så har jeg ingen søskende tilbage, vel, fordi jeg har selvfølgelig de søskende her rundt omkring, men jeg ved bare, at man kommer til at holde kontakten bedre, hvis man er sammen. Så jeg vil slet ikke væk fra Matthias og Mia.

Interviewer: Nej, så det betyder meget, I er sammen?

Katja: Ja, det betyder meget.

BOKS 7.3

Biografi: Mia, 9 år, og Katja, 13 år.

Geografi: Slagelse. 4 km mellem forældres to hjem
Samværsordning: 7/7-ordning
Bopælsadresse: hos mor (Katja), hos far (Matthias og Mia)
Inddragelse af statsforvaltningen: Ja, ordningen er fastsat i statsforvaltningen
Økonomi: Mor får børnefamilieydelse for Katja, far får børnefamilieydelse for Matthias og Laura. Forældrene betaler børnebidrag til hinanden
Udmøntning af samværet: rigidt

Kilde: Interview med Mia, Katja, Dina (mor) og Esben (far).

KARAKTERISTIK: EN DELEORDNING, DER BELASTER

I de to pigers interview er der tydelige illustrationer på, at det er problematisk at have deleordninger, når der er uløste konflikter mellem forældre, og når forældrene slet ikke kan samarbejde. Begge piger, men især den ældste søster, Katja, fremstod indsigtsfulde og reflekterende. Katja kunne gennemskue sin situation og forældrenes ringe samarbejde. De tre søskende klarede selv skiftet fra Esben til Dina, og de havde næsten

ingenting med fra det ene til det andet hjem. Der var helt gennemgående og ned i detaljen to af hvert: Der var to garderober, to cykler osv. For Mia og Katja betød det, at de levede to parallelle liv hos deres far og mor med en identitetsforstyrrelse som muligt outcome. Denne problemstilling ytrede sig på interviewtidspunktet særligt hos den ældste pige, der gav udtryk for, at hun ikke kunne være sig selv, at hun oplevede, at der var to ”mig’er”, og som i det ene hjem blev betragtet som en lille pige, mens hun i det andet hjem måtte bruge makeup og tøj, som markerede, at hun var trådt ind i teenagealderen. Ifølge moren havde hun og eksmanden forskelligt syn på, hvad der var aldersvarende for en pige på Katjas alder, og Katja opførte sig forskelligt, afhængig af om hun var hos moren eller faren. Det sagde hun selv, og det fortalte moren. Hun oplevede det som vanskeligt at blive konfronteret med, at hun var forskellig i de to hjem. Hun følte sig lost, kunne ikke finde sig selv. Pigerne lever to adskilte liv.

FORÆLDRENE BEHOV ER STYRENDE FOR VALG AF DELEORDNING

En indikator for, at deleordning kan være ugunstig, er, hvis denne samværsordning er valgt på baggrund af forældrenes frem for børnenes behov. Esben og Dina valgte i sin tid deleordning, primært fordi Esben ønskede at se sine børn lige så hyppigt som Dina. Esben havde et godt kort på hånden, for som den utro part havde Dina dårlig samvittighed og gav derfor nemmere afkald på børnene. Denne problematik, at børn indgår i handlen om skyldsspørgsmålet, er også behandlet i andre undersøgelser om skilsmisseg familier (fx Ottosen & Stage, 2011). Konsekvensen blev, at Matthias, Mia og Katja levede i en deleordning for at tilgode se forældrenes behov.

KONFLIKTFULD FORÆLDRERELATION UDEN SAMARBEJDE

Dina og Esbens indbyrdes konfliktplagede relation indgår som en væsentlig faktor for, at Mia og Katja beskriver deres hverdag som kompliceret og frustrerende. Forældrene taler nødigt sammen, de ses aldrig, og de tre børn er klar over det.

Ud over det åbenlyst ubehagelige for børn ved at være vidne til forældrenes dårlige forhold og måske endda blive draget aktivt ind i konflikten har dårligt forældresamarbejde også betydning for graden af kontinuitet i børnenes hverdag. I de familier, hvor forældrene slet ikke taler sammen eller ikke koordinerer regler, pligter, hverdagsritualer eller ruti-

ner, kan hverdagen tage sig meget forskelligt ud, alt efter om man er hos mor eller far. For Katja giver det sig konkret udslag i, at hun må klæde sig forskelligt i de to hjem.

Deleordninger i den problematiske ende af skalaen varierer i alvor. I nogle familier udfolder forældreskabet sig som et sololøb, der kun sjældent bliver et fælles anliggende. Det sker kun i de meget få sammenhænge, hvor begge forældre eksempelvis mødes til skole-hjem-samtaler. I andre familier er dette sjældne samarbejde og kontakt ikke-eksisterende. I de værste tilfælde bliver barnet budbringer mellem forældrene. Barnet bliver brugt til at videregive information, fordi forældrene nødigt selv kommunikerer med hinanden. I andre familier er der eksempler på, at den ene forælder forsøger at lave alliance med barnet mod den anden forælder. I disse familier holder barnet typisk sin kontakt til den anden forælder hemmelig.

RIGIDT STRUKTURERET SAMVÆR

I en problematisk deleordning, som den Matthias, Mia og Katja lever i, er graden af fleksibilitet lav. I nogle familier er det muligt at ”bytte” eller ”låne” barnet ved store begivenheder (bryllup, runde fødselsdage), men det sker nødtvunget og oftest kun, hvis forælderen får noget til gengæld. I andre familier er der ingen plads til ændringer. For de tre søskende i Slagelse er deres samvær struktureret meget rigidt, hvor ændringer af samværet sjældent kommer på tale.

UOVERSKUELIG HVERDAG MED SØSKENDE SOM FAST ANKER

Det er ikke kun et højt konfliktniveau og manglende samarbejde og koordination mellem forældre, der kan problematisere en deleordning. Også kompleksitetsgraden af hverdagslogistikken har betydning for, om børn som Mia og Katja kan få en hverdag til at hænge sammen, når de skiftevis bor hos deres mor og deres far. Herunder om forældrene bor meget langt fra hinanden.

For Mia og Katja er de tre søskendes indbyrdes forhold meget værdifuldt. Ikke kun er de glade for hinanden: For de tre søskende er fællesskabet mellem dem et vigtigt fast holdepunkt i en hverdag, der kan føles som splittet og klemt mellem forældrenes to hjem. Søskende kan sommetider skabe den kontinuitet, børnene nogle gange mangler i hverdagen delt mellem mor og far.

OPSAMLING

Med Pernille fra Helsingør som repræsentant for et barn, der trives med at skifte bopæl mellem forældrene, og Mia og Katja fra Slagelse som repræsentanter for børn med en meget belastende deleordning giver kapitlet indblik i, at variationen kan være stor, når det kommer til, hvordan deleordningen former sig for børn i hverdagen. Mens disse tre børn repræsenterer yderpunkterne på en skala fra velfungerende til belastende deleordninger, lever de to søskende i Aalborg med en deleordning, der på sin vis fungerer rimeligt i hverdagen, men hvor børnene oplever afsavn og føler sig isoleret fra hverdagens ikke-familiære arenaer som kammeraterne og fritidsinteresserne.

Det er en glidende overgang, hvornår en deleordning er god eller belastende for børn, men gennemgangen i dette kapitel har bidraget til at udpege nogle indikatorer, der er centrale for, hvordan børn trives med ordningen. Forudsætninger for en velfungerende deleordning er: et godt forældresamarbejde, kort geografisk afstand mellem forældrene, en velorganiseret hverdag, hvor barnet får hjælp til det praktiske omkring eksempelvis skiftedagen samt et fokus på, at barnets behov kommer i første række. Omvendt belastes børn i deleordninger, hvor der er en lav grad af forældresamarbejde, konflikt mellem forældrene (der har valgt deleordning primært af hensyn til egne og ikke barnets behov) og en afbrudt og stressende hverdag med stor geografisk afstand mellem de to hjem. Det kan besværliggøre kontakt til venner og muligheden for at gå til fritidsaktiviteter og arrangementer i skolen.

HVAD FÅR EN DELEORDNING TIL AT FUNGERE GODT?

I forrige kapitel har vi vist, at deleordninger kan udformes på meget forskellig vis og være til gunst eller ugunst for børnene. Vi har endvidere udpeget en håndfuld faktorer, som bidrager til, at deleordningen får den form, som den gør.

I dette kapitel vil vi udfolde, facettere og uddybe vores observationer ved at analysere, hvilke implikationer disse forhold har for børns velbefindende og opfattelse af deres familieliv. Det sker ved at inddrage en større del af vores materiale end de cases, som blev beskrevet i det foregående. Formålet med dette kapitel er at analysere, hvad der får en deleordning til at fungere godt for børn. Nogle af de temaer, vi diskuterer i det følgende, er særskilte for børn i deleordning. Andre problemstillinger deler de med skilsmissebørn i almindelighed. Ofte vil disse dog accentueres for delebørn, fordi de tilbringer lige meget tid hos begge forældre.

Først diskuteres forældreforholdets forfatning, hvor vi blandt andet ser nærmere på, hvilken betydning det har, om børn har en vis grad af medbestemmelse i forhold til samværsordningen og oplever, at den er organiseret fleksibelt. Herefter analyserer vi vigtigheden af, at barnet oplever sin hverdag som overskuelig og med plads til, at barnet kan leve et liv med venner og fritidsinteresser.

Dernæst diskuterer vi, hvordan nye partnere kan virke både positivt og negativt på barnets oplevelse af at bo i deleordning.

Afslutningsvis fremhæver vi betydningen af søskende og reflekterer i afsnittet om ”det individuelle barn” over, hvordan børn udfolder sig forskelligt under de samme vilkår som delebarn.

FORÆLDRENES INDBYRDES RELATIONER

Som illustreret i de beskrevne tre cases i foregående kapitel havde de børn, som deltog i undersøgelsen, forældre med varierende konfliktniveau og grad af samarbejde. Mens Pernille var begunstiget med forældre, der havde et godt og udstrakt samarbejde, oplevede både de to søskende i Aalborg og Mia og Katja i Slagelse, at deres forældre havde et anstrengt forhold og kun samarbejdede i ringe grad. Også skilsmissebørn i almindelighed vil være påvirket af graden af samarbejde mellem deres forældre og forældrenes relation til hinanden. Børn i deleordninger vil dog være særligt belastet, fordi de tilbringer lige meget tid hos begge forældre og ikke har fast base hos den ene.

Med afsæt i tre kategorier af forældreskab, beskrevet i kapitel 2: det samarbejdende forældreskab, forældre med en parallel forældreskabsrelation og de konfliktprægede forældrerelationer (Kelly, 2007), analyseres i det følgende, hvilken betydning forældrerelationen har for børn, der lever i en deleordning.

NÅR FORÆLDRE SAMARBEJDER

Den ”velfungerende deleordning” beskrevet med afsæt i 13-årige Pernilles hverdag som delebarn i Helsingør gav indblik i et harmonisk forældreskab baseret på gensidig respekt og på et praktisk arrangement, hvor forældrene havde en tæt og løbende kontakt om deres datters trivsel. Forældrene, Helle og Kristoffer, kunne besøge deres datters andet hjem, holde hendes fødselsdag sammen, diskutere hendes udvikling og løbende aftale den indbyrdes ansvarsfordeling i en ansigt til ansigt-dialog. 13-årige Pernille havde opfattelsen af, at forældrenes forhold var perfekt. Eventuel konflikt mellem forældrene var ikke noget, Pernille blev indblandet i. Pernille oplevede tværtimod, at forældrene havde det godt sammen.

Pernilles forældre legemliggør ”det samarbejdende forældreskab”. I det samarbejdende forældreskab formår forældre at stå sammen om at få samværsarrangementet til at fungere. Via fælles planlægning og en fleksibel indretning af samværet i hverdagen har barnet mulighed for

at deltage i familiefester og -begivenheder, klassekammeraters fødselsdage og skolearrangementer, rejser og udflugter o.l. I det samarbejdende forældreskab fratages barnet en stor del af byrden med at få hverdagen til at fungere. Via konstruktivt samarbejde mellem forældrene foldes forældreskabet ud, så det danner en sund, overskuelig ramme for barnets hverdag.

Når forældreskabet er imødekommende, gensidigt respektfuldt og præget af samarbejde, skaber det rum for, at hverdagens udfordringer som at nå møder i skole eller daginstitution kan løses uden konflikt. Dette illustreres ved nedenstående interviewuddrag, hvor Tine, mor til to, beskrev, hvordan hun og eksmanden hjalp hinanden:

Hvis børnene glemmer et eller andet, jamen, så kommer vi forbi. Så kommer min eksmand for eksempel forbi. Vi bor ikke længe væk fra hinanden, at det er noget problem. Nu for eksempel i morgen tidlig, der er der et arrangement i klassen, samtidig med at jeg har et møde på arbejde, og der har vi aftalt, at han kommer forbi og henter dem her og tager med dem hen i skolen.

I 6 ud af de 17 familier i undersøgelsen var forældrerelationen præget af respekt, samarbejde og god kommunikation. Det var noget, børnene lagde mærke til. Eksempelvis Sigurd fra Charlottenlund:

Interviewer: Er din far og mor, synes du, at de er gode venner og gode til at snakke sammen?

Sigurd: Ja, meget.

Interviewer: Kunne det blive bedre, tror du?

Sigurd: Næh, jeg synes faktisk, det er perfekt.

Sigurds forældre havde et tæt forældresamarbejde og kunne besøge hinanden. Dette blev eksemplificeret i selve interviewsituationen: Aftalen var, at begge Sigurds forældre skulle interviewes hjemme hos faren, og mens faren blev interviewet, smuttede Sigurds mor ind ad døren og snakkede med Sigurd, indtil det var hendes tur til at blive interviewet. Moren var fortrolig med Sigurds andet hjem. Det var ikke nyt for hende at komme der.

Både Sigurd i Charlottenlund og Pernille i Helsingør gav udtryk for, at der ikke var stor forskel på deres to hjem. Pernille kunne folde sig

ud og lave det samme, uanset om hun var hos moren eller faren. Det følelsesmæssige landskab i hendes hverdag var symmetrisk: Normerne i Pernilles to hjem var i overensstemmelse. Forældrene diskuterede hendes opdragelse, og hun oplevede, at regler og pligter var ensartede i morens og farens hjem. Det skabte kontinuitet i hendes hverdag og befriede Pernille følelsesmæssigt fra at skulle tage stilling til den ene forælder frem for den anden. Det samme oplevede Sigurd: Sigurds to hjem lå tæt på hinanden, og han havde sin daglige gang i begge hjem: Da moren boede lige ved sportshallen, hvor Sigurd spillede tennis flere gange ugentligt, havde tennisketsjeren sin faste plads i hendes hjem. Sigurd var derfor altid forbi mor, inden turen gik til hallen. Også i de uger, hvor Sigurd boede hos sin far. Hjemme hos faren havde Sigurd fået en lillesøster. Denne lillesøster var anledningen til, at Sigurd nogle gange var hos faren, selvom det egentlig var en uge, hvor han boede hos moren, så han kunne være mere sammen med lillesøsteren. Sigurds forældre havde skabt rammer for Sigurd, der gav sammenhæng i hverdagen og reducerede de logistiske udfordringer, andre delebørn kan stå over for. Kontinuiteten og et harmonisk følelsesmæssigt landskab, hvor regler, pligter og normer varierer i mild grad fra det ene hjem til det andet, skaber sammenhæng og tryghed i barnets hverdag. De børn, der i undersøgelsen gav udtryk for, at de oplevede, forældrene samarbejdede, gav samtidig udtryk for, at deres deleordning var acceptabel. Eksempelvis Mette på 12 fra Emdrup gav udtryk for en klar fornemmelse af, at forældrene var på bølgelængde i forhold til hende og lillebroren:

Interviewer: Synes du, reglerne ligner hinanden i de to hjem?

Mette: Ja, det synes jeg, fordi de er enige om næsten alle ting.

I undersøgelsen spurgte vi børnene, om forældrene kendte til deres andet hjem. Det var for at få et indblik i forældreforholdet. I familier, hvor moren aldrig havde sat sine ben hos faren, og faren holdt sig langt væk fra morens hjem, var samarbejdet sjældent godt. Adspurgt om forældrene havde set hendes værelse hos den anden forælder, svarede 10-årige Rosa:

Det er ikke sådan, at de lige kommer ind og op på værelset, for vi har jo værelser ovenpå, og det er lidt dumt at gå op på værelset bare for at sige farvel, ik? Men de kan godt tåle at se hinanden. Det er der jo ikke alle forældre, der har det sådan. Der er

nogle forældre, de vil simpelthen ikke have, at den anden person kommer ind i deres hus. Der siger de simpelthen nej, her stopper græsset (...). Mine forældre har faktisk slet ikke noget imod hinanden, og min fars kæreste og mor, de er gode venner. Faktisk er det ikke alle forældre, der har det sådan.

Citatet illustrerer, hvad der var en gennemgående tendens i materialet, nemlig, at børnene i undersøgelsen var meget bevidste om, hvordan deres forældre havde det med hinanden. De fornemmede graden af forældresamarbejde og eventuelle konflikter, også selvom forældrene ikke inddrog børnene direkte.

Et samarbejdende forældreskab kan fremme børns trivsel og tilpasning til det nye liv som delebarn. Forældrene kan nemlig i fællesskab forsøge at løse barnets problemer, imødegå ubehageligheder, gøre skiftet så blidt som muligt og have fokus på barnets behov. Ligeledes oplever barnet ikke, at det skal være bindeleddet mellem forældrene, at det skal udveksle praktisk information.

Barnet kan også tale om den forælder, det ikke er hos. Det behøver ikke skjule følelser, oplevelser, tanker, men kan dele dem med begge forældre.

Forskning peger på, at opvæksten i et godt samarbejdende forældreskab styrker børns modstandsdygtighed (se bl.a. Hetherington & Kelly, 2002; Maccoby & Mnookin, 1992).

DET PARALLELLE FORÆLDRESKAB

I spektret mellem det samarbejdende forældreskab og konfliktprægede forældrerelationer finder man det, som Kelly kategoriserer som forældre med parallel forældreskabsrelation. Konfliktniveauet blandt forældre med parallel forældreskabsrelation er begrænset. Følelsesmæssigt er de afklarede, og konflikterne er få, men kommunikationen og samarbejdet imellem dem er begrænset. Forældrene i denne kategori ønsker ikke at have for meget med hinanden at gøre. Koordination af opdragelse, normer, regler og pligter i de to hjem er minimal, og det indebærer, at barnet kan opleve, at der er stor forskel på hverdagen i de to hjem. Skiftet fra den ene til den anden involverer derfor omstilling fra ét normsæt til et andet – konkret kan det indebære, at humor, sengetider, tv-politik, regler og pligter, bordskik og meget andet kan tage sig vidt forskelligt ud, af-

hængigt af om barnet er hos mor eller far, hvilket efterlader barnet med et stort ansvar for at omstille sig mellem forældrene.

I dette undersøgelsesmateriale fremstod modstridende opdragelsesnormer som en konsekvens af nogle forældres begrænsede samarbejdsflade. Typisk var der forskel på, hvad man måtte og ikke måtte i de to hjem. Det var eksempelvis tilfældet for de to søskende i Aalborg, hvor der hos far herskede mere kaos end hos mor: Mens spisetider og gå i seng-tider eksempelvis var fastlagte hos moren, flød det mere hos faren. En mor fortalte om, hvordan hendes datter reagerede forvirret og splittet, når forældrene sjældne gange var sammen. Hun fremhævede en skole-hjem-samtale:

Interviewer: Hvordan tror du, barnet opfattede at være til samtalen?

Bente: Ubehageligt. Altså, jeg har snakket med dem om det nogle gange, og de synes, det er underligt, fordi de sidder midt i, og hvem skal de lige henvende sig til. Og jeg har oplevet for eksempel, når min ældste datter er hos far, og så det er en uge, hvor hun er hos ham, så øh, så henvender hun sig sådan meget til ham. Og omvendt når hun er hos mig, så henvender hun sig til mig. Altså, jeg tror, det er rigtig svært for dem, faktisk (Bente, mor til tre).

Interviewuddraget illustrerer, hvordan det kan være svært for børn såvel forældre at omstille sig og lodde, hvem der bestemmer nu, hvis forældrene ikke har en samlet rolle, men udøver forældreskabet parallelt og ukoordineret om end neutralt. For Bentes børn tilspidses opdelingen mellem de to forældre af, at Bentes eksmand desuden havde det udgangspunkt, at forældrene skulle have minimum kontakt med børnene de uger, hvor børnene var hos den anden:

Hans holdning er, at det er hans børn i de ulige uger, og det er mine børn i de lige uger. Og sådan er det også, når jeg sammen med børnene møder ham på gaden, så laver han sådan en bevægelse væk fra dem og er ikke meget for at hilse på dem. Der har jeg jo måttet råbe hallo, din datter vil gerne sige goddag. Så kommer han så hen og krammer og sådan ... (Bente, mor til tre).

Også anden forskning viser, at oplevelsen af at være splittet kan være en følelsesmæssig reaktion hos nogle børn, hvis forældrene ikke koordinerer

opdragelsesmønstre, hverdagsrutiner som sovetimes og tv-politik og i øvrigt ikke samarbejder om barnet (Harris-Short, 2010). Koordinerer forældre ikke, er der ikke noget samarbejde, og er der fundamental forskel på, hvordan barnet kan og skal opføre sig, når det er hos mor og far, forudsættes stor tilpasning fra barnets side, og det risikerer at opleve en splittelse og forvirring i hverdagen. Der er dog også børn, der kan håndtere en sådan variation uproblematisk. Børn med forældre med parallel forældreskabsrelation kan desuden trives, hvis kvaliteten af forældreomsorgen er god i begge hjem, og hvis barnet får hjælp til at håndtere praktikaliteter omkring skift og lignende.

For børn med særlige behov kan det parallelt udøvede forældreskab imidlertid være problematisk, hvis det betyder, at barnet ikke bliver støttet i sin udvikling og får den nødvendige hjælp i begge hjem. I undersøgelsen var der blandt børnene en pige, Anna på 10 år, der havde problemer i skolen. Annas mor havde arrangeret ekstra lektiehjælp og sad selv og læste med datteren hver aften. Frilæsning, kaldte mor og Anna det. Anna var fokuseret på at blive bedre til at læse, men det var svært for hende at opretholde rytmen med at få læst. Hos far fik hun nemlig ikke læst så ofte, og hun oplevede et brud i opdragelsen og støtten, der fremstod usammenhængende:

Altså, det kan godt være lidt sværere for mig at få læst, når jeg er hjemme hos far, altså at få mig selv til at læse. Fordi far, han ser ikke efter, om jeg gør det. Det gør min mor. Så det kan godt være lidt svært for mig at frilæse hos far.

KONFLIKTPRÆGEDE FORÆLDRERELATIONER

I Kellys kategorisering af forældreskab er de konfliktprægede forældrerelationer karakteriseret ved, at forældreforholdet er belastet. Der kan være åbenlyst fjendskab mellem moren og faren, og samarbejdet mellem dem er minimalt eller ikke-eksisterende. I de konfliktprægede forældrerelationer er forholdet så anstrengt, at der kan opstå konflikt over selv små ting. Kommunikationen er dårlig og kan blive afbrudt eller misforstået, og der skal ingenting til, før ulmende uvenskab kommer direkte til udtryk. Forældrene kommer nemt til at fokusere på egne behov og relationen til den anden voksne frem for på børnenes behov. Forældrene kan ikke frigøre eller distancere sig fra hinanden, fordi de har følelser i klemme. Til forskel fra den parallelle forældreskabsrelation, hvor forældreforholdet er

neutralt, men mangler koordination, påvirker forældrene i den konfliktprægede relation hinanden negativt.

I denne undersøgelse var der flere familier med yderst ringe forælderrelation, der i øvrigt gav udtryk for, at deleordningen var valgt frivilligt. Frivilligheden var her præget af kompromis, angst for yderligere konflikt og en retfærdighedstankegang baseret på, at det eneste forældre kunne enes om, var, at de ville have barnet lige meget.

Børn, der er fanget mellem forældre i konfliktprægede relationer, inddrages ofte i forældrenes tvist, eksempelvis ved at indgå i alliancer med den ene mod den anden og ved at være det eneste bindeled mellem forældrene. I undersøgelsesmateriale var der eksempler på børn, der håndterede denne krisesituation ved at lukke fuldstændig af for information mellem forældrene. Disse børn censurerede alt, hvad de fortalte om hverdagen hos den ene forælder til den anden eller lukkede helt i og fortalte ingenting. Mia og Katja håndterede deres forældres belastede relation ved kun at fortælle det aller mest nødvendige – og ved i øvrigt at holde kontakten med den forælder, de ikke boede hos aktuelt, skjult for den anden. Denne adfærd svarer til det, som Moxnes (2003) har karakteriseret som ”an information-proof wall between the two homes”: Ved at lukke helt af for både positive (især) og negative historier fra barnets anden hverdag, kan et barn undgå at blive anklaget for at tage parti for den ene forælder frem for den anden.

Også Anna på 10 år fra Holbæk censurerede sig selv, når hun skulle fortælle om hverdagen hos den ene til den anden:

Interviewer: Ja. Kan du godt snakke med mor om, hvad der sker hjemme hos far?

Anna: Ja, det synes jeg, men det er lidt sværere hos min mor, altså.

Interviewer: Ja, ved du, hvad det er, der er lidt sværere?

Anna: Hm nej, men hun vil helst ikke, altså hun vil helst ikke blandes så meget ind i min fars liv og sådan.

Mange andre børn fortalte om, at forældrenes forhold var konfliktfyldt, fjendtligt og uden samarbejde. Eksempelvis Sofie på 14 år fortalte, at faren sagde til hende, at han hadede moren. Det samme oplevede Astrid på 13 år fra Kalundborg. Hendes mor sagde, hun hadede hendes far:

Interviewer: Okay. Synes du, din far og mor er gode venner, eller kunne de godt blive bedre venner?

Astrid: Altså, min mor kan virkelig ikke lide min far.

Interviewer: Virkelig ikke?

Astrid: Nej.

Interviewer: Nej. Hvad med den anden vej rundt, tror du?

Astrid: Altså, min far, han har vist ikke rigtig så meget imod min mor.

Interviewer: Nej, okay. Øh, hvor lang tid har du opdaget det, at det er sådan?

Astrid: Øh mor, hun snakkede, altså i starten, der var det meget, at hun hadede ham og sådan noget.

Interviewer: Var det noget, du hørte?

Astrid: Ja. Men det var kun mig.

Interviewer: Det var kun dig, der hørte det, fordi du er ældre?

Astrid: Ja.

For Astrid indebar forældrenes konflikt, at hun ikke ønskede, at forældrene var sammen med hende samtidig eksempelvis til hendes fødselsdag:

Interviewer: Ja, men du vil gerne have, at det var en fælles gave i hvert fald?

Astrid: Ja.

Interviewer: Ville du også gerne have, at de var der begge to eller det?

Astrid: Nej.

Interviewer: Nej?

Astrid: Fordi at så kommer de bare op at skændes.

Også Signe på 13 år fra Langeland oplevede det som ubehageligt, når forældrene var sammen med hende samtidig:

Interviewer: Ved du, om dine forældre går sammen til møder, når du har noget i skolen eller sådan noget. Er både mor og far der, eller det er de ikke?

Signe: Det er de. Og vi har også sådan noget elevsamtale, hvor de begge to skal med og mig. Så plejer jeg at sidde imellem dem og sådan noget. Det er ikke så rart, fordi de kigger overhovedet ikke på hinanden, og så sidder jeg bare imellem, og så klapper de mig på ryggen begge to. Det er bare ikke særlig rart.

Andre børn gav indirekte udtryk for, at forældrenes forhold var anstrengt:

Interviewer: Er de gode til at snakke sammen eller hvad?

Natasja: Hmm. I hvert fald når jeg er her, så kan de. Jeg ved ikke om, når jeg ikke er der (Natasja, 10 år).

Natasjas mor fortalte efterfølgende, at hun og Natasjas far havde et meget anstrengt forhold. De talte nødtigt sammen, skændtes og var uenige om mange ting.

Natasjas forældre boede meget tæt på hinanden og er et eksempel på, at selvom kort afstand mellem forældre kan skabe sammenhæng for børnene i hverdagen, så kan et belastet forældreforhold betyde, at den mentale afstand kan forekomme uovervindelig for barnet. Sådan var det for Natasja: Selvom den 10-årige pige havde kort afstand mellem forældrene, besøgte hun aldrig den forælder, hun ikke var hos. Heller ikke selvom hun nogle gange var alene hjemme i det andet hjem, hvis den ene forælder arbejdede længe. Natasja var en tilpasningsparat pige, der omgikkes sine forældre diplomatisk og indrettede sig, så hverdagen kunne fungere. Det indebar for hende, at hun holdt sig fra den forælder, som hun aktuelt ikke boede hos. Også hvis hun mødte dem tilfældigt på gaden. Natasjas strategi med at holde hverdagen hos de to forældre adskilt kom også tydeligt til syne i interviewet med Natasjas mor. Hun fortalte, hvordan Natasja havde ligget syg alene hjemme hos faren uden at ringe til moren, der var hjemme få hundrede meter derfra. Forældreforholdet var så konfliktpræget, at muligheden for at indrette samværet fleksibelt var ikke-eksisterende.

Mange forældre med konfliktprægede relationer havde aldrig været på besøg i barnets andet hjem. Et eksempel er 12-årige Rune fra Hillerød. Når Rune skulle skifte mellem sine forældre, foregik det via skolen og ved, at forældrene senere på dagen kom forbi med hans ting. Men forældrene kom ikke over hinandens dørtærskel: Faren havde aldrig set Runes værelse hos moren og vice versa. Også to søskende fra Bogense, Christian på 10 år og Ida på 12 år, oplevede, at faren aldrig havde sat sine ben i morens nye hjem, efter at hun flyttede fra faren. Deres far var meget bitter på ekskonen. To søskende fra Kalundborg havde også forældre, der havde så anstrengt et forhold til hinanden, at faren ikke måtte komme indenfor hos moren. Freja på 8 år fortalte, hvordan faren aldrig kom indenfor:

Interviewer: Ja, hvis nu der er nogle ting, far skal transportere herover. Kommer han så ind i dit hjem her?

Freja: Nej, han må ikke for mor.

Interviewer: Han må ikke for mor?

Freja: Han står bare uden for døren og øh, den røde pose giver han så til mor, og mor får den så ind og alt det der.

Interviewer: Har far set dit værelse?

Freja: Nej.

Interviewer: Aldrig?

Freja: Aldrig.

Det konfliktprægede forældreskab var i undersøgelsen af mere eller mindre alvorlig karakter. De mest alvorlige tilfælde var, når børn blev brugt som et led enten til at få ændret samværs-, bopæls- eller forældremyndighedsafgørelsen eller til at skabe splid til den anden forælder.

I Horsens fortalte 14-årige Sofie om sin konfirmation – en mærkedag, der ofte kan skabe problemer for belastede skilsmisseg familier:

Jeg ville meget, meget gerne have haft en fest, men min far, han hader min mor så meget, så det ville ikke kunne lade sig gøre. Det, jeg tror også, det ville ødelægge min fest, hvis det var ... Min mor snakker ikke om sit had til min far, men min far har fortalt, fordi han ville gerne have, vi skulle forstå, hvorfor det

var han ikke, de ikke kunne snakke sammen mere, og så har han jo fortalt noget med nogle penge og noget, og hun havde krævet nogle penge. Jeg har ikke lige styr på det.

Dette citatuddrag illustrerer, hvordan en eller begge forældre i de værste tilfælde direkte inddrager børnene i deres belastede forhold til den anden forælder. Gennem interview med Sofie, Sofies mor, faren og lillesøsteren, Sia, fik vi viden om en familie, hvor moren og den ældste datter ikke længere havde et godt forhold. Sofie blev dybt involveret i farens frustrationer over moren. En anden far inddrog sine børn i det, der virkede som farens eget ønske om at få en deleordning og dermed ligeligt fordelt samvær med sine børn. Faren fortalte børnene om sine følelser og spillede børnene ud mellem ham og ekskonen ved at eksplicite for dem, at støttede de en deleordning, ville han selv blive glad – og deres mor ked af det:

Jeg sagde til dem, at I skal regne med, at hvis jeg får 7/7-ordningen, og jeg får jer hver anden uge, så bliver jeg glad, og jeres mor bliver ked af det. Så sagde de, at det var retfærdigt. De sagde, at det var mest retfærdigt, at når man har en far og en mor, at man er lige meget hos hver (Henrik, far til to).

I undersøgelsesmateriale fremtrådte et mønster i forhold til, at forældre, der lå i åben konflikt, kunne komme af med vrede, bitterhed og frustration ved at forholde sig negativt eller modsat i forhold til ekspartnerens holdninger, idéer eller initiativer. Flere forældre saboterede således ting, den anden forælder havde taget initiativ til. Dette var blandt andet tilfældet for Mia, Katja og deres lillebror beskrevet i foregående kapitel. Også Natasja fra Silkeborg oplevede, at hendes forældres konflikt udmøntede sig i, hvad der forekom som en principiel modstand fra den ene forælders side mod, at den anden havde arrangeret, at datteren skulle gå til ridning. Resultatet blev, at Natasja kun kom til ridning de uger, hun var hos sin far. Når hun boede hos sin mor, måtte veninderne tage alene til ridning, for moren mente, det var for farligt.

NÅR FORÆLDRESKABET ER ASSYMMETRISK

Selvom forældrene i undersøgelsen ofte *begge* stræbte efter et harmonisk samarbejde, forholdt sig neutralt og distanceret til hinanden eller var i dyb konflikt, var der også familier, hvor den ene forælder var følelses-

mæssig afklaret og forsøgte at samarbejde om barnet, mens den anden forælder var præget af bitterhed og vrede eller andre negative følelser. På den måde blev forældreskabet asymmetrisk. Det var eksempelvis tilfældet i en familie, hvor forældrene umiddelbart efter bruddet havde samarbejdet godt og havde strakt sig langt for at gøre hverdagen efter samlivsbruddet så god for børnene som muligt ved blandt andet selv at flytte frem og tilbage, så børnene kunne blive boende i det tidligere fælles hjem. Efter noget tid steg konfliktniveauet mellem forældrene dog:

Min eksmand var meget vred på mig, og det var mig, der gik i forholdet, så han, øh, han var meget gal på mig, altså. Det var okay. Men han ville så have tingene meget separat, øh, hvor jeg meget gerne ville have det meget fleksibelt (Bente, mor til tre).

På undersøgelsestidspunktet fremstod far uforsonlig i forhold til mor, der forsøgte at samarbejde uden held. Det kan for forældre være svært at få samarbejdet til at glide, hvis den anden part modarbejder, og for børnene kan det asymmetriske forældreskab have samme konsekvenser, som hvis forældreskabet er konfliktfyldt og samarbejdet ikke-eksisterende.

RIGIDT ELLER FLEKSIBELT ORGANISERET SAMVÆR

En problemstilling eksemplificeret i kapitlet med de tre case-familier er betydningen af, om forældrene organiserer samværet fleksibelt eller rigidt. Mens Pernille i Helsingør og Oscar og Laura i Aalborg oplevede, at deres forældre i forskellig grad organiserede samværet, så det var muligt at ændre på datoer og blive længere hos den ene, hvis der for eksempel var en fødselsdag i familien, gav Mia og Katja udtryk for, at de oplevede udmøntningen af deres samværsordning som rigid fra forældrenes side.

Forskning har vist, at det har stor betydning for skilsmissebørns trivsel, om deres samværsarrangement er rigidt eller fleksibelt organiseret (fx Haugen, 2010). For delebørn aktualiseres denne problematik yderligere, fordi en deleordning indebærer ofte og kontinuerlige skift, og at børnene har omfattende tid væk fra både far og mor. Dertil kommer, at ansvaret for at få samværet til at glide er fordelt hos både mor og far, og at en rigidt struktureret deleordning vil besværliggøre det logistiske puslespil i hverdagen.

Blandt de interviewede familier var der eksempler på både rigtigt og fleksibelt organiserede deleordninger. I de rigtigt organiserede ordninger oplevede børnene, at der ikke var mulighed for at ændre på deleordningen hverken på hverdagsplan (for eksempel blive en ekstra nat) eller på sigt (måske i fremtiden få en anden samværsordning). I de fleksible deleordninger kunne barnet gå og komme relativt fleksibelt mellem forældrene, barnet var i tryk vished om, at det altid var muligt at ændre på samværet, hvis der f.eks. var en familiebegivenhed i den ene familie, eller hvis det passede det bedre at blive en ekstra nat hos den ene. Der var i undersøgelsen også børn, der gav udtryk for, at deres oplevelse af samværsordningen var det, som Haugen (2010) har kaldt tvetydigt organiseret. Det vil sige, at forældrene i ord fortalte deres børn, at samværet var fleksibelt, men i handling signalerede, at de ville være kedede af det, hvis børnene valgte at være mere tid hos den anden forælder.

RIGIDT ORGANISEREDE ORDNINGER: NÅR BØRN IKKE HAR INDFLYDELSE

En væsentlig del af familierne i undersøgelsen havde organiseret samværet meget rigtigt. En mor beskrev, hvordan det var omstændeligt at bytte eller låne børnene:

Interviewer: Hvis nu børnene er hos deres far, og du siger, ved du hvad, vi skal til den og den konfirmation eller fødselsdag, kan jeg låne børnene?

Bente: Det kan ikke lade sig gøre.

Interviewer: Det kan ikke lade sig gøre?

Bente: Altså, jeg har gjort det, hvor min eksmand fyldte 50 år. Selvom hans holdning var, da vi talte om det i statsforvaltningen, at ville man holde fødselsdag, så måtte man gøre det i en uge, hvor man havde børnene, så fik han selvfølgelig børnene i den uge, selvom det var en lige uge, hvor de skulle være hos mig.

Interviewer: Men det omvendte oplever du ikke?

Bente: Nej. Jeg skulle på ferie, og der måtte jeg ikke få børnene med, fordi det var en ulige uge. Der sagde han, vi kunne planlægge det i en lige uge (Bente, mor til tre).

Forældreinterviewene gav indblik i meget forskellige opfattelser af, hvad forældrene forstod som en ”fleksibel samværsordning”. Mens nogle forældre tilkendegav, at de fleksibelt trådte til fra den ene dag til den anden, hvis en forælder for eksempel var blevet syg, eller omvendt lod barnet blive en dag ekstra i det ene hjem, betegnede forældre i familier, hvor samværet blev udmøntet meget rigtigt, det som fleksibilitet fra deres side, hvis de en sjælden gang gik med til, at der blev ændret på samværet for eksempel i forbindelse med store begivenheder som forælders bryllup med ny partner. En mor, for eksempel, italesatte det som fleksibelt, at eksmanden havde fået børnene med til to fødselsdage, selvom de havde ligget i hendes uger:

Vi har en aftale om, at hvis man skal noget stort i den anden familie så som en konfirmation eller bryllup eller et eller andet, at så skal man have lov at låne børnene, men jo, vi har faktisk prøvet det en gang. Han har faktisk fået dem både til sin 40-års fødselsdag og også til, øh, der var en anden fødselsdag, han fik dem til (...). Der er vi forholdsvis fleksible (Pia, mor til tre).

I denne familie såvel som i en væsentlig del af de andre familier i undersøgelsen var samværsordningen rigtigt organiseret. Det karakteriserede familier med rigide organiseringer, at forældrene havde en konfliktfuld relation, hvor samarbejdet var minimalt. Var det en sjælden gang nødvendigt, at der skulle rykkes rundt på samværet, blev dette betragtet som et stort offer fra den anden forælders side og som en særlig ydelse, der skulle betales tilbage. Det var eksempelvis tilfældet for Astrid fra Kalundborg. I hendes familie var hun og hendes søskende brikker i forældrenes indbyrdes retfærdighedsregnskab, og for forældrene var fokus på, om regnskabet gik op frem for at tilgodese børnenes interesser:

Interviewer: Ja, jeg skal lige høre, hvis nu du skal et eller andet, og du er hos mor, og du skal til noget i fars familie. Kan du godt komme det? Hvis der, hvis der er fødselsdag eller fest eller noget?

Astrid: Så vil mor helst have, og også far, at de så får en dag i den andens uge.

Interviewer: Hvad betyder det? Hvad vil det sige?

Astrid: Altså, hvis vi nu er væk en onsdag i mors uge, fordi vi er til fest med far, så vil mor godt have en dag i hans uge sammen med os.

Interviewer: Ja, okay. Hvad tænker du om det?

Astrid: Det synes jeg er lidt mærkeligt, fordi at, altså ja, det er lidt mærkeligt, fordi at øh, man burde vel bare kunne komme til en fødselsdag, det er jo vores familie stadig, uden at de skal have sådan.

I de rigtigt organiserede deleordninger havde børnene ikke oplevelse af, at de kunne påvirke deres samvær. Eksempelvis ønskede Astrid på 13 år at få sin deleordning ændret til en 9/5, men oplevede ikke, hun havde indflydelse:

Interviewer: Kan du selv få indflydelse på din samværsordning?

Astrid: Nej.

Interviewer: Altså, du regner ikke med, at du kan, hvis du vil?

Astrid: Altså, jeg vil godt have lavet den om til 9/5, men far vil gerne have, at vi bliver ved med at have det sådan her.

Interviewer: Ja, hvordan vil du have de 9/5 – hvem vil du bo hos i 9 dage, og hvem vil du bo hos i 5 dage?

Astrid: Hos mor 9 og 5 hos far.

Interviewer: Har du nævnt det for far?

Astrid: Nej, det har jeg ikke fortalt ham selv.

Astrid ønskede sig medbestemmelse og forandring, men hun forestillede sig, at konfrontationen med den forælder, hun ønskede at tilbringe mindre tid sammen med, ville være ubehagelig. Smart (2004) har peget på, at den naturlige og gradvise udvikling i barn-forældre-relationen, der finder sted, når barnet bliver ældre, i skilsmissefamilier kan skabe konflikt mellem forældrene. Har en familie deleordning, fordi denne ligelige samværsordning er det eneste, far og mor kan enes om, kan ønsket om at bryde deleordningen op få ulmende konflikter til at bryde ud. Når ønsket om ændringer i samværet indebærer konfrontation med en eller begge forældre, kan børn ofte foretrække at bevare deleordningen, som den er.

Det vil skabe færre konfrontationer forældrene imellem og mellem barnet og mor og far.

Ikke desto mindre gav flere børn i familier med rigtigt organiserede samværsordninger udtryk for, at de ønskede medbestemmelse og indflydelse. Eksempelvis ønskede Astrid at ændre på ordningen, selvom hun ikke betragtede det som realistisk at indfri.

FLEKSIBELT SAMVÆR: MEDBESTEMMELSE BLIVER VÆRDSAT

Der var familier i undersøgelsen, der betragtede det som naturligt, at samværet blev tilpasset, så det fungerede bedst muligt fra dag til dag.

Interviewer: Hvis der skal ændres på samværsordningen, så gør I bare det, kan jeg forstå?

Peter: Jah, altså hvis det er små justeringer. Hvis nu at den ene kom og sagde, det skulle skiftes til ulige uger, så ville vi selvfølgelig have en snak om det, men ...

Interviewer: Ja, hvis nu der er fødselsdag i den ene familie, men han var det andet sted, så ville I?

Peter: Så tager han bare af sted.

Interviewer: Ja, okay.

Peter: Og så det er en klar holdning, det kommer det også til at være, når han bliver større, at det er ham, der skal vælge, hvor han vil, og hvad han vil. Altså, det er hans liv, det er ikke mit (Peter, far til en).

En mor fortalte også:

Interviewer: Kan I så blive enige om at ændre på samværsordningen, hvis det er nødvendigt eller fødselsdag eller fest eller hvad nu?

Helle: Ja, ja, det plejer ikke at være noget problem. Vi bytter sådan frem og tilbage og går ikke så højt op i, om der lige smutter en ekstra dag hist og her (Helle, mor til en).

Generelt ønskede børnene medbestemmelse. I undersøgelsen var der børn, der oplevede, at de havde en naturlig og åben dialog i familien omkring samværsordningen, herunder om eventuelle ændringer eller

tilpasninger. Et eksempel var 13-årige Pernille fra Helsingør, hvis forældre var opmærksomme på, at deres spirende teenagedatter var ved at nå en alder, hvor deleordningen måske burde overgå til en anden samværsordning. Også Sigurd på 14 år gav udtryk for, at det betød meget, at han følte, han kunne påvirke sin samværsordning. Han oplevede, at han havde mulighed for at komme og gå fleksibelt i de to hjem, og at han havde mulighed for at deltage i, hvad han ønskede. Også Mads på 10 år fra Aarhus gav udtryk for, at han oplevede sin hverdag fleksibelt indrettet:

Nej. Det min mor og far plejer at være sådan, hvis for eksempel min faster har fødselsdag, hvis jeg var herhjemme, så plejer hun altid at sige, jamen, du må da godt tage hjem til min faster og lege, og hvis det bliver alt, alt for sent, for min faster bor i lejlighed, hvor hun har sådan lidt lille værelse så, så må jeg gerne, hvis det bliver helt, helt, helt, helt vildt sent, tage hjem til far og overnatte og så køre hjem til mor næste morgen, hvis det nu bliver alt for sent.

Ønsket om øget fleksibilitet omkring samværet var især fremtrædende blandt de større børn i undersøgelsen. De oplevede, at deleordningen føltes mere og mere besværlig, i takt med at de blev ældre.

TVETYDIGHED: MEDBESTEMMELSE KONTRA ANSVAR

For børn i tvetydige samværsordninger blev oplevelsen typisk, at ansvaret for samværsordningen blev lagt på deres skuldre. Samtidig gik de fleste børn langt for at imødekomme, hvad de oplevede var deres forældres ønsker og behov, nemlig udstrakt samvær med dem.

I Bogense havde Ida på 12 år og broren Christian på 10 år været igennem et større forløb i statsforvaltningen for at få deres udvidede samværsordning ændret til en 7/7-ordning. Formålet var at se deres far mere. Et mål, der af både børnene og faren blev begrundet i, at det var mest retfærdigt.

Interviewene med både Ida, Christian og forældrene gav indblik i en familie, hvor børnene fik at vide, at de kunne bestemme, hvordan samværet skulle arrangeres, samtidig med at forældrene var eksplicitte omkring, hvad der ville gøre dem selv glade eller kede af det. Børnene fik ansvaret for at beslutte samværet. I den situation kan deleordning forekomme at være mest neutral. Og deleordning var, hvad børnene bad om i statsforvaltningen. Men interviewet med Ida afslørede, at hun håbede,

at hun i fremtiden ville kunne ændre samværet, så det blev mere fleksibelt:

Men altså, jeg kunne måske godt tænke mig, at det var sådan, at så havde man 7/7-ordning, men så kunne man, når man blev lidt større, selv bestemme, at nu tager jeg lige hjem til far og så måske 5 dage efter, nu tager jeg måske lige hjem til mor.

Mange af børnene i undersøgelsen gav direkte og indirekte udtryk for, at det var svært at håndtere, når de oplevede, at de fik ansvaret for at beslutte samværsordningen. Dette blev italesat ikke kun af børn, hvis forældre lå i konflikt, og hvor forældrenes modsatrettede interesser naturligt skabte dilemma hos barnet, der kunne opleve, at det fik ansvaret for at finde en løsning, men også hos børn, hvis forældre samarbejdede udmærket. De fleste af børnene i undersøgelsen var således meget loyale over for deres forældre og ønskede ikke at såre nogen. For eksempel fortalte Markus på 10 år fra Kalundborg, at han ikke ville have en almindelig samværsordning, der i hans optik var en ordning, hvor han ville være mere hos den ene end den anden forælder. En sådan ordning ville nemlig gøre den ene forælder ked af det. Så var det bedre at bo i en deleordning.

Opsummerende viste børneinterviewene, at delvis medbestemmelse og følelsen af at blive hørt og taget alvorligt, hvis et barn ønsker at ændre på samværet, værdsættes højt hos børn, og at det er betydningsfuldt for, om børn trives i deleordning eller ej. Især ældre børn gav udtryk for, at medbestemmelse var attråværdig. Undersøgelsen viste dog også, at det for nogle børn var en tung byrde at blive inddraget, fordi de oplevede, at ansvaret for vigtige beslutninger som fordeling af samvær stod og faldt med, hvad de eksempelvis valgte at fortælle forældrene eller i statsforvaltningen.

HVERDAGEN: DEN VANSKELIGE LOGISTIK

Som det blev tydeligt i case-kapitlet, spillede det en stor rolle for børnene, hvordan de praktiske ting i hverdagen blev organiseret omkring de hyppige skift og det ugentlige fravær af det ene hjem. Det var et gennemgående tema ikke kun i interviewene med Oscar, Laura, Mia og Kaj-tja, men også i en stor del af børnenes fortællinger, at de praktiske ting i

hverdagen var grobund for frustration. Især skiftedagen blev af mange beskrevet som uoverskuelig og besværlig. For mange indebar skiftet, at der endnu en gang skulle pakkes taske, huskes bøger, musik, skoleting, sportstøj og for pigernes vedkommende makeup. Nogle børn tog en stor taske med i skole – andre fik den afleveret af forældrene på den nye adresse:

Jeg synes, det er ret irriterende, når man sådan skal pakke det hele ned og så tage det med frem og tilbage, det er ret besværligt (Sofie, 14 år).

For mange børn er tasken eller kufferten det håndgribelige symbol på besværlighederne ved at bo i en deleordning. I Aarhus forsøgte 10-årige Mads' forældre at minimere besværet for Mads ved at skifte bopæl hver uge. Alligevel oplevede Mads, at det var hårdt at skulle pakke hver eneste uge:

Mads: Det er altså, nu er det sådan noget fysisk, at når jeg skal bære på den taske, så kan jeg mærke, at min ene skulder gør ondt nogle gange. Det gør ondt i den ret tit. En hel uge, 6 dage.

Interviewer: Nå, det var lang tid.

Mads: Og så på den syvende dag er det fint, og på den ottende dag gør det bare ondt igen. For det er ligesom der, hvor jeg skal bære den. (...) Det mest besværlige er nok den der taske.

Taskens tyngde og den næsten konstant vedvarende skuldersmerte, som det efterlader, fremstår som et manifest symbol på Mads' livsvilkår. Han bærer et åg, men den livsberetning, som han talte frem gennem interviewet, reflekterede i øvrigt, at han påtog sig sin byrdefulde skæbne med den personlige integritet i behold. I Aarhus var Peter, far til en 11-årig, opmærksom på, at logistikken og hverdagspraktikaliteterne havde stor betydning for, om hans søn trivedes i sin deleordning:

Det er altså forudsætningen, at de voksne kan kommunikere og være de praktiske grise bagved, og det skal man sørge for, og det det er enormt vigtigt, og så kan barnet på den måde føle sig fri, ik'? Øhm, og det tror jeg er det vigtigste af det hele. Og så at der skal være åben kommunikation mellem de to hjem alligevel, uanset hvad (Peter, far til en).

Uagtet forældres gode intentioner, så oplever de fleste børn mindre eller større besvær ved en deleordning. En del børn fra familier med velfungerende forældresamarbejde og forældrerelationer præget af gensidig respekt gav udtryk for, at deleordningen blev kompliceret, fordi forældrene boede langt fra hinanden. Den geografiske afstand mellem forældrene var en afgørende faktor for, om børnene beskrev deres deleordning som god eller ej. Der, hvor barnet havde lang transporttid mellem de to hjem, blev deleordningen betragtet som besværlig.

I undersøgelsen var der eksempler på forældre, der havde forsøgt at imødekomme gener for børnene ved ugentlige skift ved selv at flytte ind og ud af børnenes hjem. Således gav empirimaterialet indblik i, at enkelte forældrepar i en periode umiddelbart efter samlivsbruddet havde eksperimenteret med, at det var de voksne – og ikke børnene – der var genstand for de regelmæssige flytninger. Hvad der karakteriserede begge disse forældrepar var, at de hurtigt var gået over til, at det var børnene, der skulle flytte frem og tilbage. Forældrene kunne ikke overskue selv at skulle skifte bopæl ugentligt:

I starten, der gjorde vi det, at vi flyttede ind og ud af huset, for at børnene blev der, og så havde jeg så fået fat i en lejlighed, vi kunne bo i, men Ole kunne slet ikke holde ud at være i den der lejlighed. Så hen over sommerferien, for vi var også på sommerferie på skift og sådan noget, øh, så da vi nåede til september, så ville han have en afklaring. Han kunne simpelthen ikke holde ud at bo på den måde længere (Anne, mor til to).

Allerførst, til at starte med, flyttede vi fra huset og kom hen til huset, hvor de boede (...) Efter nogle måneder fik vi hver vores lejlighed lige over for hinanden og boede der et halvt år, hvor børnene faktisk gik meget frem og tilbage og kunne se os (...) det var rart for børnene (Bente, mor til fire).

I en af familierne i undersøgelsen betød farens arbejde, at han, når børnene var hos ham, hver morgen kørte dem hjem til mor, inden de skulle i skole, så han selv kunne møde tidligt på arbejde. Her virkede samværet til direkte ikke at passe ind i farens karriereplaner. Ikke desto mindre ønskede begge forældre en tæt kontakt med børnene og insisterede på udbredt samvær.

I undersøgelsen var der børn, der befandt sig i den situation, at de selv måtte sørge for praktikaliteterne på skiftedagen, fordi forældre-samarbejdet var minimalt. Når forældre ikke samarbejder – eller ligger i åbenlys krig – kan konsekvensen være, at barnet oplever, at det har ansvaret for den logistiske side af en deleordning. For børn, hvis forældre har reduceret kontakten mellem de to hjem til næsten ingenting, kunne en glemte bluse, bog eller mobiltelefon betyde, at barnet enten ikke havde det i den uge, der gik, før det var hos den anden forælder igen, eller måtte igennem en ubehagelig situation, hvor den ene forælder måtte køre forbi den anden, eller som endnu en mulighed: Barnet måtte selv hente det glemte. Undersøgelsen viser, at der er sammenhæng mellem børns frustrationer over logistik og diskontinuitet i hverdagen og det konfliktprægede og det parallelt indrettede forældreskab. Vores resultater peger med andre ord i samme retning som hos Harris-Short (2010), der konkluderer, at det går ud over børns trivsel, når logistikken omkring samværet er vanskelig, og når børn har hektiske tidsplaner, de skal følge. Smart & Wade (2004) har peget på, at børn ændrer opfattelse af samværsordninger, når hverdagens praktikaliteter efter noget tid udfordrer dem.

BARNETS UDENOMSFAMILIÆRE LIV

En tydelig tendens blandt de børn, der ikke trivedes med deres deleordning, var, at deleordningens vilkår om pendlen mellem to hjem havde direkte konsekvenser for børnenes muligheder for at være sammen med venner og for at gå til ting i fritiden. Det var der flere årsager til. Den ene, den umiddelbare, var, at den ene eller begge forældre boede for langt væk fra vennerne, sportsklubben, musikskolen eller fritidshjemmet. Det betød for nogle børn, at de ikke kunne se venner eller dyrke fritidsinteresser de uger, de var hos den forælder, der boede langt væk. Mette på 12 år fra Emdrup fortalte om, når hun boede hos faren:

Mette: Jeg synes, det var mærkeligt at være derude i så lang tid, og jeg synes, at det var rigtig underligt, at man skulle ud et sted, hvor man ikke sådan kendte det rigtig.

Interviewer: Ja, så du havde ingen venner hos far?

Mette: Nej.

Selvom Mette gav udtryk for, at hendes forældre var gode venner, og at forældrene hjalp med mange praktiske ting, så indebar deleordningen, at Mette og hendes lillebror halvdelen af tiden – når de var hos faren – var så langt væk fra deres lokalmiljø, at de blev isolerede fra de udenomsfamiliære livsarenaer, som de befandt sig i, når de var hos moren. Mette gav udtryk for, at dette var et stort savn.

Det samme var tilfældet med familien i Aalborg. Både Laura på 12 år og Oscar på 10 gav tydeligt udtryk for, at de, i den tid, de var hos deres far, ikke havde mulighed for at være sammen med vennerne, fordi faren boede for langt væk. For Laura og Oscar betød dette en høj grad af isolation.

I Odense flyttede Karina på 13 år sammen med sin lillebror mellem forældrenes to hjem, der lå med 13 km imellem sig. Tidligere havde de deleordning. På undersøgelsestidspunktet boede børnene 10 dage ud af 14 hos moren og 4 dage hos faren. Karina var ikke glad for deleordningen, der betød, at hun den uge, hun var hos faren, var så langt væk fra vennerne, at hun stort set ikke var sammen med dem.

En anden årsag til isolation fra barnets udenomsfamiliære cirkler var, at forældrene forventede kvalitetstid med børnene, når de havde undværet dem en hel uge, som det blandt andet var tilfældet for de tre søskende i Slagelse.

I Aalborg var Oscar og Laura klar over, at deres forældre forventede, at børnene prioriterede dem, ikke kun den dag, børnene skiftede bopæl, men også i løbet af ugen. Det gjaldt især, når de var hos faren, der lagde vægt på at have rigelige mængder af kvalitetstid med børnene, når de endelig var hos ham. Konsekvensen var, at disse børn derfor ikke kun oplevede en vis grad af isolation fra venner og fritidstilbud, når de var hos moren, der boede langt væk, men også, når de var hos faren. Også Katja i Slagelse gav udtryk for, at skiftedagen indebar, at forældrene skulle prioriteres. For hende var det umuligt at være sammen med venner om fredagen, fordi enten mor eller far den dag forventede, at hun nu ville bruge tid på dem. Det blev yderligere kompliceret for Katja, fordi hun ikke kunne lave aftaler med venner i de uger, hun skulle være hos sin mor, når hun var hos sin far og omvendt. Katja oplevede nemlig ikke opbakning fra forældrenes side til at ringe til den forælder, hun ikke var hos, så hun eksempelvis kunne spørge om lov til en legeaftale ugen efter.

Andre børn i undersøgelsen kunne imidlertid let og naturligt integrere det sociale liv uden for familien i hverdagen. 13-årige Pernilles

forældre, eksempelvis, boede i overskuelig afstand fra hinanden, hun kunne besøge venner, uanset hvor hun boede, og venner var velkomne hos både moren og faren.

Opsummerende viste undersøgelsen således, at en velorganiseret hverdag, hvor barnet ikke skal bruge energi på at få logistiske arbejds-gange til at hænge sammen, og hvor der er tid til venner og fritidsinteresser, har stor betydning for, om børn italesætter deres deleordning positivt eller negativt. Disse observationer er i overensstemmelse med andre undersøgelser på området (se fx Haugen, 2010; Neale, Flowerdew & Smart, 2003; Smart, 2002; Smart, Neale & Wade, 2001), der ligeledes peger på, at børns trivsel i deleordningen ikke kun afhænger af, om deres forældre er gode venner, men også af, om børnenes hverdag i en deleordning er overskuelig og velkoordineret. Selvom også børn i andre samværsarrangementer kan belastes af en dårligt koordineret hverdag og af stor distance mellem forældrene, må denne problematik tænkes at være særlig udtalt for børn i deleordninger.

SØSKENDE KAN SKABE STABILITET

I to af familierne beskrevet i case-kapitlet havde børnene søskende, og disse søskende blev artikulert som meget betydningsfulde for, hvordan børnene oplevede deres hverdag med deleordning. Søskende indtog generelt en betydningsfuld placering i en væsentlig del af interviewene med børn. Søskende blev dels fremhævet som essentielt for nogle børns sociale kontakt med jævnaldrende, dels som et stabilt anker i det, der for flere børn var en sejlende hverdag, hvor skiftende hjem, logistiske udfordringer og et kaotisk følelsesmæssigt landskab med forældre i åbenlys konflikt skabte utryghed og krav om konstant omstilling fra det ene hjem til det andet.

I Aalborg eksempelvis udgjorde Oscar for Laura en stor del af hendes sociale kontakt til børn i hverdagen, da de rammer, forældrene havde opstillet, indebar, at der var meget lidt plads til anden jævnaldrende-kontakt. I interviewet med Mette på 12 år fra Emdrup blev betydningen af at følges med en søskende også artikulert:

Interviewet: Hvordan er den ordning for dig?

Mette: Den er fin nok. Altså, jeg er meget sådan, jeg er glad for, at jeg ikke bliver skilt fra min lillebror, sådan så at det bliver, at vi er forskelligt hos hinanden.

Mette nærmer sig her den angstelse, som nogle børn gav udtryk for, nemlig at differentierede samværsordninger for søskende, hvor de ikke var samtidig hos forældrene, kunne føre til, at søskende blev mindre tætte. En væsentlig del af de interviewede gav udtryk for, at ”søskende hører sammen”. Som Katja fra Slagelse formulerede det, jf. interviewuddraget i kapitel 6: ”Jeg ved bare, at man kommer til at holde kontakten bedre, hvis man er sammen. Så jeg vil slet ikke væk fra Matthias og Mia”.

Der var dog også søskende, der kunne se muligheder i ikke at være samtidig hos deres forældre, da de to søskende som børn i almindelighed havde indbyrdes skænderier og konflikter.

Hensyn til søskende havde dog, som tidligere berørt, for nogle den konsekvens, at de indrettede deres ønsker om samvær efter, hvad deres mindre søskende kunne overskue. Sådan var det for Laura. Og sådan var det for 13-årige Astrid fra Kalundborg. Astrid var storesøster til Markus på 10 år og Freja på 8 år, og hun gav i interviewet tydeligt udtryk for, at hun ønskede et andet samværsarrangement end en deleordning, men var ikke desto mindre eksplicit omkring, at hun ikke ville ændre på sin samværsordning, hvis det indebar, at hun ikke længere kunne følges med de to mindre søskende. For Astrid var deleordningen således præget af ambivalens og dilemmaer. Astrid og hendes familie illustrerede den problemstilling, at hensyn til søskende kan betyde, at en mere hensigtsmæssig samværsordning bliver valgt fra, fordi den ikke vil fungere for andre søskende i familien.

Søskende kan således skabe ro og tryghed, give kammerater til børn, der ikke har tid til andre venner, og skabe kontinuitet og fællesskab i skilsmissebørns ofte opdelte liv. Søskende kan imidlertid også som i alle andre familier være uevenner. Disse observationer er interessante, også i lyset af hvordan manglen på søskende kan være for enebørn i skilsmisseramte familier. Enebørn i undersøgelsen italesatte ikke søskendetemaet (eller manglen derpå).

DEN UDVIDEDE FAMILIE

Et tema, der ikke dominerede i interviewene med de tre case-familier, men som blev italesat i en stor del af børneinterviewene, var, at udvidelsen af familien, når far og/eller mor fik nye kærester, der måske havde børn i forvejen, havde stor indvirkning på børnenes hverdag i de to hjem. Udvidelsen af familien, der for skilsmissebørn i almindelighed også vil have betydning, kan for børn i deleordning i ekstra grad blive betydningsfuld, fordi barnet befinder sig så meget tid sammen med begge forældre og har sit hjem fordelt på to adresser.

Mange børn accepterede deres forældres nye partnere. Børnene oplevede dem som rare og gav udtryk for, at de nye partnere indgik som en integreret del af det hjem, barnet befandt sig i halvdelen af tiden. Et eksempel var 14-årige Sigurd fra Charlottenlund. Det var 8 år siden, hans forældre gik fra hinanden, og begge forældre var blevet gift på ny. På morens side havde Sigurd fået en lillesøster. Sigurd gav udtryk for, at han var glad for sine nye stedforældre, som han havde et godt forhold til. Morens mand og farens kone kunne hjælpe ham med lektier og havde i øvrigt et godt forhold til hans forælder i det andet hjem. Ikke desto mindre kom det til udtryk i interviewet med Sigurd, at han prioriterede at være sammen med sine biologiske forældre. Stedforældrene var accepterede og et positivt element i hans liv, men det var moren og faren, Sigurd var tættest knyttet til. Lillesøsteren i morens hjem var han meget glad for. Generelt blev nye halvsøskende beskrevet positivt.

Andre børn havde en mere frustreret relation til nye partnere. I Kerteminde havde faren en kæreste, som de to søskende, Ask og Emilie på 12 og 14 år, ikke var glade for. De to søskende oplevede, at kæresten kom og bestemte og lavede om på regler og pligter:

Hun bestemmer jo næsten alt (...). Altså nogle gange er hun meget flink, men altså nogle gange, så er hun også bare rigtig dum, fordi hun kommer med nogle dumme kommentarer og sætter os til at gøre nogle ting, vi ikke har lyst til og sådan noget med at skrælle kartofler. Og så skælder hun også rigtig meget ud nogle gange (Ask, 12 år).

Hun er dum og irriterende (Emilie, 14 år).

Nogle børn oplevede, at forældrene tog mere hensyn til de nye partnere end til børnene, dette blev italesat af blandt andet Rosa på 10 år:

Rosa: Men jeg synes også, min fars kæreste reagerer lidt hårdt i forhold til, at jeg er et barn.

Interviewer: Ja, hvad tænker du på? Kan du nævne et eksempel?

Rosa: For eksempel engang, så smadrede jeg en vase, hun havde arvet fra sin faster, og så tabte jeg den så på gulvet, og det var så ikke med vilje, og så reagerede hun så rigtig, rigtig hårdt, sådan ej, Rosa! Hun blev sådan rigtig sur og råbte til min far, at han skulle komme, og det er, som om far, han altid beskytter hende.

Rosa delte sin oplevelse af, at forælderen tog mere hensyn til den nye partner end til hende med andre børn i undersøgelsen, heriblandt Ask og Emilie. De oplevede også, at farens kæreste tog meget opmærksomhed fra dem, når de var hos ham. Der var dog også børn, der var glade for de nye søskende. Undersøgelsen viser, at børnenes forhold til nye søskende i høj grad afhænger af forældrenes måde at håndtere situationen på og forældrenes prioriteringer i forhold til barnet. Det havde ligeledes betydning for børnenes forhold til nye søskende, om de skulle dele hverdag sammen: Flertallet af de børn i undersøgelsen, der oplevede, at deres forældre via en ny partner bragte stedsøskende ind i familien, boede ikke sammen med de nye søskende. Det skyldtes blandt andet, at en del af de medbragte søskende var ældre og udeboende, mens andre kun kom på samvær i det hjem, hvor barnet i undersøgelsen befandt sig halvdelen af tiden. I undersøgelsen var børn, hvis nye søskende ikke blev en fast bestanddel af barnets ene hjem, mindre artikulerede omkring både positive og negative følelser for de nye søskende end børn, der oplevede, at de i det ene hjem havde fået andre børn, de skulle leve sammen med.

Selvom flere børn havde et anstrengt forhold til nye partnere, var de generelt resignerede i forhold til det faktum, at deres forældre kunne blive gift på ny. Børnene var desuden opmærksomme på, at forældrene havde behov for nye partnere. De tog hensyn til forældrene. Dette illustreres af dette interviewuddrag fra interviewet med Rasmus på 12 år fra Hvidovre, der ikke var glad for farens nye kæreste. Han brød sig ikke om at være alene med hende, men måtte affinde sig med situationen:

Interviewer: Hvordan har du det med fars nye kone?

Rasmus: Ja, de er jo ikke gift, altså.

Interviewer: Nej, kæreste så. Hvordan har du det med hende?

Rasmus: Hmm, altså fint nok. Hun er lidt sur nogle gange. Men far er jo så glad for hende. Så jeg er glad på hans vegne.

I undersøgelsen var der børn, der fortalte, at deres forældre havde haft flere forskellige forhold. Mange eller ustabile parforhold efter familiebruddet involverede for børnene yderligere omstilling, når de skulle forholde sig til en ny voksen – og måske nye børn – i familien, som måske senere forsvandt igen. På Langeland, eksempelvis, havde faren til Freja, Lukas, Kasper og Signe en kæreste med jævnaldrende børn, som han først flyttede sammen med, siden flyttede fra og på nuværende tidspunkt igen var sammen med. De fire børns forældre gik fra hinanden for 4 år siden, og i den periode havde de skullet vænne sig til flere forskellige familiekonstellationer på farens side.

Familien fra Langeland eksemplificerer et mønster, der gik igen i flere familier, nemlig at en ny partner til enten mor eller far kunne skabe fornyet eller yderligere konflikt mellem børnenes forældre. På Langeland havde forældrene samarbejdet godt i tiden umiddelbart efter samlivsbruddet. Men da faren fik en kæreste, blev samarbejdet anstrengt for til sidst næsten at ophøre. Moren mente, det skyldtes farens nye kæreste, der efter sigende syntes, faren var for eftergivende, og som i øvrigt skabte splid mellem forældrene. Den ældste pige i familien, Signe på 13 år, befandt sig i en klemme, fordi hun havde et godt forhold til stedmoren, som moren ikke kunne lide:

Interviewer: Når nu du er her hos mor, kan du så godt snakke om, hvad der er sket hos far?

Signe: Jah, men det er sådan, det er lidt svært, men jeg gør det også nogle gange.

Interviewer: Ja, ved du, hvad det er, der gør det svært at snakke om det, der er sket hos ham?

Signe: Jeg kan godt sige noget om min far, men ikke så meget om min papmor, synes jeg, fordi det tror jeg ikke, min mor så godt kan lide. Altså, hvis jeg snakker om min papmor, for jeg kan også godt lide min papmor. Det tror jeg ikke så godt, min

mor kan lide. Min mor kan ikke så godt lide min papmor, tror jeg.

Interviewer: Nej, nej. Kan du se på din mor, at hun ikke bryder sig om at høre det eller?

Signe: Jah.

Interviewer: Børn er dygtige til at se sådan noget, hvordan voksne reagerer. Vil din far godt høre om din papfar?

Signe: Hmm, han har det også lidt svært med det, men jeg tror på en måde, at det er sværere for min mor.

Også i andre familier i undersøgelsen blev der peget på en sammenhæng mellem forældres nye partnere og stigende konfliktniveau. Der var dog også familier, hvor en ny partner på mors eller fars side havde positiv indvirkning på konfliktniveauet. Det var for eksempel tilfældet i familier, hvor den ene forælder var såret og bitter på den anden. Fik den forælder en ny partner, kunne konfliktniveauet dale.

En ny partner kunne også skabe klarhed og ro, efter at forældrenes samlivsbrud havde skabt et mere usikkert familiebillede. På godt og ondt var der børn, der fortalte, at forældres nye kærester betød, at de endelig anerkendte, at deres far og mor ikke skulle være sammen mere. Det gjaldt for eksempel for 13-årige Astrid fra Kalundborg. Hun gav udtryk for, at hun stadig håbede på familiens genforening, men så i øjnene, at det, at far havde fået ny kæreste, nok reducerede chancerne. Gennemgående var det imidlertid en stor omvæltning for børnene, når mor eller far fandt sig en ny. Generelt blev der italesat følelser som usikkerhed og nervøsitet over, hvad udvidelsen af familien ville betyde, og vores observationer modsvarer Moxnes (2003), der i et studie fandt, at børn oplevede det som stressende, når deres mor eller far fandt en ny partner.

Opsummerende havde stedforældre og udvidelsen af familien for børnene i undersøgelsen både positive og negative konsekvenser. For nogle tippede det barnets trivsel i negativ retning: Disse børn oplevede, at de kom nummer to i rækken efter forældrerens nye partner og eventuelle nye søskende. De var usikre på deres status og havde måske stadig et ønske om, at forældrene fandt sammen igen, hvilket blev mindre sandsynligt, når forældrene fik nye kærester. For andre var nye stedforældre et positivt islæt. Børnene kunne lide dem, stedforældrene kunne bruges i

hverdagen til for eksempel lektier, og en ny partner til far eller mor skabte ro i forholdet mellem forældrene.

DET INDIVIDUELLE BARN

Indtil videre har vi fremhævet observationer fra børneinterviewene, der på tværs af interviewene fremstod betydningsfulde for, hvordan børnene havde det med at leve i en deleordning. Temaerne – forældrerelationen, fleksibilitet og medbestemmelse, logistikken i hverdagen og andre familiemedlemmers (stedforældre og søskende) betydning – fremstod generelt betydningsfulde. Ikke desto mindre, men meget væsentligt, var der stor forskel på, hvad der for det enkelte barn havde betydning. Ligeledes var det forskelligt, hvordan det enkelte barn blev påvirket af konfliktprægede forældrerelationer, af logistiske vanskeligheder og af et isoleret børneliv med afbrudt eller sjælden kontakt til venner.

Erkendelse dannes og videreudvikles hele livet, og grænsen mellem objektive indtryk og den personlige meningsdannelse udviskes gradvist. Menneskets opfattelse afhænger af personlige forudsætninger. I kognitiv terapi er det såkaldte skemata et centralt begreb. Skemata er strukturer, der afgør, hvordan mennesker forholder sig til deres omgivelser og hændelser i hverdagen og bestemmer, hvilken mening disse tillægges. Skemata afgør således, hvordan mennesker opfatter sig selv, andre og omverdenen generelt (Mørch & Rosenberg, 2005). Tankegangen om skemata kan fungere som en forståelsesramme for, hvordan nogle børn i undersøgelsen fremstod robuste, mens andre virkede sårbare og i interviewene fremhævede selv små ting som udfordrende i dagligdagen. Eksempelvis fremhævede 10-årige Natasja fra Silkeborg, at det var svært at skifte og eksemplificerede det ved, at knive og gaffler lå forskelligt i de to hjem:

Altså, hvis nu man lige har været hjemme hos sin far, og hvis gafflerne og knivene nu ligger i en eller anden skuffe, og så man kommer her hjem, så kigger man i de samme, men så er det bare i en anden skuffe (...). Det kan man godt blive sådan lidt forvirret af.

Natasja gav i hele interviewet indtryk af at være en sårbar, tilpasningsdygtig og stille pige, der indpassede egne behov og ønsker efter, hvad der

passede forældrene, og som en sensitiv pige, der lagde mærke til selv små forandringer. I modsætning hertil gav Katja på 13 år fra Slagelse indtryk af at være en mere robust pige. Trods livet i en skilsmissefamilie præget af konfliktfyldt forældreskab udviste Katja handlekraft og havde fundet mod til at sige fra over for en deleordning, som hun slet ikke trivedes i.

I en stor del af familierne talte vi med flere søskende. Det var en vigtig kilde til viden om, hvordan børn under de samme vilkår kan blive påvirket forskelligt, og gav indblik i søskende, der reagerede meget forskelligt. I Kalundborg eksempelvis levede 8-årige Freja, 10-årige Markus og 13-årige Astrid i en hverdag, hvor de hver uge skiftede bopæl mellem to forældre med et højt konfliktniveau og et minimalt samarbejde. Den ældste pige i søskendeflokken, Astrid, forsøgte at imødegå dette vilkår ved indimellem at besøge den forælder, hun ikke var hos den pågældende uge, fordi savnet kunne blive for stort. Disse besøg holdt hun hemmelige for den anden forælder. I interviewet med lillebroren Markus kom det derimod frem, at han holdt sin hverdag hos de to forældre meget adskilt. Hans reaktion på livet i en deleordning præget af uvenskab i forældrerelationen var at skabe vandtætte skotter – an information-proof wall i Moxnes' terminologi – mellem livet det ene sted og livet det andet sted.

Det er således ikke kun børn fra den ene til den anden familie, der har forskellige skemata og basale antagelser i bagagen. Også børn i den samme familie er forskellige. I denne optik kan forældres behov for at ensrette samværsarrangementet for flere søskende i en familie virke problematisk. Det er det ikke mindst, hvis årsagen er hensynet til forældrenes egne behov og ikke barnets behov for at følges med søskende. Astrid havde et tydeligt behov for mere jævnlig kontakt med begge forældre; et behov, hendes deleordning ikke kunne rumme. I Aalborg ønskede Laura et samværsarrangement, hvor hun kunne bo længere tid ad gangen hos forældrene. Et behov, hun ikke delte med lillebroren, Oscar.

På baggrund af skemata udvikler mennesker gennem livet det, der kaldes basale antagelser eller leveregler. Disse antagelser er afhængige af skemata og af forskellige forhold i personen selv og omgivelserne, og de er direkte handlingsanvisende. Børn har forskellig kapacitet til at håndtere livet som debarn og skilsmissebarn. Nogle børn er opgivende og tilsidesætter egne behov, fordi de oplever, at det alligevel ikke nytter noget. De er glædesløse og tyngede. Andre børn, derimod, ryster byrderne af sig. I relation til begreberne om skemata og negative basale antagelser knytter sig også begrebet om negativ automatisk tænkning. Negativ

automatisk tænkning er dysfunktionel og forudindtaget og bundet til bestemte og aktuelle situationer. De afgør, hvordan et barn håndterer vanskelige situationer – det kunne være skiftedagen, hvor far sætter barnet af i opgangen hos mor. Børnene i vores undersøgelse har udviklet generelle strategier for, hvordan de kan få deres hverdag til at hænge sammen under det vilkår, at de flytter ugentligt frem og tilbage mellem to hjem. For nogle børn vil disse antagelser have en dysfunktionel karakter knyttet til negative basale antagelser. Det vil sige, at strategier, som har været fordelagtige for børnene i vigtige situationer, kan overudvikles, mens andre underudvikles. Markus fra Kalundborg, for eksempel, kan risikere at overudvikle sin evne til at lukke af for den verden, han ikke befinder sig i aktuelt og integrere en opdelt og rodløs måde at leve sit liv, mens storesøsteren, Astrid, måske vil overudvikle sin evne til at holde ting skjult.

Det individuelle barns robusthed kan således betragtes som en ekstra underliggende faktor, der spiller ind på, om deleordningen fungerer rimeligt eller ej. Ud fra de observationer, som vi fandt i undersøgelsesmaterialet, forekommer det alt andet lige også at bero på det enkelte barns psykologiske konstitution, og hvordan det håndterer at leve i en deleordning.

OPSAMLING

Børnene i undersøgelsen er meget bevidste om, hvordan deres forældre har det med hinanden. I familier, hvor forældrerelationen er respektfuld, og samarbejdsniveauet højt, trives børn ofte godt med deleordningen. I det samarbejdende forældreskab er samværsordningen fleksibel nok til at rumme barnets skiftende behov og omstændigheder. I det parallelle og konfliktprægede forældreskab, derimod, lever barnet ofte to adskilte liv og styrer igennem tilværelsen ved at skjule følelser for den ene forælder for den anden. I de særligt konflikttunge familier er barnet udsat for et stort følelsesmæssigt pres som bindeleddet mellem to stridende forældre.

Den logistiske organisering i hverdagen omkring skiftet mellem forældrene er betydningsfuld for børns trivsel med deleordning. Er den geografiske afstand mellem forældrene eksempelvis stor, kan det begrænse børn i at se venner, gå til fritidsinteresser m.m. i de uger, de er hos den forælder, der bor længst væk fra disse vigtige udenomsfamiliære arenaer.

Det er dog ikke kun geografi, der er afgørende for, om børnene kan se venner og dyrke ting i fritiden. For nogle børn har det ingen betydning, at deres forældre bor dør om dør, fordi forældreforholdet er så belastet og konfliktfyldt, at barnet lever to adskilte liv i de to hjem.

Søskende kan i den forbindelse medvirke til at skabe ro, tryghed, kontinuitet og stabilitet i en hverdag, der ellers er præget af skift og foranderlighed. Søskende kan dele et skæbnefællesskab og fungere som støtte for hinanden.

Udvidelsen af familien, når forældre fik nye kærester, er et gennemgående tema i børnenes beretninger. De nye familiedannelser kan både have positiv og negativ indflydelse på, hvordan børnene trives med deres deleordning.

Ved at tale med børn, der i en familie lever under nogenlunde ens opvækstbetingelser, har vi fået mulighed for at tilvejebringe et indtryk af, hvad den individuelle konstitution hos det enkelte barn betyder. Selvom nogle søskendepar har en ensartet opfattelse af, hvordan deleordningen fungerer, viser undersøgelsen, at børn bringer forskellige strategier i spil for at håndtere deres livsvilkår som delebarn.

BETRAGTNINGER OM DELEORDNINGER

I dette kapitel analyserer vi ud fra et lidt mere snævert perspektiv, hvilke tilkendegivelser børn og forældre har om deleordninger. Børnene blev i interviewene spurgt om, hvad de syntes var godt og dårligt ved at bo i deleordning, og blev desuden bedt om at tænke over, hvilke anbefalinger de ville give ”deres bedste ven”, hvis hans eller hendes forældre skulle skilles. Dette spørgsmål gav en række interessante svar, der bibragte indblik i de tanker, børnene havde om deres egen deleordning og om det at være skilsmissebarn.

Formålet med kapitlet er at indkredse, om børn trives med at bo i deleordning, eller om de ville foretrække et andet samværsarrangement.

Også forældrene blev i undersøgelsen spurgt, hvad der var godt og dårligt ved deleordninger, og afslutningsvis i dette kapitel analyserer vi forældrenes besvarelser med den hensigt at få et billede af, hvilke tanker forældre gør sig om deleordninger som samværsarrangement, herunder ikke mindst, om de har andre perspektiver end børn.

BØRN OM FORDELE OG ULEMPER VED DELEORDNING

De fleste børn i undersøgelsen fremhævede både gode og dårlige ting ved deleordningen, som de i sidste ende vurderede som god. Der var dog undtagelser. Mens nogle børn gav et stort set udelukkende positivt bille-

de af hverdagen i deleordning, lagde andre børn vægt på generne ved deleordning. Blandt den sidste gruppe var ikke overraskende de børn, der ikke længere boede i deleordning.

Undersøgelsen viste ingen mønstre i forholdet mellem børnenes vurdering af deleordningen, og om deres ordning var frivilligt indgået af forældrene eller var resultatet af en myndighedsafgørelse. Derimod var der en gennemgående sammenhæng mellem børnenes vurdering af deleordning og de vilkår, deleordningen blev udformet under: Børn i en belastende deleordning² havde sværere ved at finde positive ting at sige, mens børn, hvis forældre havde et velfungerende forældreskab, og hvor logistikken omkring at bo i to hjem blev organiseret succesfuldt, havde lettere ved at fremhæve noget positivt ved delelivet.

Desuden var der forskel på, hvilket perspektiv børnene anlagde i deres vurderinger. Flere børn med en belastet udøvet deleordning relaterede ”noget godt ved deleordningen” til en tæt kontakt til forældrene, og at deleordningen var det bedste for forældrene. For børn med en velfungerende deleordning var billedet mere nuanceret, når det kom til positive og dårlige ting ved deleordning, og i højere grad knyttet til elementer, der havde betydning for barnet selv.

GODT, AT KONTAKTEN TIL BEGGE FORÆLDRE ER TÆT

En hyppig kontakt til begge forældre fremhævede flere børn som positivt ved deleordningen. Når børnene skiftede ugentligt eller hver fjortende dag mellem forældrene, var der basis for en naturlig tæt og hyppig kontakt mellem barnet og begge forældre, og den tætte kontakt indebar blandt andet, at savnet af forældrene blev mindre. Dette blev blandt andre fremhævet af Ole på 13 år fra Kokkedal.

Interviewer: Ja, okay. Hvis nu du skulle nævne tre ting, der var gode ved at bo lige meget. Hvad er det så? Kan du nævne tre ting? Det behøver ikke være tre ting, det kan også være to ting. Hvad er det gode ved at bo lige meget hver sted?

Ole: Så ser man dem lige meget (...). Så kommer jeg ikke til at savne dem så meget.

2. Det vil sige, hvor forældrene skændtes, hvor samarbejdet var ringe mellem forældrene, hvor den geografiske afstand mellem de to hjem var stor, og hvor børnene blev begrænset i deres muligheder for at indgå i deres øvrige ikke-familære sfære.

Den tætte kontakt med begge forældre indebar dog et naturligt savn af den forælder, barnet ikke aktuelt var hos. Ofte var der derfor et miks af følelser hos børnene, fordi de ved at se begge forældre meget samtidig skulle undvære forældrene en stor del af tiden. Signe på 13 år oplevede hverdagen i deleordning som ambivalent. På den ene side var hun glad for at se begge forældre. På den anden side var det hårdt at flytte frem og tilbage hele tiden:

Interviewer: Hvis nu du kunne nævne to ting, der er godt ved sådan en uge hvert sted eller en eller to ting, hvad er det så, hvad synes du, det er?

Signe: Jeg synes, hvis det havde været mere, så synes jeg, det ville være for meget, hvis det havde været mindre, så synes jeg det ville være for lidt. Så jeg synes, det er ret godt.

Interviewer: Du synes, det er godt med sådan en uge hvert sted?

Signe: Jah, jeg bliver rigtig glad for at se dem. Men hos min mor har jeg en hund, og den savner jeg også rigtig meget, så den er jeg også glad for at se.

Interviewer: Den bliver du også glad for at se, ja. Hvis så du skulle nævne en eller to, der var dårligt ved at man skulle bo en uge hvert sted. Hvad kunne det være?

Signe: Hmm, nok det man skulle, hvis man har vænnet sig til det ene sted, så skal man det andet sted hen og sådan.

Interviewer: Ja, og det er, det lyder anstrengende. Er det også anstrengende, at man hele tiden skal tænke på de ting, man skal flytte eller skal huske og sådan?

Signe: Ja, det er det lidt. Øh, nogle gange har jeg bare lyst til at løbe væk fra det hele, nogle gange.

POSITIVT MED KONTAKT TIL FLERE MENNESKER

Flere børn gav udtryk for, at kontakten til flere mennesker som forældres nye partnere, nye søskende og flere hold bedsteforældre var positivt ved deleordningen. Eksempelvis gav Sigurd udtryk for, at der var lidt sjovere hos far, fordi han der indgik i rollen som storebror. Hos mor kunne der til gengæld blive lidt kedeligt. Der kunne han dog også slappe af til forskel fra hos far, hvor der ofte var lidt kaos, og hvor han kunne føle sig

lidt forstyrret. Sigurd oplevede således, at der var fordele ved begge hjem, og at deleordningen skabte rum for, at han kunne få noget af begge dele.

Mia fra Slagelse kunne intet andet godt sige om deleordningen, end at hun mødte flere mennesker. I Mias interview stod argumentet om ”kontakt til flere mennesker” isoleret uden supplement af andre gode ting ved deleordningen, og i denne sammenhæng kan flere familiære relationer synes som et tyndt grundlag for at opretholde deleordning. Som allerede beskrevet trivedes Mia heller ikke med sin deleordning.

POSITIVT AT FÅ FLERE MATERIELLE GODER

Det blev også fremhævet som positivt ved deleordningen, at et liv som delebarn kunne resultere i to fødselsdage, to eller flere ferier, dobbelt op af tøj og i øvrigt ekstra materielle ting, fordi hverdagen var delt mellem to hjem. Dette blev fremhævet som positivt af både børn, der var glade for hverdagen i deleordning, og børn, der ikke trivedes med at bo halvt det ene sted og halvt det andet sted. Eksempelvis fremhævede Sofie på 14 år, der ikke var glad for sin deleordning, at det var positivt ved deleordningen, at hun fik to fødselsdage:

Interviewer: Jeg skal høre dig her til sidst, øh, hvis du skal nævne to ting, der er godt ved en deleordning, at man bor skiftevis, hvis du skal tænke tilbage, hvad er to ting, der er godt ved det?

Sofie: Det må være, når man har fødselsdag, så er der to fester.

Interviewer: Jah, det kan være en af dem. Men du sagde, du gerne ville have haft en konfirmation, selvom du havde to.

Sofie: Ja, det var det, jamen, det er den store fest. Det er noget, der sker én gang i livet, så det.

Interviewer: Det er en gang i dit liv.

Sofie: Ja. Men altså fødselsdage, det er jo sådan, det er jo, det betyder ikke så meget.

Som citatuddraget illustrerer, var det for Sofie såvel som for flere andre børn positivt at få dobbelt op af materielle goder. Men som citatet desuden illustrerer, var børnene sensitive omkring, hvornår det var et ekstra gode for eksempel at få to fødselsdagsfester, og hvornår det føltes for-

kert og som et afsavn, at begivenheder for eksempel skulle deles op, fordi forældrene ikke kunne samarbejde om dem. For Sofie gik grænsen mellem de årligt tilbagevendende fødselsdage og konfirmationen, som for hende var en særlig vigtig begivenhed, der ”sker én gang i livet”. Sofie vidste, forældrene ikke kunne have været sammen til hendes konfirmation, fordi de så havde skændtes, men hun ville have foretrukket at have forældrene samlet der.

I et andet interview kom Rune på 12 år fra Hillerød også ind på, at det, selvom det var dejligt at have to af alt, samtidig også kunne være besværligt at måtte undvære noget, når man var hos den anden:

Det gode var, at man har to af alting. Det kan også være en dårlig ting, for altså, det er sådan lidt ærgerligt, altså hvis man har noget, man godt kan lide i det ene, og så kan man ikke rigtig flytte det frem og tilbage og sådan noget.

RART AT SLIPPE FOR IRRITERENDE FORÆLDRE

Et positivt element, som blev fremhævet af flere af de ældre børn, var, at pendlingen mellem to hjem var anledning til færre skænderier mellem barn og forældre. Når barnet kun skulle gå op og ned ad forælderen halvdelen af tiden, blev barn og forældre i mindre grad trætte af hinanden og kom i mindre grad op at toppes. På spørgsmålet om, hvad der var godt ved deleordningen, angav Pernille på 13 år fra Helsingør eksempelvis, at hun ikke nåede at blive træt af sine forældre, fordi hun skiftede bopæl mellem dem:

Pernille: at det ikke er alt for lang tid, fordi hvis jeg er mere end en uge hos min mor, så kan jeg godt blive ret irriteret på hende, fordi så bliver jeg lidt sådan ... Fordi jeg har vænnet mig til, at jeg skal skifte efter en uge. Så jeg kan godt blive ret træt af at være det samme sted mere end det.

Interviewer: Ja, okay. Er der et par ting, der er besværlige eller dårlig ved den ordning, du har? Hvad kunne det være?

Pernille: At ... Ej, det ved jeg ikke.

Interviewer: Men du var næsten ved at svare på det, da du sagde det der med, at du godt kunne blive irriteret?

Pernille: Ja altså, hvis for eksempel far nu skal et eller andet – det sker dog mest med min mor, at hun for eksempel skal på et eller

andet kursus eller et eller andet, hvor hun så bliver nødt til at overnatte der, så skal jeg jo ikke være alene herude, og så bliver jeg nødt til at blive lidt længere ovre hos min far, og så kan jeg godt blive ret træt af ham.

Interviewer: Så bliver, så kan du blive træt af ham?

Pernille: Så kan jeg blive træt af ham. Eller jeg kan blive nemmere sur på ham, fordi jeg er der i længere tid, for det er jeg ikke vant til.

Interviewer: Nej, for det er du ikke vant til, nej okay. Er der andre ting, der er dårlige ved, at man skifter?

Pernille: Altså, hos min far, der bor jeg tættere på mine bedste venner. Øhm, det tager mindre end 5 minutter at gå hjem til den nærmeste af dem. Og hos min mor, der tager det et kvarter eller noget at gå hjem til den nærmeste af dem.

Interviewer: Et kvarter?

Pernille: Ja.

Interviewer: Det er lidt lang tid, ja?

Pernille: Ja, nemlig. Det er lettere, det er lidt irriterende.

Citatuddraget illustrerer blandt andet, at Pernille italesatte, at samværet skulle være, som hun havde været vant til. Det kan være svært for et barn som Pernille at forestille sig en anden ordning end deleordningen, da deleordning er det eneste, hun har oplevet.

DELEORDNING ER GODT FOR FORÆLDRENE

Flere børn baserede deres udsagn om gode og dårlige ting ved at bo i deleordning på deres egne behov (som eksempelvis ovenfor om kort afstand mellem forældrene), så deres hverdag som delebarn blev overskuelig. Undersøgelsen gav dog også indblik i, at der var børn, der argumenterede med udgangspunkt i forældrenes perspektiv og behov. Således blev reduceret konfliktniveau mellem forældrene eksempelvis af flere børn fremhævet som et positivt islæt ved deleordninger. Eksempelvis 9-årige Anders fra Emdrup angav fordelene ved deleordningen til at være, at forældrene så ikke behøvede at skændes om det:

Interviewer: Okay. Hvis nu du skulle nævne et par ting, der var gode ved den her ordning. Hvad er så det?

Anders: Det er, at øh, de kan have mig lige længe hver. Og de kan finde ud af at have mig lige længe, så de kommer ikke op at skændes om, at lige pludselig du har haft ham for længe, og jeg har haft ham længere tid end dig.

Det er tankevækkende, at flere børn således fremhævede lavere konflikt-niveau som det positive ved deleordning. De fokuserede i høj grad på forældrenes behov frem for på deres egne, selvom ønsket om lavere konfliktniveau selvfølgelig også ville komme børnene til gode. Det indikerer, at forældreskabet havde en sådan karakter, at barnet frem for alt ville undgå at optrappe konflikten. I det sidste tilfælde vil børn kunne risikere at handle, så de tilgodeser forældrenes frem for egne behov.

LOGISTIK OG RODLØSHED ER DÅRLIGT

Lang transporttid mellem forældrene blev af flere fremhævet som noget negativt og som årsag til, at de ikke var glade for at bo i deleordning. Generelt betød den geografiske afstand meget for børnenes vurdering. Også logistikken omkring skiftet og det ugentlige farvel til en forælder var ifølge nogle børn en belastning, for eksempel Mia på 9 år fra Slagelse.

Blandt de børn, der trivedes dårligst med deleordning, gik det igen, at manglende holdepunkt og savnet af en fast base blev fremhævet som dårligt ved deleordningen. Katja på 13 år fra Slagelse, eksempelvis, var ked af sin deleordning og meget eksplicit omkring det. Hun følte ikke, hun hørte rigtigt hjemme hos hverken den ene eller den anden:

Jeg synes, det er en dårlig ordning. Fordi man har ikke noget fast sted. På min alder er det rigtig, rigtig svært for mig at falde til et sted, og man har det, som om man bor i en kuffert, som de siger. Så jeg kunne godt tænke mig at bo sådan bare et sted fast og så selvfølgelig komme og besøge den anden.

TAVSE OG AMBIVALENTE BØRN

Mens flere børn var reflekterende omkring fordele og ulemper ved livet med deleordning, kom andre børn til kort, når de blev bedt om at sige noget godt og dårligt om deleordningen og kunne ikke fremhæve hver-

ken noget positivt eller negativt. Andre børn igen gav meget kortfattede svar.

Det var ofte yngre børn eller børn, der havde været ganske små, da deres forældre gik fra hinanden. For eksempelvis Oscar var deleordning det hverdagssystem, han bedst kunne huske. I interviewet med Oscar forholdt han sig meget kortfattet og ordfattigt til spørgsmålet om gode og dårlige ting ved deleordning. Det samme gjaldt eksempelvis for Freja på 8 år. Frejas forældre gik fra hinanden, da Freja var 6 år, og deleordning var det normale for Freja. Det var den virkelighed, hun kendte til, og den virkelighed, hun indrettede sig efter. Freja fremstod ligesom de andre tavse børn som passive aktører i deres eget liv uden rigtigt at forholde sig til tingenes tilstand. De havde svært ved at formulere noget, der var godt og skidt. Deleordning var det system i hverdagen, de kendte til, og det forekom dem ikke, at der kunne være alternativer, og det var svært for dem at forholde sig til det. Kortfattetheden kan hos nogle børn også afspejle et vist diplomati, enten fordi de ikke ønskede, eller fordi de ikke kunne forholde sig vurderende til de rammer, deleordningen satte for deres hverdag.

Materialet reflekterede tillige, at flere børn var ambivalente. Tit havde børnene flere forskellige følelser omkring det at skifte hjem ugentligt. Eksempelvis gav Mette fra Emdrup og Freja fra Kalundborg udtryk for, at de havde dobbelte følelser omkring at bo i deleordning:

Øh, der i starten, der var jeg meget glad for, at jeg skulle hjem til min mor, fordi at det var ikke lige så ubehageligt at være der, synes jeg og sådan noget, så men alligevel blev jeg ked af det, fordi at jeg gerne ville være sammen med min far, så det var sådan begge følelser både glad og ikke glad (Mette, 12 år).

Jeg tror, at jeg var ked af det, fordi altså, jeg var jo både glad og lidt ked af det, sur og ked af det. Jeg var glad og ked af det. Jeg var glad, fordi jeg skulle over til, øh næsten hvis nu jeg var hos mor, så var jeg glad for, at jeg skulle over til far, men jeg var også lidt ked af, at jeg skulle væk fra mor (Freja, 8 år).

BØRNS ANBEFALING TIL "BEDSTE VEN"

I undersøgelsen spurgte vi børnene, hvilken samværsordning de ville anbefale, hvis deres bedste ven eller veninde blev skilsmissebarn. De fremhævede positive og negative elementer ved deleordning afspejlede sig også i argumenterne for, hvorfor børnene ville eller ikke ville anbefale deleordning.

DELEORDNING SIKRER KONTAKT MELLEML BARN OG FORÆLDER
Børn, der ville anbefale deres bedste ven at få deleordning, argumenterede blandt andet for, at en 7/7-ordning kunne sikre, at forholdet til begge forældre blev bevaret:

Interviewer: Nej. Så her til sidst, så skal jeg lige høre dig, Sigurd, hvis nu din bedste vens forældre skulle skilles, og din bedste ven skulle have en ordning. Hvad vil du så sige til din bedste ven, det skulle være for en ordning?

Sigurd: At det skulle være lige meget hos hver.

Interviewer: Ja, ja, det skulle være lige meget hos mor og far fordi ...?

Sigurd: Fordi det er stadig vigtigt, at man bevarer et godt forhold til sine forældre, selvom de bliver skilt (Sigurd, 14 år).

Det er tankevækkende, at en dreng som Sigurd, hvis forældre i øvrigt havde gjort meget for, at deres dreng skulle trives så godt som muligt efter skilsmissen, oplevede, at deleordning var eneste mulighed for at bevare et godt forhold til begge forældre. Det kan dække over grundlæggende usikkerhed hos en stor skilsmisshedreng omkring, om forældres brud kan indebære, at han skulle miste kontakten til den ene forælder. Det kan dog også dække over, at Sigurd, der aldrig havde prøvet andet end deleordning, ikke kunne forestille sig, hvordan en anden samværsordning ville opleves i hverdagen.

DELEORDNING ER MEST LIGE

Andre børn ville anbefale deleordning, fordi et barn dermed så forældrene lige meget. Eksempelvis ville Sia på 11 år anbefale en 7/7-ordning på baggrund af dette:

Interviewer: Til sidst skal jeg lige høre dig, hvis din bedste venindes forældre skulle skilles, og hun kom og siger til dig: Dine forældre er skilt, og hvad for en ordning synes du, jeg skal have. Hvad ville du så sige til hende?

Sia: Hmm, altså så ville jeg ville jo nok sige, at jeg synes, det var godt sådan 7/7 (...). Altså sådan fordi, så ville der ikke gå så lang tid igen, før man så den anden, og så ser man hinanden lige meget.

Også Mads fra Aarhus på 10 år havde den opfattelse, at en 7/7 nok ville være det bedste, fordi man derved så sine forældre lige meget, og ”det er dejligt”.

Sia og Mads fremstod i undersøgelsen som eksempler på børn, der i deres overvejelser omkring deleordninger lagde stor vægt på, at tiden var delt lige mellem forældrene. De reproducerede den tankegang, som også prægede nogle vokseninterview, nemlig at et ligeligt fordelt samvær mellem forældrene var retfærdigt.

Interviewene viste desuden, at flere børn tænkte ud fra det rationale, at var begge forældre lige gode, eller kunne barnet lide begge forældre, så var en deleordning den rette samværsordning:

Man skal bo ved den, man vil bo længst ved. Hvis man kan lide forældre lige godt, så skal man tage 7/7-ordning (Christian, 10 år).

Christians ræsonnement afspejler en opfattelse af, at samværsordninger for nogle børn er lig til- eller fravalg af forældre: Vælger man at have en anden samværsordning end deleordning, og vælger man dermed at bo mere hos den ene forælder, opleves det, som om barnet foretrækker den ene forælder frem for den anden. Et til- og fravalg, de allerfleste børn ikke ønsker at stå over for.

NÅR DELEORDNING VIRKER SOM ENESTE MULIGHED

I nogle børneinterview fremgik det, at børnene ikke så andre alternativer end en deleordning. Det var eksempelvis tilfældet med Ask på 12 år fra Kerteminde. Ask syntes, deleordning var besværligt og skabte frustration i hverdagen på grund af de hyppige skift og flytninger, men samtidig var dette samværsarrangement det eneste alternativ i hans verden for at få set begge forældre meget. Derfor ville Ask anbefale sin bedste ven en deleordning. Til forskel fra Ask var Rune på 12 år fra Hillerød fra en familie, der havde prøvet flere forskellige ordninger, og i Runes anbefaling til ”sin bedste ven” skinnede det igennem, at han syntes, at der skulle være mulighed for at prøve forskellige ordninger af. Rune gav desuden udtryk for, at han syntes, at en lige fordeling skulle være udgangspunktet, som kun skulle afviges, hvis ”man har en grund til det”.

Rune: Altså, så vil jeg råde ham til at tale med sine forældre om det, og så øh, altså prøve måske 14 dage/14 dage og så og altså selv bedømme, hvad han synes, og så sige, om han synes, det er fint nok, eller om han vil lave det længere eller kortere. Og faktisk er min bedste ven skilt, ja, hans forældre er skilt, og jeg ved, at han har en uge/uge.

Interviewer: Ja, okay ja. Synes du, at hvis man har en ordning, så skal det være lige meget?

Rune: Øh, ja for det meste.

Interviewer: For det meste?

Rune: Medmindre man har en grund til, at det ikke er.

Interviewer: Ja, hvad kunne være en grund til ikke at skulle være en uge/uge?

Rune: Det ved jeg ikke. For eksempel altså, at man savner sine forældre mere, altså man savner sin mor meget.

DELEORDNING TILGODESER FORÆLDRENE

Ligesom der var børn, der argumenterede positivt eller negativt om deleordning ud fra, hvad der fungerede bedst for forældrene, gik den tankegang igen, når børnene blev spurgt om, hvilken samværsordning de ville anbefale. Det var således et tankevækkende mønster i interviewene, at flere børn ville anbefale deleordningen, fordi den tilgodeså forældres

behov. Eksempelvis ville Pernille på 13 år fra Helsingør anbefale en deleordning. Pernille selv levede i en velfungerende deleordning, men det var ikke sine egne positive erfaringer, hun trak på. Hun var mere optaget af forældrenes behov og ville anbefale en deleordning, fordi den sikrede, at ingen forældre følte sig forbigået eller mindre elsket:

Pernille: Så vil jeg også råde min bedste ven til at (pause) han eller hun sørger for at være lige meget det samme, både hos mor og far, fordi ellers så kan det godt være, at enten mor eller far føler, at barnet bedre kan lide at være hos den anden.

Interviewer: Altså, du tænker, at hvis man er mere et sted, hvad så, tænker du?

Pernille: Så, hvis det var, jeg var mere hos min far, så tænker jeg, at min mor ville føle, at jeg ikke kunne lide hende så meget, som jeg kunne lide min far. Og det vil jeg jo ikke have, for jeg kan lide dem lide dem begge to lige meget.

Også i interviewet med Freja på 8 år var der eksempel på, hvordan barnets forståelse af forældrenes behov blev styrende for, hvilken samværsordning Freja hypotetisk ville anbefale sin bedste ven:

Freja: Jeg ville sige, at man skulle være lige meget hos hver, fordi så hvis, at hvis nu at jeg var mest tosset med mor, så ville far jo blive ked af det. Og hvis jeg var mest hos far, så ville mor blive ked af det.

NÅR DELEORDNING IKKE BLIVER ANBEFALET

Selvom størstedelen af børnene i undersøgelsen havde deleordning, var det langt fra alle, der ville anbefale denne samværsordning til deres bedste ven. Blandt dem, der ikke ville, var søstrene Mia på 9 år og Katja på 13 år, der jf. kapitel 6 levede i en hverdag, som var præget af forældrenes dårlige indbyrdes forhold, og som følte splittelsen mellem forældrene som en stor byrde.

Adspurgt fortalte en af pigerne, Signe på 13 år fra Langeland, at hun syntes, at det burde være forældrene, der flyttede frem og tilbage. Hun ville ikke anbefale deleordning, men gav spørgsmålet om samværsordning en drejning, så også forældrenes mobilitet kom i spil:

Interviewer: Hvis nu din bedste venindes far og mor skulle skilles, og hun spørger dig: Hvad synes du for en ordning, jeg skal have med min far og mor?

Signe: Hmm, så øh (pause) faktisk i starten, hvor så havde de det jo sådan, så var det min mor, der flyttede ind i det der hus, så de flyttede sådan skiftevis ind (...). Det var sådan lidt underligt, for den ene den brød sig jo ikke rigtig om den anden, så det var sådan, når den skulle ind i den persons ting, så var det sådan lidt, men det var også på en måde rart.

To søskende fra Emdrup, Rosa på 10 år og Rasmus på 12 år, gav udtryk for, at de syntes, at børn skal bo hos den forælder, de holder mest af. De to søskende havde skiftet mellem flere forskellige samværsordninger og gav udtryk for, at deres mening og behov i høj grad blev forsøgt tilgode-set af forældrene:

Jeg ville sige, at de, at hun skulle være hos den, hun elsker højest. Den person skulle hun være hos mest, men jeg tror ikke Annettes forældre, de gider skilles, for de har både hund og kat (Rosa, 10 år).

Det kommer meget an på, øh hvad han synes om sin mor, og hvad han synes om sin far (...). Jeg tror nok, han skulle være mest hos sin mor. For hende savner han meget bare sådan, når han er hjemme hos mig (Rasmus, 12 år).

FORÆLDRENE OM FORDELE OG ULEMPER VED DELEORDNING

Forældrenes respons på, hvad de syntes var godt eller dårligt ved deleordning, placerer sig overordnet i to kategorier: I den ene kategori angav forældrene, at de syntes, at deleordning havde positive eller negative elementer for børnene. I den anden kategori var fokus på, hvorfor deleordningen var god eller dårlig for dem selv.

GODT, AT MAN ER MEGET SAMMEN MED BARNET

For mange forældre var deleordning positivt, fordi det betød, at barnet bevarede kontakt til begge forældre. Mens flere forældre ofte argumenterede ud fra eget ståsted og eksemplificerede fordelene i den tætte kontakt ved, at de selv, for fædrenes vedkommende, dermed undgik at blive såkaldte weekendfædre, argumenterede andre forældre ud fra, at det var vigtigt, at barnet fik både mandligt og kvindeligt input i livet:

Jamen, jeg synes jo, det betyder rigtig meget, at børnene føler, at de har en mor og en far, at de ikke skal lide afsavn på trods af, at vi har valgt at blive skilt. Og det synes jeg, en deleordning giver mulighed for. Jeg synes også, at det her med at nu, fordi vi har et godt forhold til hinanden, det at vi har fælles opdragerrolle, har et fælles ansvar (Tine, mor til to).

Mens Tine argumenterede for deleordningen ud fra, at børnene ikke skulle lide afsavn, så var der fædre, der fremhævede det som positivt ved deleordning, at de var en stor del af børnenes liv. Det var eksempelvis vigtigt for Arne, far til tre, at han ikke blev ”weekendfar”, men på daglig basis kunne følge med i børnenes liv:

Jeg ville være bange for, at hvis jeg havde mindre, så ville jeg ikke, altså så skulle man nå, at, på 5 dage havde jeg nær sagt, at få indhentet 9 dages fravær, ik’ (Arne, far til tre).

For Peter, far til en, var deleordning ligeledes et middel til at undgå at blive ham ”den sjove far”, der ikke havde del i barnets hverdag:

Min tanke er umiddelbart, at 7/7 må være det bedste, fordi barnet også føler, jamen, man kan fordele det ligeligt, og jeg holder lige meget af begge to, og det er ikke kun sjov og ballade hos den ene. Fordi hvis nu han kun var fredag, lørdag, søndag hos mig, så ville det kun være sjov og ballade. Og så kunne han blive hentet fredag, og så skulle vi til rollespil, og så skulle vi det og så det. Så var der ikke nogen sure pligter, så er jeg jo bare den sjove far (Peter, far til en).

Selvom flere både fædre og mødre oplevede det som positivt ved deleordningen, at begge forældre havde tæt kontakt til barnet, så var der også eksempler på forældre, der fremhævede det som negativt, at barnet var væk halvdelen af tiden, fordi forældrene selv gik glip af masser af tid med barnet:

Det dårlige er jo, at man ikke har sine børn. I vores tilfælde ringer børnene ikke. Det er os, der skal ringe til dem, øh det er jo at følge med, og det er jo typisk sådan noget med, jamen, så har der været prøver i skolen, så er der kommet opgaver tilbage, så har der været fester, hvor den og den sagde sådan og sådan. Man kan sige, mange af de detaljer, dem går vi glip af (Anne, mor til en).

DELEORDNING SKABER RODLØSHED OG STRESS

Selvom deleordning ofte rummede positive elementer for forældrene selv, var der også fokus på, hvordan deleordningen fungerede for børnene. Stor afstand til venner blev nævnt, ligesom stress, rodløshed og manglende holdepunkt i hverdagen blev fremhævet af flere forældre som noget, de var bekymrede for. Eksempelvis oplevede Doris, mor til to, at hendes børn blev stressede af hele tiden at skifte mellem to hjem. Hun opfattede sit eget og eksmandens hjem som meget forskellige og indså, at børnene skulle omstille sig i en grad, hun selv som voksen ville blive stresset over. Også Helle bekymrede sig over, at hendes datter blev rodløs:

Interviewer: Ja, er der noget, der er dårligt ved en deleordning, tænker du, for din datter?

Helle: Ja, at hun kan føle sig rodløs og at, øh jamen, jeg tror, det er jo nok det. At hun kan komme til at føle sig rodløs og kan komme til at føle i stedet for at høre hjemme to steder, så hører hun hjemme ingen steder.

Interviewer: Hvad tror du, hun selv føler?

Helle: Jeg ved, jeg har faktisk lidt svært ved at finde ud af det. Jeg synes, det svinger lidt op og ned. Jeg håber, hun føler, at hun hører til to steder (Helle, mor til en).

At forældrenes brud indebar en hverdag, de voksne selv ville blive stresset over, fremhævede også Birthe, mor til tre:

Man kan sige i realiteten, så er der heller ikke nogen af os andre, der ville kunne holde ud at flytte hver uge, vel? Så det, vi ikke selv kan holde til, det beder vi så dem om at gøre.

Stress var også på banen i interviewet med Tine, mor til to. Gennem tiden havde den familie forsøgt sig med flere forskellige samværsordninger, og Tine var meget positiv over for deleordning. Ikke desto mindre oplevede hun, at deleordning kan skabe lidt mere kaos:

Tine: Altså, nu prøvede jeg jo et par måneder her ikke at have en deleordning, og der er da mange ting, der er lettere. Jeg vil sige, det er sværere at have en deleordning fordi du hele tiden skal koordinere, og fordi børnene hele tiden skal forholde sig til, selvom du prøver at have to ens regelsæt, så vil det altid være forskelligt, øh. Ved nogle af de andre samværsordninger er der en masse diskussioner, som du undgår. Diskussioner, det lyder sådan lidt negativt, men det er faktisk ikke negativt, men du føler, fokuserer på nogle andre ting. Der er ro på en anden måde, fordi ...

Interviewer: Også for de voksne?

Tine: Både for de voksne, ja, men især også for børnene.

DÅRLIGT, HVIS SAMARBEJDET ER SKIDT

Flere forældre reflekterede over, at deleordning var dårlig, hvis forældre-samarbejdet var ringe, og de var opmærksomme på, at deleordning kunne være en kompliceret samværskonstellation, hvis samarbejdet var ikke-eksisterende eller konfliktniveauet højt. Undersøgelsen viste, at perspektivet ofte var fra forældrenes eget: Når samarbejdet var ringe, eller kommunikationen mellem forældrene var begrænset, var det svært i hverdagen at organisere skift og koordinere opdragelse og forholde sig til besked fra skole og daginstitution og følge med i barnets liv:

Kirstine: Altså, jeg synes jo lige i vores tilfælde nu, at det der er dårligt, det er hvis ikke kommunikationen er 100 procent, så er den meget, meget vanskelig. Og det er rigtigt svært, fordi man går ind over hinanden.

Interviewer: Og du siger 100 procent, med kommunikation mener du så, at man simpelthen skal kunne snakke om alt?

Kirstine: Man skal simpelthen kunne tage tingene op og gå på kompromis. Altså ligesom når man bor sammen. Altså, jeg sammenligner det lidt, når man bor sammen, er man heller ikke enige, men der er man jo nødt til at blive det (Kirstine, mor til en).

Kirstine sætter i interviewuddraget fokus på det perspektiv, at en deleordning kræver næsten lige så meget koordinering og samarbejde og enighed mellem forældrene, som hvis forældrene stadig boede sammen.

En enkelt forælder fremhævede deleordning som positiv, fordi det kunne være et middel til bedre samarbejde mellem forældrene. Denne tilgang til deleordning er problematisk i lyset af, at godt forældresamarbejde fremstår som essentielt for, om en deleordning er en hensigtsmæssig samværsordning for børn.

OPSAMLING

Tæt kontakt til begge forældre, et større netværk (der inkluderer stedforældre, pap- og halvsøskende og ekstra hold bedsteforældre) og dobbelt op af ferier og materielle ting bliver sammen med muligheden for at slippe for irriterende forældre fremhævet som positive aspekter ved en deleordning. Desuden fremhæver nogle børn det som positivt, at deleordning tilgodeser forældrenes behov. Stress, rodløshed, og det besvær, der følger med at have to hjem fremhæver børn som negative elementer ved en deleordning.

Flere børn kommer til kort, når de skal vurdere deleordning, og børn kan være meget ambivalente i deres vurderinger af deleordning som samværsarrangement.

Der er et naturligt sammenfald mellem argumenter for og imod deleordning og de elementer, børnene fremhæver som gode og dårlige ved samværsarrangementet. De fleste børn anbefaler deleordning. Argumenterne går dels på tæt kontakt til begge forældre, dels bliver retfærdighedstankegangen artikulert igen: En ligelig fordeling af samværet er synonymt med noget positivt. Endelig anbefaler børn deleordning, fordi det sikrede, at forældrenes følelser ikke kommer i klemme.

Børn, der ikke anbefaler deleordning, henviser til den byrde, ugentlige skift medfører.

Undersøgelsen viser, at forældrenes vurdering af deleordning ofte tager udgangspunkt i deres eget ståsted: De ønsker, at barnet har tæt kontakt til begge forældre dels af hensyn til barnets relation til forældrene, dels af hensyn til eget behov for at kunne følge med i barnets liv. Deleordning fremhæves også positivt, idet ordningen skaber børnefri tid, hvor forældrene kan realisere deres voksenliv. Forældrene fremhæver

som negativt, at ordningen skaber rodløshed og stress – og i øvrigt er svært at udøve, hvis forældresamarbejdet er ringe og konfliktniveauet højt mellem forældrene.

DELEORDNINGER SET I BAKSPEJLET

I dette kapitel analyserer vi fire unges tilbageblik på, hvordan det som barn og ung var at leve i en deleordning. Formålet er at facettere og supplere det billede af livet som debarn, interviewene med børn har bragt.

De fire interviewede unge, Anders, Pil, Anne-Kristine og Rikke, var alle i starten af 20'erne og havde barndommen i frisk erindring. Samtidig var de alle flyttet hjemmefra og havde en vis distance til både barndommen og hverdagen i deleordning. Desuden var de i kraft af deres erfaring mere nuancerede og reflekterende i deres beskrivelse af hverdagen med deleordning end især de yngste børn i undersøgelsen og bidrog derfor med yderligere nuancer på de temaer, børneinterviewene allerede havde bragt frem i lyset. Desuden bibragte interviewene med de unge voksne et par supplerende temaer: oplevelsen af at have et eller to hjem og deleordningens symbolværdi som signal om, at begge forældre elskede en.

Pil og Anne-Kristine, begge 21 år, studerede på en videregående uddannelse. Anders på 21 år og Rikke på 22 år arbejdede. Alle fire fortalte om, hvad der havde været svært og let ved livet i deleordning og berettede om fordele og ulemper ved denne samværsform. Pil, Anne-Kristine og Rikke blev interviewet sammen i en fokusgruppe, og i gruppedynamikken kommenterede og reflekterede de over hinandens historier og

kunne sammenligne opvækstbetingelser. Rikke, Anne-Kristine og Anders havde i kortere eller længere perioder haft andre samværsordninger end deleordning, og de reflekterede over baggrunden for tilvalg eller fravalg af deleordning.

TRE FORSKELLIGE SAMVÆRSFORLØB

Anders, Pil, Rikke og Anne-Kristines fortællinger gav indblik i tre overordnede samværsforløb: Pil havde deleordning hele sin barndom. Anne-Kristine havde først deleordning, men fik senere en udvidet samværsordning, og Rikke og Anders fortalte om et samværsforløb, der gik den anden vej: De havde begge udvidet samvær, som de senere fik ændret til deleordning. I de næste afsnit gennemgår vi de tre samværsforløb.

PIL: DELEORDNING HELE BARNDOMMEN

Pil var 3 år, og hendes storebror nogle år ældre, da forældrene gik fra hinanden. Faren blev boende i det tidligere fælleshjem, og moren flyttede få hundrede meter væk. Kort tid efter bruddet flyttede moren sammen med en ny mand. Også faren fandt efter noget tid en ny, og de fik efter nogle år en pige, Pils lillesøster. Pil og hendes storebror fik efter skilsmis-sen en 7/7-ordning og skiftede hver mandag bopæl fra den ene forælder til den anden forælder. Forældrenes hjem lå tæt på hinanden, og Pil og hendes storebror fulgtes, når de skiftede mellem moren og faren.

Pils forældre var i sin tid enige om, at samværet skulle være helt lige. Statsamtet blev ikke inddraget, og forældrene aftalte indbyrdes, hvordan samværet skulle organiseres:

De har virkelig været OBS på, at det skulle være helt lige også med ferier og med jul. Der skulle bare være lige mange dage. De ville bare nødtigt have, at det skulle være sådan, at en havde os mere. Jeg ved ikke, om det var af frygt for, at vi skulle knytte os mere til den anden. Det har de været fuldstændigt enige om, at sådan skulle det bare være.

Pil levede i deleordning, indtil hun var 17 år. På det tidspunkt begyndte de ugentlige skift mellem forældrenes hjem at føles besværlige. Pil havde fået mere og mere travlt med venner og kæresten og med et ungdomsliv, der gjorde byen spændende og attraktiv, og det ugentlige opbrud i det

ene hjem for at flytte hen til den anden forælder blev oven i de mange andre aktiviteter stressende. Desuden var storebroren flyttet hjemmefra, og Pil flyttede derfor nu som den eneste mellem forældrenes to bopæle, og den støtte, de to søskende havde givet hinanden omkring skiftedagen, var nu væk, og det var mere frustrerende at flytte frem og tilbage, når hun var alene om det. Selvom Pil oplevede, at deleordningen blev mere besværlig, jo ældre hun blev, overvejede hun ikke at ændre samværsordningen til et udvidet samværsarrangement, hvor hun boede mere hos den ene end den anden forælder, for Pil vidste, at det betød meget for forældrene, at de begge så hende meget:

Jeg har aldrig villet det der med at bo hos en. Også fordi mine forældre er meget følsomme med sådan noget. Jeg ved, de ville blive så kede af det, hvis jeg lige pludselig sagde, jeg ville bo mere et sted.

I stedet for at gå helt væk fra deleordning begyndte Pil som 17-årig at bo 14 dage hos hver forælder. Denne ordning havde hun, indtil faren efter 1 års tid flyttede til udlandet med sit arbejde, og som 18-årig fik Pil derfor fast bopæl hos moren. Den ordning bevarede hun, indtil hun flyttede hjemmefra, for da faren kom tilbage fra udlandet, orkede Pil ikke længere at flytte frem og tilbage, men selvom Pil da var fyldt 18 år, var det ikke let at beslutte sig for at gå helt væk fra deleordningen:

Det var hårdt, da min far kom hjem fra udlandet, og jeg sagde, at jeg bare blev hos min mor, fordi jeg simpelthen ikke gider mere. Jeg var så gammel. Men indtil da flyttede jeg frem og tilbage også meget for deres skyld.

ANNE-KRISTINE: DELEORDNING, DEREFTER WEEKENDSAMVÆR MED FAR

Anne-Kristine var 1 år gammel, da forældrene gik fra hinanden. Begge forældre blev boende i den samme by, og selvom faren i de første par år flyttede en del rundt, boede han altid i nærheden af moren. De første år efter bruddet boede Anne-Kristine i deleordning. Da Anne-Kristine var 7 år, fik hun ændret samværet, så hun begyndte at bo størstedelen af tiden hos moren. Moren fik hurtigt en ny mand, som i forvejen havde en datter. Da Anne-Kristine var 7 år, fik også faren en ny kæreste, der havde

to piger, der var 1 år yngre og 1 år ældre end Anne-Kristine. Efter nogle år fik faren og stedmoren en søn.

Forældrene valgte i sin tid deleordning, fordi de syntes, denne ordning var mest retfærdig, den var mest ”fair”, nu begge forældre gerne ville være sammen med Anne-Kristine og storesøsteren. Desuden ønskede de, at Anne-Kristine skulle have noget fra begge forældre. I starten fulgtes Anne-Kristine med sin storesøster frem og tilbage mellem forældrenes hjem, men da søsteren blev ældre, begyndte søsteren at bo primært hos moren. Det betød, at Anne-Kristine i en periode skiftede alene ugentligt mellem forældrenes to hjem. Da Anne-Kristine var 7 år, fik faren en kæreste, og Anne-Kristine følte sig ikke længere glad hjemme hos faren. Hun huskede, at hun var ked af det, fordi hun ikke brød sig om farens nye kæreste. Hun følte sig på det tidspunkt langt mere hjemme hos moren, som også var blevet boende i det tidligere hjem, og som længe havde boet sammen med en mand, Anne-Kristine havde et tæt forhold til. Da Anne-Kristine var 7 år, blev forældrene derfor enige om at ændre samværsarrangementet fra deleordning til en udvidet samværsordning. Det betød, at Anne-Kristine fik weekendsamvær med faren.

Anne-Kristine huskede tilbage, at hun skiftede forskellige dage. Forældrene var fleksible og ”nok ikke så firkantede omkring det”, men selvom Anne-Kristine oplevede, der var plads til justeringer og tilpasninger i dagligdagen, begyndte også den udvidede samværsordning at blive stressende:

Det der med at pakke en taske og frem og tilbage og ikke at have rødderne et sted. Det blev jeg træt af, og så blev det sådan, at jeg boede hos min mor og så min far, når jeg havde lyst. De boede også 5 minutter fra hinanden, så kunne jeg tage over til far, hvis vi skulle have boller i karry hos min mor, og der var noget bedre på menuen hos far (...). Jeg har været rigtig glad for, at jeg har været med til at vælge, når jeg ikke længere ville være så meget hos min far.

RIKKE OG ANDERS: UDVIDET SAMVÆR MED FAR, DEREFTER DELEORDNING

Rikke var 1 år, da hendes mor og far blev skilt. I starten forsøgte forældrene med en deleordning, men den blev hurtigt ændret til en udvidet samværsordning, hvor Rikke boede størstedelen af tiden hos sin mor og morens nye mand i en 10/4-ordning. Senere fik Rikke en deleordning.

Begge forældre fandt hurtigt nye partnere, og med dem fik Rikke en masse halv- og helsøskende: Morens mand havde tre ældre drenge, og sammen fik moren og stedfaren en søn, da Rikke var 4 år gammel. Hos far fik Rikke to lillesøstre, som faren og hans kæreste fik med nogle års mellemrum. Det var Rikkes mors nye mand, der havde initieret overgangen fra deleordning til samværsordning:

I starten ville min mor gerne have, at det var 1 uge hvert sted, så det var det. Men så kom min stedfar og belyste det på en lidt anden måde, og han mente helt klart, at det var bedst for mig at være fast et sted. Så det var jeg: 10 dage hos min mor, og så var jeg en weekend fra torsdag til søndag hos min far. På det tidspunkt har min far ikke villet lave ballade og ville ikke ud i noget, så han gik med til det.

Rikke oplevede, det var stressende at være kort tid hos faren. Hvor vores børneinterview gav indblik i, at deleordning kan være stressende med ugentlige skift og afsavn af en fast base, oplevede Rikke, at forholdet til faren blev belastet af, at hun var hos ham så kort tid. Rikke følte sig udenfor i farens hjem, hvor hun kunne iagttage sine søstre være en større og mere fasttømret del af familien. Hun var jaloux på de nye halvsøstre, som faren havde fået med stedmoren, som til forskel fra hende selv havde daglig kontakt med faren. Desuden oplevede Rikke, at andre i familiens omgangskreds kunne glemme, at hun var en del af farens familie, fordi hun ikke var der så tit. Hun oplevede, at hun ikke blev betragtet som en integreret del af husstanden:

Jeg følte mig som sagt ikke rigtigt hjemme. For når jeg kom hjem et sted, hvor der hang postkort fra andre, hvor der stod 'Kære Arne, Anja, Fie ...', hvor jeg blev glemt, for jeg var der jo ikke, når de fleste folk kom på besøg. Altså, de vidste godt, jeg var der, men jeg tror, jeg blev glemt ofte. Jeg ved ikke. Jeg synes ikke, det er en god ordning. Jeg kan godt forstå idéen i, at barnet skal have et sted, der ligesom er deres base, men det andet ... Det bliver bare så halvt (...). Jeg synes helt klart, 1 uge hvert sted er den rigtige måde at gøre det på.

Rikke fik deleordning, da hun var 9 år gammel. Deleordningen skabte muligheden for i større grad at være en del af farens familie. Da Rikke var 18 år, flyttede hun hjemmefra.

Anders var 5 år, da hans forældre flyttede fra hinanden. Forældrene aftalte med det samme, at Anders skulle bo i en 9/5-ordning, så han kom til at bo 9 dage hos mor og 5 dage hos far. I de første par år efter skilsmissen boede forældrene i nærheden af hinanden: Faren i en lejlighed og moren i det hus, forældrene tidligere havde boet i sammen. Efter 2 år flyttede faren i hus med en ny kæreste og hendes to børn i en by langt væk fra moren. Farens kærestes to børn boede halvdelen af tiden hos deres mor sammen med Anders og hans far og halvdelen af tiden hos deres egen far i nærheden. Anders' mor blev boende i det fælles hus. Her boede hun alene i størstedelen af Anders' barndom. Da Anders var 15 år, fik moren en kæreste. Anders begyndte på dette tidspunkt at bo i en deleordning, hvorefter han begyndte at bo primært hos faren.

Et halvt års tid efter lavede han ordningen om, så han nu begyndte at bo i 9/5-ordning, hvor han primært boede hos faren, og deleordningen blev en slags manøvre for Anders til at komme til at bo permanent hos far:

Deleordningen var næsten bare en overgang fra, at jeg boede mest hos min mor, til at jeg boede mest hos min far, sådan at jeg kunne vænne mig til det. Jeg fik helt sikkert lavet ordningen om, fordi jeg ville være mindre sammen med mor. Jeg var så træt af at bo hos hende. Man bliver bare træt af hinanden, når man bor tæt sammen.

Anders var glad for at være mindre hos mor. Det var rarere at være hos faren, og når han så moren, skændtes de mindre end før. Men det ændrede samværsarrangement betød, at han nu havde lang transporttid mellem den primære bopæl, der nu var hos faren, og vennerne, håndbold og skole, der lå ved siden af morens hjem.

Ligesom Rikke flyttede Anders tidligt hjemmefra. Allerede da han var 17 år, begyndte han at bo hos venner og bekendte og var kun forbi faren en gang hver tredje uge for at lægge det beskidte tøj og samle noget nyt op:

Før jeg begyndte at gå i byen og få kæreste og sådan noget, så boede jeg rigtig meget hos far, men da jeg var omkring 17 år, begyndte jeg at bo rundt omkring. Jeg kunne ikke holde ud at bo hjemme. Det var bare for langt væk fra alt. Min far kunne ikke lide, at jeg bare boede rundt omkring, men han vidste ikke, hvad

han skulle gøre ved det, og min mor havde fået ny kæreste og havde super travlt med ham.

Efter et par år, hvor Anders boede på sofaer rundt omkring i vennernes hjem, flyttede han som 19-årig officielt hjemmefra i en lejlighed sammen med et par venner. På det tidspunkt var han droppet ud af sin ungdomsuddannelse i erkendelse af, at en uddannelse ikke var forenelig med et rodløst liv uden fast base og fysisk plads til for eksempel at lave lektier.

FLEKSIBELT ELLER RIGIDT ORGANISERET SAMVÆR

I de fire unges tilbageblik på deres samværsordninger i barndommen fik vi indblik i, at der var stor forskel på, hvor fleksibelt samværsordningen havde været tilrettelagt. Selvom Anne-Kristines forældre blandt andet havde valgt deleordning, fordi det fra deres perspektiv var den mest fair samværsordning, var de lydøre, da deres datter ikke ønskede at bo så meget hos faren. Anne-Kristine oplevede, at forældrene havde lyttet til hendes behov og ønsker, og hun fortalte om et samværsforløb, hvor der var blevet ændret på samværet flere gange:

Jeg tror ikke, jeg selv har valgt det 100 procent, men jeg tror, de blev enige om det, fordi jeg kom og var ked af det. Og det har de været enige om. Det tror jeg også, min far har været ked af, men de blev enige om det, fordi det var det bedste for mig – forhåbentlig.

Også Rikke fik ændret sin ordning. Og Rikke var ikke i tvivl om, at hun fik deleordning som 9-årig, fordi hun selv aktivt havde bedt om det: ”De reagerede med det samme, da jeg sagde, at jeg ville se far mere”. Anders oplevede ligeledes, at hans forældre havde været åbne for ændringer. Anders’ opfattelse var ikke desto mindre, at det først var, da han blev ældre, at han fik lov til at præge samværsordningen:

Det var først, da jeg blev 15-16 år, at mine forældre begyndte at lytte. Før da gjorde de det tydeligt klart, hvad deres meninger var.

Selv som stor teenager oplevede Anders, at ændringer i samværet i højere grad skyldtes, at han selv aktivt trumfede igennem at ændre på boformen, og ikke, at forældrene åbnede op for ændringer. Anders gav således i interviewet udtryk for, at moren havde forholdt sig passivt, da Anders

begyndte at bo mere hos faren, mens faren omvendt havde forsøgt at imødekomme Anders' ønsker – også da han tidligt flyttede hjemmefra – for at undgå, at sønnen skulle distancere sig fra ham.

Pil understregede, at det for hende havde været vigtigt, at forældrene talte åbent om, hvordan samværsordningen var, og at det blev italesat jævnlige:

Det skal ikke bare være dem [forældrene], der styrer en, men at man netop selv får lov til at sige, at det her holder ikke.

NÅR INDFLYDELSE KAN HAVE KONSEKVENSER

Selvom Pil oplevede, hun havde indflydelse, gav hun dog også udtryk for, at hendes tilgang til samværsordningen var præget af, at hun vidste, hvad forældrene ønskede, og at hun ikke ville gøre dem kede af det:

Jeg vil også sige, at jeg havde meget frie tøjler på den måde, at det meget var op til mig, men de gjorde det samtidigt sådan, at det var meget klart, at det betød rigtig meget for dem, at jeg var lige meget begge steder, det kunne jeg virkelig mærke var vigtigt for dem. Så derfor faldt det mig aldrig ind at sige, at jeg ville være mere det ene sted. Det var der bare ikke nogen diskussion om (...). Åh, så ville der bare være krise det ene sted. Det havde jeg bare overhovedet ikke lyst til.

For Pil var ændring af samværsordningen et ikke-neutralt emne. Det ville have såret forældrene, hvis hun havde foretrukket at bo længere tid hos den ene end den anden. Selvom Pils forældre gav udtryk for, at samværsordningen skulle indrettes, så datteren trivedes, så var Pil helt bevidst om, at hun balancerede mellem to forældres ønsker og følelser, hvis noget skulle laves om. Det var et ansvar, der resulterede i, at Pil først som voksen begyndte at bo mere hos moren end faren, og først efter at faren var rejst væk fra hende til udlandet:

Pil: Jeg spurgte, om man ikke godt kunne godt gøre det lidt længere. Jo, det kunne vi godt, og så fik jeg også trumfet det med 2 uger hvert sted igennem, så det blev 2 uger hos hver.

Interviewer: Skulle det trumfes igennem?

Pil: Ej, ja lidt. Jeg tror mere, de er sådan nogle, der er lidt ”øv, så ser vi dig ikke i 2 uger”, så måtte man jo lige sige ”hey, det er alt-

så mig, der render frem og tilbage hele tiden”. Det kunne de godt forstå.

Interviewer: Har I kunnet diskutere dine holdninger og følelser omkring det?

Pil: Ja, sagtens, det har de altid været meget åbne overfor. Jeg har altid været forsigtig netop med det der med at være meget hos den ene og mindre hos den anden. Men det har jeg heller aldrig haft interesse i at skulle være, men det har jeg også passet meget på med, fordi jeg ved, at det ville betyde rigtig meget for dem, hvis jeg lige pludselig sagde, at nu vil jeg kun bo hos mor. Så ved jeg godt, at det ikke ville have været så fedt. Det havde ikke været så sjovt. Det havde jeg jo heller ikke lyst til.

Som også børneinterviewene gav indsigt i, reproducerer nogle børn, hvad forældrene siger/ønsker, og tilpasser egne krav og ønsker efter forældrenes. Dette var tilfældet for Pil. Det er desuden tankevækkende, at det i Pils fortælling var mindre problematisk, at faren flyttede med arbejdet 1 år til udlandet, end at Pil begyndte at bo oftere hos moren få hundrede meter fra farens hjem. Ligeledes giver det anledning til overvejelser, at det i Pils tilfælde krævede en radikal strukturændring af boformen (faren flyttede til udlandet), for at ændringer i deleordningen kunne finde sted. Selvom Pil oplevede, at forældrene lyttede og spurgte ind til, hvordan hun havde det med samværsordningen, var forældrene samtidig så eksplicitte omkring, hvad deres behov og ønsker til samværet var, at det satte grænser for, hvor stor indflydelse Pil som næsten myndig selv følte, hun kunne have. Det var således tydeligt for Pil, at et tilvalg af ulige fordelt samvær ville gøre enten den ene eller anden forælder ked af det. Pil indrettede derfor sine behov efter de vilkår, hun levede under. Deleordning udgjorde den særlige orden i hendes hverdag, som det ikke var naturligt at afvige fra:

Jeg har aldrig ligget og været ked af det, fordi jeg ikke var hos min far. Var meget naturligt. Nøkket fordi man havde gjort det altid. Sådan var det bare. Det kunne man ikke rigtig gøre noget ved. Jeg blev ikke flyttet over til min mor, fordi jeg havde lyst til det. Der var en orden. Det faldt mig ikke ind.

Anders oplevede som nævnt, at han fik større mulighed for selv at påvirke sit samvær, i takt med at han blev ældre, men det forstærkede også samtidig en spirende konflikt mellem forældrene, da han selv begyndte at

have meninger om sin samværsordning. Hvor forældrene tidligere havde diskuteret indbyrdes, blev Anders nu indblandet i hverdagsdiskussionerne om samværet. Samtidig optrappede det den underliggende konflikt mellem forældrene, at Anders nu blev en, der kunne tage parti:

Mine forældre samarbejdede o.k. De har altid været i dialog. Det var først, da jeg blev ældre og selv kunne bestemme, at det gik galt. Der blev jeg jo lidt sådan en tredje part, og det skabte yderligere konflikt. Jeg kunne jo tage parti. Og gjorde det ofte for, hvad min far sagde.

Anders og Pil oplevede, at deres indblanding i samværsarrangementet kunne have konsekvenser for familiefreden. En potentiel konflikt mellem forældrene kunne udløses, hvis børnene blandede sig, og forældrenes følelser kunne blive sårede. Denne utilsigtede konsekvens af, at børn får indflydelse på deres samvær, var Anne-Kristines forældre meget bevidste om. De ønskede ikke, at deres datter skulle føle ansvar for at vælge, hos hvilken forælder hun ville være:

Det skulle ikke være, så jeg fik dårlig samvittighed over det (...) jeg tror, de gjorde det klart for mig, at det har vi taget en beslutning om, så jeg ikke skulle føle (...). Jeg tror, det er vigtigt, at forældrene sørger for, at barnet ikke får dårlig samvittighed. Fordi man står i det der dilemma, fordi man ikke vil gøre den ene ked af det, hvis man vælger en fra eller til.

BEHOV FOR FLEKSIBELT ORGANISERET SAMVÆR STIGER MED ALDEREN

Interviewene gav indblik i, at behovet for fleksibilitet i samværet kan stige med alderen. Pil havde aldrig prøvet andet end deleordning, og forældrene havde indrettet sig, så Pil og broren kun havde kort mellem de to forældre. Men jo ældre Pil blev, jo sværere blev det for hende at skifte hver uge mellem de to hjem:

Jeg syntes, det var besværligt til sidst. Fik også flere og flere ting med mig, bøger for eksempel. Det blev mere irriterende det hele (...). Jeg blev sådan lidt stresset af det. Jeg syntes bare, det var rigtig, rigtig irriterende. Jeg havde brug for længere tid. Jeg syntes også, det gik hurtigt. En uge gik begyndte bare at gå hurtigere, hurtigere og hurtigere. Jeg syntes, man havde brug for mere tid, så man kunne nå at falde ned og være der.

Pil fik en 14/14-ordning, da hun var så gammel, at hun ikke længere orkede hver eneste uge at flytte frem og tilbage. Det gav længere tid til at falde til hos forældrene, og hun skulle bruge mindre tid på at flytte frem og tilbage.

For Rikke og Anders blev behovet for større grad af frihed og fleksibilitet løst ved, at de begge tidligt flyttede hjemmefra. Rikke kommenterede på Pils fortælling om, at hun, efterhånden som hun blev ældre, havde brug for mere tid, at hun havde valgt at flytte hjemmefra, da livet som delebarn blev for omfattende og tyngende:

Det var min måde at gøre det på. Så havde jeg virkelig bare mit sted, hvor alle mine ting var samlet, og så kunne jeg komme og besøge dem og have alle mine ting samlet et sted.

Anne-Kristine oplevede som den eneste, at samværsordningen glidende blev mere og mere fleksibel, efter at Anne-Kristines behov ændrede sig, da hun blev ældre. Således antog weekendsamværet, hun havde, fra hun var 7 år, til sidst en så fleksibel karakter, at Anne-Kristine kunne tage hjem til sin far, når hun havde lyst.

Disse forskelligartede udviklingsforløb illustrerer, hvordan der kan være stor forskel på, om barnet har reel eller formel indflydelse. Pil oplevede, at forældrene gav udtryk for, at samværet skulle tilgodesee Pil. Ikke desto mindre vidste Pil godt, hvad de helst ville have, nemlig at hun og storebroren skulle bo lige meget hos begge forældre. For Anne-Kristine og Rikke forholdt det sig anderledes. Her lyttede forældrene til pigernes behov og indrettede samværet således, at de tilgodeså dem. I Anders' tilfælde fremstod ændringerne i samværet som udtryk for stor handlekraft fra Anders' side snarere end lydhorhed fra forældrenes.

BETYDNING AF SØSKENDE OG STEDFORÆLDRE

Ligesom temaet blev artikuleret i børneinterviewene, italesatte de unge i starten af tyverne også, at søskende, både helsøskende og halvsøskende og søskende bragt ind i familien via stedforældre, havde haft stor indvirkning på hverdagen, når de tænkte tilbage. Udvidelse af familien er et vilkår, der gælder for skilsmissebørn i almindelighed, men stedforældre, sted- og halvsøskende kan for børn med deleordning afstedkomme særlige udfordringer, da de opholder sig en signifikant del af deres tid i beg-

ge forældres hjem og derfor skal få to hverdage med to nye stedforældre til at fungere.

EN SØSKENDE SKABER KONTINUITET

Ligesom vi så det blandt de yngre børn, gav de unge voksne også udtryk for, at en søskende kan skabe sammenhæng i en ellers måske opsplittet hverdag. For Pil havde det stor betydning, at hun kunne følges med sin storebror. Det skabte kontinuitet og hygge i hverdagen, og Pil og broren kunne dele sorger og glæder ved at have to hjem, som de skiftevis flyttede frem og tilbage imellem:

Det er godt at have en søskende at følges med. Ens forældre skal bare lave to. Jeg var rigtig glad for at have min bror med mig. At vi var to. Nogle gange kunne man jo også få sådan teenageanfald og råbe, at øv altså, hvor er det bare tarveligt, at jeg skal slæbe min hårbørste frem og tilbage hver uge, og så kunne man snakke om det. Jeg syntes, det var svært, da han flyttede hjemmefra før mig, og jeg skulle fortsætte alene.

Pil og broren udgjorde en enhed, som havde hinanden og altid var det samme sted. Pil fortalte, at det havde været svært for deres halvsøster, at Pil og storebroren forlod hendes hjem sammen og var væk halvdelen af tiden:

Min ene søster havde svært ved, at mig og min bror flyttede og var sammen hele tiden. Hun vidste jo godt, at hun ikke havde den samme mor som os. Det har taget lidt tid at få hende til at indse, at hun jo er lige så meget søster for mig som min bror. Men det har hun haft lidt svært ved, også fordi vi jo var væk nogle gange. Det har været lidt tough for hende lige at skulle af-finde sig med det.

Pil og storebroren havde haft et fællesskab, lillesøsteren ikke følte sig som en del af. Selvom lillesøsteren havde begge sine forældre sammen i hjemmet, var hun alligevel misundelig på de to ældre søskende, der havde hinanden. I fokusgruppeinterviewet supplerede Rikke Pils fortælling og fortalte, at hun kunne genkende lillesøsterens følelser. Mens der i børneinterviewene ikke blev sat ord på, hvordan det var at være enebarn i en skilsmisseramt familie med deleordning, fortalte Rikke, at hun havde

oplevet at føle sig uden for det fællesskab, der var i farens hjem, fordi hun ikke var der nok:

Det har jeg savnet lidt, faktisk det at have en søskende. Jeg var den eneste (...). De andre var mere knyttet sammen, og det var det faktisk ikke, for i virkeligheden var mine søstre jo vildt glade, når jeg kom derhjem, men alligevel følte jeg, at de var lidt bedre stillede, fordi de jo var der oftere. Det havde da været meget fedt at have haft en storebror med.

I fokusgruppeinterviewet gav Pil udtryk for, at forældre burde sørge for, at et barn havde søskende at følges med, hvis forældrene gik fra hinanden og fik deleordning. Denne betragtning blev bakket op af Rikke og Anne-Kristine.

FORHOLDET TIL NYE SØSKENDE KAN VÆRE AMBIVALENT

Nye søskende, bragt ind i familien via en stedforælder, eller søskende, der kom til senere, kunne skabe ambivalente følelser. Mens Anne-Kristine fortalte, at hun havde stor glæde af stedfarens datter, havde hun haft det sværere med stedmorens to døtre.

I morens familie var stedfarens datter i hjemmet hver anden weekend, og det blev arrangeret sådan, at Anne-Kristine og stedsøsteren var der samtidig. De to piger havde stor glæde af hinanden. Anderledes konfliktfyldt var det i første omgang, da faren fik en kæreste med to næsten jævnaldrende piger:

Hos min far kom min stedmor, de er gift i dag, da jeg var 6-7 år, hun havde to piger, der var 1 år yngre og 1 år ældre end mig. Og for 12 år siden fik de en lille søn sammen. Det var hyggeligt at have nogen at lege med. Da jeg lærte dem at kende. Jeg tror ikke, jeg var så vild med dem i starten, og de var sikkert heller ikke så vilde med mig.

Selvom Anne-Kristine skulle vænne sig til, at farens hjem nu også rummede tre andre personer, var Anne-Kristine ikke i tvivl om, at de ekstra familiemedlemmer var et privilegium:

Men det er da en bonus ved at være skilsmissebarn, at man får nogle ekstra søskende.

Anders havde i starten ikke et tæt forhold til farens kones børn. Da faren og kæresten flyttede sammen, var Anders og de to piger henholdsvis 4, 9 og 10 år gamle, og faren og stedmoren sørgede for, at Anders var der samtidig med de to piger:

Jeg brød mig ikke om min fars familie. De var lige flyttet sammen, og man har jo sådan en forsvarsmekanisme, at man hader fars nye kæreste. Men da jeg var 13 år, opdagede jeg, at jeg havde søde søstre og en enormt sød stedmor. Før det var jeg meget præget af forsvarsmekanisme. Jeg skulle holde min far i hånden, når jeg var i huset, og min stedmor var bare en, jeg skulle adlyde. Men så gik det op for mig, at det var fint.

Når Anders huskede tilbage, oplevede han, at det havde været svært for både ham selv og pigerne. I farens hjem havde de været en sammenbragt børneflokk, der alle havde behov for at holde fast i deres egen forælder. For forældrene, faren og stedmoren, var det vigtigt, at alle tre børn blev behandlet ens. Det betød, at fik Anders en computer, skulle pigerne også have en. Børnene skulle stå lige.

For Andes tog det tid at acceptere og at kunne lide farens kæreste og hendes børn, men:

I dag har jeg det sindssygt godt med pigerne. De er ligesom søstre. En af dem bor lige ved siden af mig i dag, og vi ses tit og laver mad.

STEDFORÆLDRE KAN HAVE STOR INDVIRKEN

Mens nogle stedforældre indgik helt naturligt og blev betragtet som et positivt og integreret islæt i den respektive familie, kunne stedforældre også skabe frustration, nervøsitet, oplevelsen af ikke at blive lagt mærke til m.m.

Anne-Kristine tog morens mand for givet. Han var med til at skabe hygge i morens hjem, og når Anne-Kristine huskede tilbage, var stedfaren med til at gøre morens hjem mere "hjemligt". Farens kæreste, som kom til senere, var derimod en udfordring og blev angivet som årsag til, at Anne-Kristine ønskede at være mindre tid hos sin far:

Anne-Kristine: Det, der står klarest for mig, som jeg var ked af, det var med min stedmor, og der var det svært at gå til min far, for han var jo endelig glad. Var faldet lidt til ro.

Interviewer: Hvorfor var det svært med din stedmor?

Anne-Kristine: Jamen, hun var også selv lige kommet ud af en skilsmisse, og jeg tror, hun var – ikke jaloux – men hun havde det svært med, at min far var meget glad, når jeg var der, og ville lave ting med mig. Og at vi nogle gange cyklede tur bare os to. Ved ikke, om hun har følt sig udenfor. Og så synes jeg, hun var dum ved min mor og søster. Og så blev jeg også sådan lidt ”du skal ikke genere min familie”, men det er blevet helt fint.

Mens Anne-Kristines stedfar og far altid havde talt rigtigt fint sammen, oplevede hun, at stedmoren havde det svært med, at faren og moren talte så meget sammen:

Kommunikationen var helt fin på overfladen, men selvfølgelig har der været nogle problemer. Især da min stedmor kom til og ikke var så glad for, at de talte sammen.

Pil fortalte, hun var glad for både morens og farens nye ægtefæller. De kom også begge til, da Pil var lille. Ikke desto mindre var der for Pil ingen tvivl om, hvem der var hendes rigtige mor og far:

Man var jo fuldstændig klar over, hvem der var ens rigtige far. Hvem der er ens forældre. Ikke at man ikke kan holde af dem. Jeg elsker mine stedforældre næsten lige så højt, fordi de er så stor en del af ens familie. Nu skal jeg ikke lyde tarvelig, men man ved jo godt, hvem man prioriterer. Det er da min far og min søster, jeg tænker på, når jeg skal over og sige hej. Det er da dem, jeg prioriterer, de to. Det er helt klart dem, der er mit fokus.

Rikke og Anders gav indblik i, at stedforældres tilstedeværelse kan være anderledes problematisk. Rikke fortalte, at hun havde oplevet, at mange af forældrenes stridigheder var opstået på grund af eller omkring morens mand. Mens Rikke huskede forældrenes forhold som relativt ukompliceret, så var relationen mellem faren og stedfaren af en sådan karakter, at det først var til Rikkes 18-års fødselsdag, at stedfaren åbnede op for gensidig kontakt:

De har ikke holdt jul og fælles fødselsdag, men det var ikke på grund af mine forældre, men på grund af min stedfar, der har haft et fuldstændigt sygeligt jalousiforhold til min far. Han gik altid ned i kælderen, når min far kom og hentede mig. Lige inden min konfirmation fik jeg et brev om, at der havde han nattevagt,

så det kunne han ikke. Jeg tror egentlig, jeg vænnede mig til det, men da jeg var 13 år, satte jeg mig ned med ham og sagde til ham, at han skulle tage sig lidt sammen, for han skulle bare vide, at når jeg fik børn og blev gift, så nægtede jeg altså at skulle holde to af alting. Og så tog det ham så lige 5 år ekstra, så en dag kom han op og sagde ”ej, ville det ikke være hyggeligt med en fælles fødselsdag?” og så sad jeg lidt der. Det var bare meget mærkeligt, at et menneske skal ned i kælderens og hente ærter i fryseren, hver gang ens far kommer. Jeg havde ikke set dem trykke hænder, før jeg var 18 år. Det er jo virkelig ikke normalt.

Også Anders fortalte, at forholdet mellem stedmoren og moren havde været og stadig var anstrengt.

OPLEVELSEN AF AT FØLE SIG TILSIDESAT/GLEMT

En stedforælder og nye søskende kunne også skabe oplevelsen af at få mindre opmærksomhed og blive mindre vigtig for forældrene. I de første år efter skilsmissen havde Anders levet størstedelen af sin tid i morens hjem, hvor de to havde været de eneste. Anders fortalte, hvordan han havde oplevet et fald i opmærksomheden fra sin mors side, da hun fik en ny kæreste:

Min mor var alene, og det hele handlede om mig. Så var de nyforelskede, og det hele handlede om dem. Jeg oplevede et opmærksomhedsdrop, fra at det hele handler om mig og til så slet ikke. Måske var det også min mors tid til opmærksomhed. Barnet får jo altid tonsvis af opmærksomhed, men det kan godt føles anderledes (...). Han stjal min mor, men i dag har vi et super-fedt forhold.

Når Pil tænkte tilbage, fremhævede hun, hvordan faren havde gjort meget ud af, at Pil og storebroren følte sig vigtige, da faren og stedmoren skulle have et barn sammen:

Da min far og hans kone fik deres datter, der tog min far mig og min bror med til Paris i 3 dage i Disneyland, og det kan jeg tydelig huske, det var så vigtigt. Det var det første nye barn, og det var alligevel lidt mærkeligt, at nu var der en ny kone, og nu skulle de have et barn sammen, og hvad så med os, og der var det virkelig vigtigt, at min far, kun ham og os, han ligesom sagde, nu tager vi lige væk. Nu skal den nye ikke have al opmærksomheden. Det kan jeg huske stadigvæk, at det var bare det vigtigste.

At jeg stadig kan huske, hold da op, det betød meget. Det var rigtig godt, han gjorde det der.

AFSTAND MELLEML FORÆLDRE ER BETYDNINGSFULD

Som vi har set i børneinterviewene, har den geografiske afstand mellem børns to hjem stor betydning for, hvordan børnene trives i deleordning, og også de fire unge voksne fremhævede betydningen af den geografiske afstand mellem forældrene som essentiel for, hvordan de havde haft det med at bo hos begge forældre skiftevis.

Pils forældre boede ganske få hundrede meter fra hinanden, og Pil var meget bevidst om, at den korte afstand betød, at hverdagen blev lettere, når hun eksempelvis kunne hente ting hos den ene forælder, hun havde glemt:

Jeg har virkelig været glad for, at de forblev i det samme område. Alt sådan noget med, at jeg kunne gå i den samme skole, og jeg skulle ikke køre langt med den ene og kortere med den anden, og jeg kunne have venner begge steder. Det har været virkelig vigtigt for mig, at jeg har kunnet gøre det samme to forskellige steder.

Anders' far flyttede sammen med kæresten i nærheden af kærestens eksmand, så de to børn, de havde sammen, fik kort afstand mellem deres hjem. Konsekvensen blev, at Anders derfor fik meget lang transporttid mellem moren og faren med en afstand mellem de to hjem, der gjorde transportmuligheder som cykel umulig. For Anders skabte farens nye kæreste indirekte logistiske udfordringer for Anders, fordi valget for faren og stedmoren blev mellem, om der skulle være kort afstand mellem forældrene for Anders eller for stedmorens to døtre. Anders gav i interviewet udtryk for, at afstanden mellem moren og faren havde gjort de ugentlige skift mellem de to hjem hårde:

Distancen var det værste. Jeg boede helvedes langt væk hos min far. Jeg var der kun for at se dem. Jeg havde ingen venner i byen, jeg kendte ingen, og i dag kan jeg ikke finde rundt der. Jeg kendte kun til huset. Den største udfordring for mig var helt sikkert afstanden, fordi jeg havde velfungerende hjem hos både min far og min mor. Jeg kunne jo ikke lige tage venner med hjem til min

far. Far skulle jo så køre dem hjem igen. Det blev bare et sted, jeg sov.

Anders savnede sine venner. Byen, hvor faren havde hus, kendte han ikke. Han følte sig fremmed i byen og isoleret i huset, der var det eneste sted, han havde tilhørsforhold til i byen. Han havde og fik aldrig tilhørsforhold til området, fordi alt det udenomsfamiliære foregik langt væk. Venner kunne ikke komme med hjem, og det var umuligt at integrere den hverdag, han levede i morens hjem, når han var hos faren. Den store geografiske afstand mellem forældrene komplicerede det, at han skulle pendle mellem forældrenes to hjem.

Det var helt klart ikke godt for mig, at min far boede så langt væk. Det har påvirket mig enormt meget. Men min fars kærestes børns far boede jo tæt på, og de blev jo nok nødt til at vælge, hvilket barn de skulle bo tættest på. Og jeg har nok klaret det bedre end pigerne, hvis de havde haft langt mellem hjemmene (...). Jeg følte altid, jeg var alt for kort tid hos min far. Jeg kunne ikke holde min mor ud til sidst, men havde jeg fået deleordning tidligere, som 10-årig for eksempel, så havde det nok været godt. Et barn opdager, at det er mere et sted. Bøf med sovs hos far og øv hos mor.

OMSTILLING ER HÅRD OG SPÆNDENDE

Når Anders kom hjem til faren, skulle han vænne sig til, at huset nu var fuldt af mennesker, og at han ikke i samme grad kunne se sine venner. Omstilling mellem de to hjem var et tema, alle fire bragte på banen:

Anne-Kristine: Jeg kunne huske, at så skulle man pludselig pakke. Lidt forvirrende. At man skulle omstille sig selv til at være i en ny familie, i et nyt liv. Det tror jeg har været det sværeste. Det der med, at der var to forskellige familier, to forskellige måder at gøre tingene på. Det var nok mest i hovedet, at man skulle vænne sig til det.

Pil: For mig var det bare ... Det gik lidt for hurtigt nogle gange. Jeg synes, det var hårdt senere hen, at jeg skulle flytte hele tiden. Det kan godt være, at jeg følte mig lidt som en kuffert alligevel. Jeg synes, det stressede mig lidt. Eller gjorde mig lidt irriteret. Jeg er også meget glemsom. Jeg glemte hele tiden ting.

Interviewer: Hvad skete der, hvis du glemte noget? Skulle du så selv hjem og hente det?

Pil: Det kom lidt an på situationen. Om jeg stod og tudede, fordi jeg havde glemt en bog, så kunne min mor godt lige trille mig over eller omvendt. Ellers var det jo mig selv. På den anden side kan jeg heller ikke forestille mig, at det kunne have været gjort anderledes eller bedre på nogen anden måde. Jeg synes, det er blevet gjort så godt, som det kunne for mig. Så det er alligevel ikke så negativt. Men det var lidt hårdt nogle gange. Men jeg har jo ikke prøvet noget andet.

Anne-Kristine: Det kan jo bare ikke være perfekt

Men omstilling kunne også være spændende og udfordrende:

Jeg havde to meget forskellige familier, og det var jo også sjovt med den afveksling. Det var noget af det gode – at der var noget det ene sted og noget helt andet det andet sted, at det var nogle helt andre ting, man spiste. Og nogle helt andre ting, man lavede og brugte sin fritid på (Pil, 21 år).

En hverdag fordelt på to forældres hjem betød også dobbelt op af materielle goder og en stor og broget familie:

Anne-Kristine: Man havde jo to værelser, dobbeltjul og -gaver. Det er meget sjovt. Der var jo rejser, dobbeltferier. Materielle ting.

Rikke: Folk var vildt misundelige. Blærefaktor.

Pil: Begge mine forældre er enebørn, så pludselig fik jeg fætre og kusiner ved, at de blev gift med nye. Fantastisk pludselig at have tre kusiner og to fætre. Wow.

SAMARBEJDE MELLEML FORÆLDRENE ER VIGTIGT

Alle fire huskede det, som om deres forældre havde samarbejdet rimeligt omkring dem. Der havde været dialog mellem forældrene, og der havde været en rød tråd i opdragelsen og et fællesskab omkring at gøre hverdagen så god som mulig for børnene:

Rikke: Det er vigtigt, at mine forældre – nu snakkede de ikke meget sammen, men alligevel – at de snakkede om, hvornår man måtte drikke, og hvor sent man måtte være ude, for sådan noget var mine forældre enige om. Så det heller aldrig kan være den der ”hjemme hos far, der må jeg det her”, for det skaber bare en splid på en måde og laver nogle unødvendige konflikter.

Anne-Kristine: Det, der betød mest, var, at de fandt ud af det sammen og var enige om opdragelse. Det med at de gik til forældremøder sammen.

Pil: Jeg synes også, det har været rart, at mine forældre kunne snakke sammen, og at de gjorde det. Hvis nu jeg var lidt trist over noget, at mine forældre havde skrevet sammen, at min mor for eksempel havde skrevet til min far: ”Hey, Pil er ked af et eller andet”. Det var bare rart at vide, at de snakker sammen. Når de snakker sammen, var det kun om mig og min bror, men det gjorde de, og de holdt hinanden opdateret.

Anders: Min far kom og pyntede op til fødselsdag om morgenen hos min mor, og så vækkede de mig sådan. Sådan har det altid været. Altid.

Anders’ forældre var altid sammen til ting, hvor begge forældre skulle være der, som forældremøder eller kampe, og der følte han sig ikke som delebarn.

Anders, Pil, Rikke og Anne-Kristine kunne alle huske situationer, hvor deres forældre havde skændtes eller været uenige.

Selvom Anders’ far altid har kunnet komme i sønnens andet hjem, var det ikke altid rart. Ofte var tonen afvisende, og, som Anders formulerede det, faren ”blev tit afvist med sådan en kold skulder eller en sarkastisk bemærkning”. Anders’ forældre skændtes meget.

Anders: Der har været skænderier, og jeg har følt, at jeg ikke kunne have dem sammen. Hvis der var noget, jeg skulle have lov til, kom de stort set hver gang op at skændes. Det var helt klart for mig, at det ikke var rart, når de mødte hinanden. Og det gjorde de hver gang, jeg skulle hen til min far eller tilbage til min mor. Der var konfrontation hver gang. Diskussionerne havde ingen mening andet end, at de bare prøvede hinanden af. Det generede mig.

Interviewer: Sagde du det til dine forældre?

Anders: Ja, og det hjalp.

Anne-Kristines forældre havde et godt forhold. Hun er i dag imponeret over dem.

Holdt jul sammen, da jeg var lille. Når man tænker tilbage, at det var utroligt flot af dem, for det var sammen med min stedfar. Og jeg kan i hvert fald ikke huske, mens vi har været sammen, at der har været ubehagelige episoder. De har altid kunnet ringe sammen, snakke sammen, hvis der har været noget. Fødselsdag, jul.

FORÆLDRE SKAL VÆRE LOYALE MOD HINANDEN

I fokusgruppen med Pil, Anne-Kristine og Rikke var der enighed om, at det havde betydet meget, at forældrene havde været loyale over for hinanden. Forældrene skulle være neutrale og ikke spille børnene ud. Når de ikke havde været det, huskede de som voksne tilbage på det med ubehag:

Rikke: Min far har aldrig været sådan, men min mor kunne godt finde på at sige, Rikke, du kender ham jo, det gør han jo, det er jo din far, men de har været gode til at være meget loyale over for den anden.

Anne-Kristine: Det vil man jo ikke have.

Rikke: Nej, det er jo bare noget, man selv må synes, men de skal jo være total neutrale og slet ikke rydde op i gamle ting/følelser.

Interviewer [henvendt til Anne-Kristine]: Er det noget, du også kan genkende?

Anne-Kristine: Ja, helt sikkert. Altså min mor, jeg har aldrig hørt hende sige noget dårligt om min far, lige meget hvor meget, om jeg har brokket mig over ham. Når jeg gerne ville have hende lidt med på den, der har hun ikke villet sige noget dårligt om ham. Men min far kunne godt sige nogle ting om min mor. Det er da meget sørgeligt, for man vil jo også beskytte sine forældre over for hinanden.

Rikke: Det var ikke, fordi jeg ønskede, at mine forældre skulle finde sammen igen, men på det tidspunkt i ens liv, er det bare de to mennesker, der er allervigtigst, så er det bare et stik i hjertet at høre de der ting.

Pil: Ja, det er det. Ja. Skulle man sige noget, så måtte de godt lade være med det og bare være søde.

Som det fremgår af interviewuddraget, var det ofte små nuancer, der gjorde udslaget, om forældrene opretholdt den neutrale og positive omtale af den anden forælder. Som Pil fortalte, var det vigtigt, at forældrene altid var positive eller neutrale i forhold til den anden forælder, også selvom hun selv kunne komme og brokke sig. Som Rikke formulerede det, gav direkte eller indirekte kritik af den anden forælder et stik i hjertet.

ET ELLER TO HJEM

Interviewene gav indblik i, hvordan de unge voksne tænkte tilbage på de hjem, de havde pendlet imellem: Mens Pil oplevede, hun havde to hjem, forsøgte Rikke at opnå denne følelse ved at skifte fra udvidet samvær til deleordning. For Anders og Anne-Kristine var følelsen af kun at have ét hjem meget klar. Anders fortalte:

Jeg kan ikke have flere hjem. Mit hjem var hos min mor størstedelen af min barndom. Altså indtil jeg blev uvenner med min mor og flyttede hen til min far. Jeg kan heller ikke have to juleaftener. Jul holdt jeg altid hos min mor, så fik far nytår.

Anders måtte mere hos faren. Han eksemplificerede det ved, at hos far fik han bøf med sovs, mens det hos mor stod på grøntsager og sport. Anne-Kristine sammenlignede farens hjem med det at besøge bedsteforældre:

Jeg skulle ikke lave så meget hos min far. Det var lidt mere specielt at være hos min far. Måske en lidt mærkelig sammenligning: men det var lidt ligesom at komme hos sine bedsteforældre med hygge og slik. Jeg så min mor mere, jo. Der blev gjort noget ekstra, når jeg var hos min far.

Anne-Kristine oplevede, at hendes hjem var mest hos moren:

Det ene har altid været endnu mere mit hjem end det andet, men det har da været mit hjem. Min far har jo været der. Men jeg tænker, at der tit vil være forskel på, hvor man føler sig mest hjemme.

I fokusgruppeinterviewet kommenterede Pil de andres oplevelse af ikke at have en hverdag hos deres far:

Pil [henvendt til Anne-Kristine og Rikke]: Det, I siger, at I, når I var hos jeres far, så var det ligesom, at I var hos jeres bedsteforældre. Og jeg tror, det er vigtigt, at man har en hverdag. Som du savnede, Rikke, hos din far. Det ville jeg føle var vigtigt. At jeg kunne mærke, at det kunne godt være, jeg havde to hjem, men jeg var hjemme begge steder. jeg ved ikke, hvordan jeg skal forklare det. Det er lige meget mit hjem begge steder.

Rikke: Jamen, jeg tror helt klart, det er vigtigt det med, at man hører til begge steder, for det gjorde jeg ikke (...) jeg nåede ikke at falde til. Vigtig faktor, at man kan høre til begge steder.

For Pil var oplevelsen af altid at have haft to hjem vigtig. Hun stillede sig skeptisk i forhold til kun at føle sig hjemme ét sted. Dette var anderledes uproblematisk for Anne-Kristine og for Anders, der anså det for umuligt at have mere end ét hjem. Disse tilkendegivelser skal ses i lyset af, at Pil aldrig har prøvet andet end at leve i en deleordning, mens Anne-Kristine kun levede i deleordning som meget ung, og Anders kun havde denne samværsordning i meget kort tid.

DELEORDNING SIGNALERER, AT MAN ER VIGTIG

Et perspektiv på livet som debarn, der kom frem, var, at deleordning har signalværdi i forhold til, at begge forældre ønsker at have en. Selvom Anne-Kristine som 7-årig ønskede at gå væk fra deleordning, var hun glad for, at forældrene havde valgt det i første omgang:

Det med at føle sig elsket af begge forældre. Det er ikke din skyld, de er gået fra hinanden. De vil begge gerne have dig. Jeg synes, noget godt er, at det må da være dejligt at vide, at ens forældre kan deles om en, så det ikke er den der, at min far vil have

mig hele tiden, og min mor vil have, at jeg skal bo hos hende. Det har da betydet meget for mig, at jeg boede 1 uge hos hver, at jeg har vidst, at det har de godt kunnet finde ud af at deles om mig og min søster på den måde.

Som det fremgår af passagen fra fokusgruppeinterviewet, betød det meget for Anne-Kristine, at forældrene i første omgang ønskede at være lige meget sammen med hende. For hende var det et signal om, at begge forældre elskede hende. Det var ligeledes et signal om, at hun som datter ikke havde gjort noget forkert, selvom forældrene var blevet skilt. Også Rikke oplevede, at deleordning kunne være udtryk for forældrenes interesse og kærlighed, fordi begge ønskede at have barnet boende hos sig. Hendes forældre havde i udgangspunktet ikke valgt deleordning, og Rikke havde kæmpet med følelsen af, at faren ikke ønskede hende nok til at kæmpe for hende, og at han måske i virkeligheden syntes, det var fint, at Rikke kun var hos ham i begrænset tid.

OPSAMLING

Temaerne for de unge overlapper børneinterviewenes fund.

Et væsentligt tema for de unge er således den geografiske afstand mellem de to hjem. Kort afstand mellem forældrene skaber rammer for en vis fleksibilitet og kontinuitet i hverdagen hos faren og moren. Omvendt har stor afstand mellem forældrene en stor negativ indvirkning på, hvordan Anders trivedes med at være meget i begge hjem. Problemet med at se venner, hvis børn halvdelen af tiden bor langt væk fra dem bliver endnu mere påtrængende, når børn bliver ældre og får et ungdomsliv.

Ligesom det også artikuleres i børneinterviewene er et tema i de unges fortællinger, at søskende har stor positiv betydning. Udvidelsen af familien i form af stedforældre eller halvsøskende kan være både givende og problematisk.

Et tema, de unge voksne bringer på banen, er den symbolværdi, deleordningen kan rumme som et udtryk for forældres kærlighed til barnet: Deleordning viser, at begge forældre elsker barnet, og det giver barnet en oplevelse af at være ønsket.

Alt i alt er de unge i varierende grad og med forskellig forhistorie positive over for deleordning. Dette skal ses i lyset af, at de alle er vokset

op med forældre, der har været rimeligt sensible over for deres børns behov, selvom eksempelvis konflikten mellem Anders' forældre varede hele Anders' barndom. Deres tilbageblik på livet som delebarn skal desuden forstås i lyset af, at de, med Anders som undtagelse, blev skilsmissebørn tidligt og derfor, som mange af børnene i undersøgelsen, er født ind i en bestemt social orden, hvor de i størstedelen af deres liv har skullet skifte mellem forældrene.

KONKLUSION OG PERSPEKTIVER

KONKLUSION

Vi har i denne undersøgelse fået indblik i, hvordan skilsmissebørn i deleordninger oplever deres hverdag. Nogle af de problemstillinger, børnene fremhævede, er særskilte for børn i deleordninger. Andre problemstillinger deler de med skilsmissebørn i almindelighed, om end disse accentueres for delebørn, fordi de tilbringer lige meget tid hos begge forældre. Atter andre problemstillinger er vilkår for børn, uanset om deres forældre er skilt eller ej. Det gælder eksempelvis de behov for forandringer i hjemmet, børn kan opleve, i takt med at de bliver ældre og får øget trang til frihed og autonomi.

MOTIVER

Et af de spørgsmål, som har optaget os i arbejdet med denne undersøgelse, var, om deleordninger nogen sinde vælges for børnenes skyld? Børnene var ikke blevet spurgt om, hvilken ordning de selv ønskede, da forældrene gik fra hinanden. Det kan der være gode grunde til, blandt andet kan børn undgå at blive bibragt en følelse af, at de skal vælge mellem forældrene.

Undersøgelsen finder blandt forældre forskellige motiver, som gennemgående er mere begrundet i forældrenes egne interesser end i

børnenes. Et dominerende tema er at få en retfærdig ordning, som giver forældrene mulighed for at få lige adgang til børnene. For nogle forældre overskygger behovet for retfærdighed barnets trivsel, og børn kan i disse familier opleve at blive reduceret til en genstand, forældrene kæmper om. Vi observerede i den forbindelse en kønsforskel: Nogle mødre mener, det er fair, at begge forældre har barnet lige meget. Andre havde følt sig presset til at få en deleordning, selvom de mente, at børn har bedst af en fast base. Ingen af de deltagende fædre talte om børns behov for at have en fast base.

Et andet motiv til at vælge deleordning beror på de fordele, børnefri tid kan skabe for forældrene. Pressede forældre, herunder mødre der føler, de har stået alene med ansvaret for børnene, kan opleve, at en deleordning skaber et pusterum, hvor de i de uger, børnene er hos deres anden forælder, kan pleje sig selv, deres karriere og egen sociale omgangskreds. For disse forældre kan savn af børnene gå hånd i hånd med en lettelse over at have lidt tid til sig selv. Ligeledes kan den børnefri tid generere ekstra overskud, så forældrene føler sig bedre rustede i deres rolle som forældre de uger, hvor børnene er hos dem.

Et tredje motiv er, at barnet med en deleordning bevarer (lige meget) kontakt til begge forældre.

Et fjerde motiv til at vælge deleordning er, at nogle forældre mener, at det kan holde forældrekonflikterne nede, hvis begge ”får lige adgang til barnet”.

Selvom en deleordning sjældent er etableret for at tilgodese børnenes behov, er der børn i undersøgelsen, som peger på, at det er dejligt at kunne bevare en tæt kontakt til begge forældre. Et par af de unge i 20'erne, som deltog i undersøgelsen, oplever det som et udtryk for forældrenes interesse og kærlighed, at begge ønsker at have barnet boende hos sig.

HVORDAN FUNGERER DELEORDNINGER FOR BØRN?

Deleordninger kan fungere godt for nogle børn, men ikke for alle. Det beror på de konkrete omstændigheder, blandt andet barnets egen robusethed, måden samværet er organiseret på, afstanden mellem de to hjem samt, ikke mindst, hvordan forældrene hjælper barnet med at skabe kontinuitet i hverdagen og forbindelse mellem de to familieliv.

At leve i en deleordning er et logistisk puslespil, som børn kan opleve som stressende og anstrengende, og som besværliggør hverdagen.

At pakke, skifte og falde til er simpelthen bare mere besværligt. Flere af de forældre, som deltog i undersøgelsen, fortalte, at de ikke selv ville kunne holde ud at leve i en deleordning. Børn i deleordninger er derfor udsat for en særlig og ekstra belastning, som ikke i samme udstrækning gælder for andre skilsmissebørn. Givet, at en række forudsætninger er opfyldt, tyder undersøgelsen på, at børn kan håndtere at have to hjem. Har børn gennem en årrække, eller siden de var små, levet i en deleordning, så er det den normale sociale orden, og det kan være svært at forestille sig, at tingene kan være anderledes. Idéen om at have to hjem blev i mindre grad problematiseret blandt de yngste end blandt de ældre børn og de unge. Børn kan også godt håndtere, at der er forskelligheder ved de to hjem. Men gestalter forældrene deres barn som to helt forskellige personer, eller er normerne i de to hjem i egentlig modstrid, er det næppe gunstigt for et barns udviklingsbetingelser.

Undersøgelsen efterlader det indtryk, at deleordning opleves som tungere og mere besværlig, i takt med at børn bliver ældre. Når børn når teenagealderen, er det for eksempel vigtigt at have adgang til yndlingstøjet, og det bliver vigtigere at kunne være sammen med vennerne. Det er især blandt børn i de ældre aldersgrupper, at vi ser en efterspørgsel på andre samværsordninger end deleordninger.

Afstanden mellem forældrenes hjem er afgørende for, om barnet kontinuerligt kan være forankret i sit lokale miljø. Lang distance mellem forældrene kan forhindre børn i at se venner, gå til fritidsinteresser m.m. i de uger, de er hos den forælder, der bor længst væk fra disse vigtige udenomsfamiliære arenaer. Nogle børn befinder sig på isolerede familiære øer i halvdelen af deres tid uden mulighed for at integrere det øvrige sociale liv.

FORÆLDRENE OG DERES INDBYRDES SAMARBEJDE

Undersøgelsen efterlader ikke tvivl om, at det stiller særlige fordringer til forældresamarbejdet, hvis en deleordning skal fungere godt for barnet. Det kræver høj grad af samordning, når et barn ikke har en fast base, hvor forældreansvaret er placeret, men derimod oplever forældreansvaret fordelt blandt to voksne, som lever i hver deres husstand. Hvis ikke der udveksles informationer om praktiske forhold og barnets velbefindende, eller hvis ikke der sættes visse fælles normative standarder, vil der opstå risiko for slip, huller og brud, som skaber opsplitning i barnets liv.

Forældres fleksible indretning af samværet og kort geografisk afstand mellem de to hjem kan bidrage til at gøre hverdagen nemmere for børnene, fordi de derved bedre kan integrere deres to familieliv, eksempelvis ved at smutte forbi i det andet hjem for at hilse på, hente glemte ting eller tage en ekstra overnatning der, fordi det er mest praktisk.

For nogle børn har det ingen betydning, at deres forældre bor dør om dør, fordi forældreforholdet er så belastet, at barnet lever to adskilte liv i de to hjem. For en del familier i undersøgelsen forekommer der ingen samordning, fordi forældrene ikke eller kun på et minimalt niveau samarbejder. Herved bliver der lagt en belastning på børnene, som i nogle tilfælde fører til, at de logistiske aspekter bliver yderligere besværliggjort.

Børnene i undersøgelsen er meget bevidste om, hvordan deres forældre har det med hinanden. Undersøgelsen viser, at nogle delebørn deler skæbne med andre skilsmissebørn ved at have forældre med indbyrdes dårlige relationer eller forældre, der ligger i åben krig. I sådanne situationer kan børn blive fanget i en loyalitetsklemme eller blive brugt i en alliance mod den anden forælder. Belastede forældrerelationer finder vi i dette undersøgelsesmateriale ikke kun blandt familier, der har fået deres deleordning fastsat i statsforvaltningen. Når forældrenes indbyrdes forhold er dårligt, kan det også belaste andre aspekter af delebørns hverdagsliv, for eksempelvis ved at de forpligtelser eller aktiviteter, barnet er indrullet i uden for familien (fritid, venner mv.), ikke bliver passet. I de særligt konflikttunge familier er barnet følelsesmæssigt i klemme mellem de to stridende forældre. I de værste tilfælde bliver barnet brugt af enten begge eller den ene forælder mod den anden. Undersøgelsen finder eksempler på børn, der håndterer disse kritiske forældrerelationer ved at lukke fuldstændig af for information mellem forældrene. De styrer igennem tilværelsen ved at skjule følelser for den ene forælder for den anden. Disse børn censurerer alt, hvad de fortæller om hverdagen hos den ene forælder til den anden eller lukker helt i og fortæller ingenting. Derved kommer børnene til at leve to helt adskilte liv.

BETYDNINGEN AF SØSKENDE

Det står som et meget centralt resultat i undersøgelsen, at de fleste børn – små som store – betoner vigtigheden af at kunne følges med søskende, også selvom de indimellem skændes med dem, som søskende nu gør.

Søskende udgør en stabilitetsfaktor, der skaber kontinuitet og fungerer som et meget vigtigt forankringspunkt for børn.

Samtidig viser undersøgelsen, at der i en søskendeflok kan være skiftende behov. For eksempel kan mindre børn have brug for hyppigere skift, fordi de ellers kommer til at savne den anden forælder. De allerfleste børn værdsætter at have søskende at følges med, også selvom det kunne gå ud over deres egne behov.

NYE FAMILIEMEDLEMMER

Det er et vilkår for skilsmissebørn i almindelighed, at de kan opleve, at familien bliver udvidet i form af nye familiemedlemmer som stedforældre, stedsøskende og halvsøskende, og udvidelsen af familien kan på godt og ondt bidrage til, at hverdagen ændrer sig. De komplekse familiendannelser med for eksempel nye stedsøskende indebærer, at der må bøjes af og tages hensyn. Undersøgelsens resultater peger på, at det kan være både berigende og anstrengende; det er ikke barnet selv, men forælderen, der har valgt at få de nye familiemedlemmer. For delebørn fremstår det imidlertid som en særlig udfordring, hvis forholdet til nye stedforældre eller stedsøskende er anstrengt, fordi de skal leve under samme tag i halvdelen af tiden og ikke bare kan nøjes med at se dem ved besøg.

INDIVIDUELLE BØRN

Undersøgelsen har bibragt os viden om, at søskende ofte har en fælles overordnet virkelighedsforståelse af deres familieliv. Undersøgelsen viser imidlertid også, at børn fra de samme familier kan håndtere deres livssituation ved hjælp af meget forskellige tilpasningsstrategier, som knytter sig til individuelle forskelle i temperament og personlighed. Kufferten er symbolet på delebørns livsvilkår, og nogle bærer den byrde med et smil. De formår at trives under vanskelige vilkår og håndterer en presset hverdag splittet mellem to hjem. Andre børn oplever en ellers rimelig velorganiseret hverdag med deleordning som stressende. Disse individuelle forskelle er vigtige at have for øje, når man som forældre eller familieretlig myndighed skal vurdere, om en deleordning vil kunne fungere for børnene i en familie.

HVAD SIGER BØRN OM FORDELE OG ULEMPER?

Fordele ved en deleordning er, at dette samværsarrangement giver mulighed for at have tæt kontakt til begge forældre, et større familienetværk (der inkluderer stedforældre, pap- og halvsøskende og ekstra hold bedsteforældre) og dobbelt op af ferier og materielle ting. Det er for nogle børn desuden positivt, at deleordningen tilgodeser forældrenes behov. Blandt negative elementer fremhæves stress, rodløshed og det besvær, der følger med at have to hjem.

Hvis deres bedste vens forældre stod for at skulle skilles, anbefaler de fleste børn, at vennen får en deleordning. Argumenterne går dels på, at den tætte kontakt til begge forældre kan bevares, dels på retfærdighedstankegangen: En ligelig fordeling af samværet bliver synonymt med noget positivt. Endelig anbefales deleordning af børn, fordi det sikrer, at forældrenes følelser ikke kommer i klemme. Børn, der ikke anbefaler deleordning, argumenterer for dette ud fra den byrde, de ugentlige skift medfører.

PERSPEKTIVER FOR PRAKSIS

På grundlag af tidligere forskning – både den internationale forskningslitteratur og tidligere danske analyser – havde vi forventet at få indblik i familieliv, der tegnede sig relativt positivt. Vores forventninger var funderet i undersøgelsesresultater, som har vist, at de skilsmisseforældre, der vælger deleordninger, er en selvselekeret gruppe, som er særligt velfungerende. Selvom vi i dette undersøgelsesmateriale også finder sådanne positive eksempler, er det en negativ overraskelse, at en betydelig del af børnene lever i relativt komplicerede familierelationer. Dette faktum kan kun delvist tilskrives, at en del af casene blev rekrutteret fra statsforvaltningerne. Også blandt familier med frivilligt indgåede deleordninger fungerer en del af dem problematisk set fra børneperspektivet, blandt andet fordi børnenes hverdagsliv er opsplittet, og forbindelseslinjen mellem de to familier mangler.

Vi kan ikke ud fra en undersøgelse som denne med et kvalitativt analyseafsæt vide, om dette – knap så positive – billede er repræsentativt for alle børn i deleordninger. En hypotese er imidlertid, at i og med at flere børn omfattes af deleordninger, vil der også være flere børn, som lever i komplicerede eller egentligt belastede familierelationer. I det per-

spektiv mener vi, at der på grundlag af undersøgelsen kan udtrages nogle råd til gavn for det praktiske liv, det vil sige til både skilsmisseforældre og til de myndigheder, som kommer i berøring med og skal træffe beslutninger om skilsmissebørn. Det stiller særlige fordringer at praktisere en deleordning, hvis det skal fungere til gunst for barnet.

RÅD TIL FORÆLDRE, DER VÆLGER DELEORDNING

Forældre skal hjælpe børn med at skabe kontinuitet imellem de to familieliv. Det kan ske ved:

- Et respektfuldt og udbygget forældresamarbejde, hvor forældre sammen kan løse hverdagens problemstillinger og træffe væsentlige beslutninger sammen.
- At tillade barnet adgang til den anden forælder (for eksempel tillade telefonkontakt, give barnet rum til at kunne tale om sit andet familieliv, tillade barnet at kunne smutte forbi den anden forælders hjem osv.).
- Et fleksibelt organiseret samvær, hvor det er muligt for barnet at flytte rundt på samværet, når der opstår behov.
- En fælles forståelse omkring centrale normer og opdragelsesområder.

De ovenfor nævnte forhold skærpes:

- Hvis der er søskende, som har hver deres bopælsforælder. Der bør være synkroniserede regler og normer for søskende, der følges ad.
- Hvis barnet har særlige behov: Det nytter for eksempel ikke, at et læsesvagt barn kun får træning i det ene hjem, eller at det overvægtige barn kun er på diæt det ene sted.
- Forældre er et ankerpunkt for børn, men børn har også et hverdagsliv uden for forældre-barn-relationen: Hvis en deleordning skal fungere godt, bør forældre bosætte sig i nærheden af hinanden, så barnet fra begge hjem kan bibeholde kontakt til lokalmiljøet – skolen, fritidsaktiviteterne og vennerne.
- Stedforældre og nye søskende kan tage tid og opmærksomhed fra barnet. Får forældrene nye partnere, er det derfor vigtigt, at barnet oplever, at forældrene stadig prioriterer (alene)tid med barnet, og at barnet stadig oplever, at det får opmærksomhed.

- Det er vigtigt at give børnene tid til at være alene, så de respektive forældre ikke beslaglægger børnenes tid, fordi de kun er der 1 uge ad gangen.

RÅD TIL DE FAMILIERETLIGE MYNDIGHEDER

Vi har gennem arbejdet med denne undersøgelse kunnet konstatere, at nogle – også advokater – har den forståelse, at fælles forældremyndighed er ensbetydende med, at børn også skal være omfattet af deleordning. Der forekommer at være brug for en oplysningsindsats, som klargør, at den juridiske konstruktion om forældremyndighed og den praktiske samværsordning er to forskellige ting.

Når en eller begge forældre ønsker at få statsforvaltningen (eller domstolen) til at fastsætte en deleordning, bør den familieretlige myndighed forhøre sig grundigt om, hvordan forældrepar har tænkt sig at realisere deres forældresamarbejde.

Man kan som udgangspunkt stole på børns udsagn, men skal man altid tage dem for pålydende? Vores undersøgelse peger på, at der ikke er et enkelt svar herpå. Hvad børn (og voksne) siger i en interviewsituation, vil uundgåeligt være præget af de særlige forhold, den enkelte samtale er underlagt og det enkelte barns personlighed og aktuelle sindstilstand. Nogle børn er bramfrie og synes at kunne tale lige ud af posen; andre er forsagte eller diplomatiske. De ønsker ikke at være illoyale eller miskreditere deres forældre, men vil tværtimod helst beskytte dem. Atter andre børn taler med en stemme, der reproducerer, hvad forældrene har sagt, eller hvad børnene tror, forældrene vil sige. Det er ikke givet, at det er børnenes oprigtige mening, der kommer frem. Det forekommer derfor til stadighed at være en udfordring og en væsentlig del af arbejdet for de familieretlige myndigheder at tilstræbe klarhed over, om børns ønsker til eller meninger om deres samværsordning hidrører fra dem selv eller fra forældrene.³

3. Se Warming (2002) for en undersøgelse af børnesamtalers potentialer, risici og muligheder for metodeudvikling.

BILAG

VIL EN DELEORDNING VÆRE GUNSTIG FOR VORES BARN? ET PRAKTISK VÆRKTØJ TIL FORÆLDRE

Når forældre går fra hinanden, tænker flere, at en deleordning vil være den bedste og nemmeste løsning for barnet. På den måde bevarer barnet kontakten til begge forældre. Og forældrene undgår måske konflikter om, hvor barnet skal være. Sandheden er, at en deleordning stiller store krav til både børn og forældre i forhold til at få hverdagen til at fungere godt for barnet.

Værktøjet her kan hjælpe jer forældre til at afklare, om en deleordning, hvor barnet bor lige meget hos begge forældre, vil være en god idé i jeres tilfælde. Værktøjet er kun vejledende og kan ikke give den endelige sandhed. Det er afgørende, at beslutningen altid bliver taget i forhold til det enkelte barn. Der kan være konkrete forhold hos barnet eller hos forældrene, som indebærer, at en deleordning er en dårlig idé – eller omvendt: en god idé, som familien kan arbejde videre med.

På de næste sider er en række udsagn om barnet og om det samarbejde, I har som forældre.

Hvis du og den anden forælder ikke længere lever sammen, og barnet er omfattet af en samværsordning, som I overvejer at ændre til en deleordning, så tænk på de sidste 3-6 måneder, når I besvarer. Det kan også være, at I allerede har en deleordning, men nu er kommet i tvivl om,

hvorvidt det fungerer godt. Hvor godt synes du, udsagnene passer på jeres situation?

Hvis du og den anden forælder står for at skulle flytte fra hinanden, og I overvejer at få en deleordning, så tænk på, hvordan du tror, at jeres samarbejde omkring barnet og samværet vil udforme sig. Hvor godt vil udsagnene passe på jeres situation, tror du?

Hvis der er udsagn, som slet ikke passer på jeres situation, så spring dem over. Ellers skal du svare så ærligt som muligt. Hvis der er flere børn, bør du svare for et barn ad gangen.

	Passer ikke	Passer delvist	Passer godt
TEMA: MOTIVER.			
I VIL HAVE EN DELEORDNING, FORDI ...			
En deleordning er den mest retfærdige løsning	A	B	C
En deleordning er den eneste løsning, I kan blive enige om	A	B	C
En deleordning vil skabe færrest mulige problemer mellem jer forældre	A	B	C
Barnet er lige knyttet til begge sine forældre og vil have svært ved at undvære nogen af dem	C	B	A
<i>Tæl antal scores sammen om motiver</i>	A =	B =	C =
TEMA: BARNET			
Klager ofte over hovedpine, ondt i maven eller kvalme	A	B	C
Bekymrer sig om mange ting, virker ofte bekymret	A	B	C
Er ofte ked af det, trist eller har let til gråd	A	B	C
Er utryg og klæbende i nye situationer, bliver nemt usikker på sig selv	A	B	C
Er bange for mange ting, er nem at skræmme	A	B	C
Barnet er vellidt af andre børn/unge	C	B	A
Barnet har flere gode venner	C	B	A
Barnet er glad for at gå i skole (daginstitution)	C	B	A
I almindelighed er barnet robust. Både fysisk og følelsesmæssigt	C	B	A
Barnet har særlige behov, for eksempel indlæringsvanskeligheder, ADHD, handicap, langvarig eller kronisk sygdom	A	B	C
Barnet er god til at sige fra, når der er noget, han/hun ikke vil	C	B	A
Barnet har ofte svært ved at omstille sig, når han/hun skifter mellem hjemmene	A	B	C
Barnet giver udtryk for, at der mangler sammenhæng i hverdagen. Han/hun føler sig presset eller stresse	A	B	C
Barnet føler, at han/hun bliver behandlet som to forskellige personer (i de to hjem). Han/hun føler sig splittet	A	B	C
<i>Tæl antal scores sammen om barnet</i>	A =	B =	C =

	Passer ikke	Passer delvist	Passer godt
TEMA: FORÆLDRENE KOMMUNIKATION OG SAMARBEJDE			
Du er fleksibel og rundhåndet, når den anden forælder ønsker at ændre på samværet	C	B	A
Du synes, den anden forælder er en god far/mor for barnet	C	B	A
Du respekterer den anden forælder (og dennes måde at opdrage barnet på)	C	B	A
Du er lydhør over for dit barns ønsker med hensyn til samvær	C	B	A
Det sker, at du bagtaler den anden forælder, mens barnet hører på det	A	B	C
Den anden forælder er fleksibel og rundhåndet, når du ønsker at ændre på samværet	C	B	A
Den anden forælder synes, du er en god far/mor for barnet	C	B	A
Den anden forælder respekterer dig (og din måde at opdrage barnet på)	C	B	A
Den anden forælder er lydhør over for dit barns ønsker med hensyn til samvær	C	B	A
Overordnet har I forældre den samme indstilling til opdragelse. I er enige om, hvad barnet må og ikke må	C	B	A
Som forældre taler I uden besvær om, hvordan I hjælper barnet, hvis han/hun har problemer	C	B	A
I taler ikke eller kun meget nødtigt med hinanden	A	B	C
Som forældre lytter I til hinanden, tager hinandens meninger alvorligt	C	B	A
Som forældre er I begge i stand til at indgå kompromisser. I evner at finde løsninger, selvom I ikke er helt enige	C	B	A
Du og den anden forælder har ofte konflikter med hinanden	A	B	C
Det sker, at I forældre skændes, mens barnet hører på det	A	B	C
Det er nemt at ændre på samværet, hvis barnet eller en af jer forældre har brug for det	C	B	A
Det er naturligt, at I forældre er sammen om at fejre barnet, for eksempel når han/hun har fødselsdag	C	B	A
I forældre finder det naturligt at invitere hinanden indenfor til en kop kaffe	C	B	A
<i>Tæl antal scores sammen om forældre-samarbejde</i>	A =	B =	C =

	Passer ikke	Passer delvist	Passer godt
TEMA: HVERDAGENS INDRETNING			
Når barnet er hos dig, kan han/hun frit kontakte den anden forælder (fx telefon, sms, mail, chat)	C	B	A
Når barnet er hos den anden forælder, kan han/hun frit kontakte dig (fx telefon, sms, mail, chat)	C	B	A
Når barnet er hos dig, må han/hun gerne komme forbi hos den anden forælder	C	B	A
Når barnet er hos den anden forælder, må han/hun gerne komme forbi hos dig	C	B	A
Barnet har mulighed for at tage nogle af sine ting med frem og tilbage mellem de to hjem	C	B	A
Barnet kan nemt have kammerater med hjemme hos dig	C	B	A
Barnet kan nemt have kammerater med hjemme hos den anden forælder	C	B	A
Barnet kan nemt passe sine fritidsinteresser, uanset om han/hun er hos den ene eller den anden forælder	C	B	A
Barnet kan nemt besøge sine venner, uanset om han/hun er hos den ene eller den anden forælder	C	B	A
Barnet har i begge hjem sit eget værelse (eller et sted, der er hans/hendes eget)	C	B	A
Barnet kan nemt komme til/fra skolen (daginstitutionen), uanset om han/hun er hos mor eller far	C	B	A
<i>Tæl antal scores sammen om hverdagens indretning</i>	A =	B =	C =
TEMA: DE ANDRE FAMILIERELATIONER			
Barnet har et godt forhold til andre familiemedlemmer i din husstand (eksempelvis ægtefælle og søskende)	C	B	A
Barnet har et godt forhold til andre familiemedlemmer i den anden forælders husstand (eksempelvis ægtefælle og søskende)	C	B	A
<i>Tæl antal scores sammen om familierelationer</i>	A =	B =	C =

© Ottosen, Stage & Jensen. Redskabet må genoptrykkes med tilladelse fra SFI. Fem items om barnets emotionelle tilstand hidrører fra SDQ-skalaen

SÅDAN LÆSER DU RESULTATERNE

Tæl dine scores sammen for hvert temaområde.

	Hvis du har flest A'er, nogle B'er og ingen eller meget få C'er:	Hvis du har en del C'ere, nogle B'er og ingen eller få A'er:
Tema: Motiver til deleordning	Din indstilling er positiv, når I overvejer deleordning. Det er ikke først og fremmest de voksnes behov, du tænker på, men barnets.	Du bør tænke på, om det er barnets eller de voksnes behov, som I tilgodeser med en deleordning.
Tema: Barnet	Din besvarelse tyder på, at jeres barn for tiden er robust. Det er en fordel, hvis I tænker på en deleordning. Beslutningen om, hvilken samværsordning der passer bedst, skal imidlertid altid vurderes ud fra det konkrete barn.	Dit barn forekommer at være skrøbeligt på et eller flere områder. Du bør overveje, om dit barn kan magte den omstilling, det kræver at flytte frem og tilbage mellem to hjem. Det kan belaste barnet yderligere.
Tema: Forældres kommunikation og samarbejde	Din besvarelse tyder på, at I forældre er lydhøre og anerkender hinanden. Jeres samarbejde fungerer rimeligt gnidningsfrit. Det er gunstigt, når man har eller tænker på at få en deleordning.	Den ene eller jer begge har problemer med at imødekomme og respektere den anden forælder. Der er knaster i jeres forældre-samarbejde. Jeres indbyrdes forhold forekommer at være for kompliceret til, at det kan fungere godt for barnet med en deleordning.
Tema: Hverdagens indretning	Måden, I har indrettet samværet og hverdagen på, er gunstig, hvis man har en deleordning. I udviser respekt for, at barnet hører til i to hjem og hjælper det til at skabe sammenhæng i hverdagen.	Måden, I har indrettet jer på, vil gøre barnets hverdag besværlig og opsplittet, hvis det lever i en deleordning.
Tema: Andre familiemedlemmer	Dit barn har et godt forhold til familiemedlemmer i begge hjem, og det kan derfor have glæde at bo i to hjem.	Barnet har ikke så godt et forhold til alle familiemedlemmerne i de to hjem. Tænk over det, hvis I overvejer en deleordning.

LITTERATUR

- Amato, P.R. & C. Dorius (2010): "Fathers, Children and Divorce". I: Lamb, M.E. (Ed.): *The Role of the Father in Child Development* (4th ed.). New York: Wiley.
- Amato, P.R. & F. Fowler (2002): "Parenting Practices, Child Adjustment, and Family Diversity". *Journal of Marriage and Family*, 64, s. 703-716.
- Amato, P.R. & J.G. Gilbreth (1999): "Nonresident Fathers and Children's Well-Being: A Meta-Analysis". *Journal of Marriage and Family*, 61(3), s. 557-573.
- Amato, P.R. & S. Rezac (1994): "Contact with Residential Parents, Interparental Conflict, and Children's Behavior". *Journal of Family Issues*, 15(2), s. 191-207.
- Backe-Hansen, E. (2002): Barns deltagelse i spørreskjemaundersøkelser sett i forhold til generelle, forskningsetiske krav. I: Andersen, D. & M.H. Ottosen (red.): *Børn som respondenter. Om børns medvirken i survey*. København: Socialforskningsinstituttet, 02:23.
- Bauman, Z. (2001): *Community. Seeking Safety in an Insecure World*. Cambridge: Polity Press.
- Bauserman, R. (2002): "Child Adjustment in Joint-Custody Versus Sole-Custody Arrangements: A Meta-Analytic Review". *Journal of Family Psychology*, 16(1), s. 91-102.

- Beck, U. & E. Beck-Gernsheim (1995): *The Normal Chaos of Love*. UK: Cambridge: Polity Press & Blackwell Publishers.
- Buchanan, C.M., E.E. Maccoby & S.M. Dornbusch (1996): *Adolescents After Divorce*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Emery, R.E. (1999): *Marriage, Divorce, and Children's Adjustment* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- FN-konventionen om barnets rettigheder. Tilgængelig på: <http://boes.org/un/danun-b.html>.
- Friedman, M. (2004): "The So-Called High-Conflict Couple: A Closer Look". *American Journal of Family Therapy*, 32(2), s. 101-117.
- Gilmore, S. (2010): "Shared Parenting: The Law and the Evidence (Part 2)". *Seen and Heard*, 20(1), s. 21-35.
- Gilmore, S. (2006): "Contact/Shared Residence and Child Well-Being: Research Evidence and its Implications for Legal Decision-Making". *Int. J. Law Policy Family*, 20(3), s. 344-365.
- Harris-Short, S. (2010): "Resisting the March towards 50/50 Shared Residence: Rights, Welfare and Equality in Post-Separation Families". *Journal of Social Welfare & Family Law*, 32(3), s. 257-274.
- Haugen, G.M. (2010): "Children's Perspectives on Everyday Experiences of Shared Residence: Time, Emotions and Agency Dilemmas". *Children & Society*, 24(2), s. 112-122.
- Hetherington, E.M. (1999): "Should We Stay Together for the Sake of the Children?" I: E.M. Hetherington (Ed.): *Coping with Divorce, Single Parenting, and Remarriage*. Mahwah, NJ: Erlbaum, s. 93-116.
- Hetherington, E.M. & J. Kelly (2002): *For Better or for Worse*. New York: Norton.
- Hetherington, E.M., M. Cox & R. Cox (1985): "Long-Term Effects of Divorce and Remarriage on the Adjustment of Children". *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 24(5), s. 518-530.
- James, A. & A. Prout (Eds.) 1990: *Constructing and Reconstructing Childhood. Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*. London: Falmer Press.
- Jensen, A.-M. (2009): "Mobile Children: Small Captives of Large Structures?" *Children & Society*, 23(2), s. 123-135.
- Jensen, H.S. (2010): *To hjem – én familie. Børn og forældres erfaring med deleordning*. København: Statsforvaltningen Hovedstaden & Thorkild Dreyers Fond.

- Johnston, J.R. (1995): "Research Update: Children's Adjustment in Sole Custody Compared to Joint Custody Families and Principles for Custody Decision Making". *Family and Conciliation Courts Review*, 33(4), s. 415-425.
- Johnston, J.R. & V. Roseby (1997): *In the Name of the Child: A Developmental Approach to Understanding and Helping Children of Conflict and Violent Divorce*. New York: Free Press.
- Juby, H., C. Le Bourdais & N. Marcil-Gratton (2005): "Sharing Roles, Sharing Custody? Couples' Characteristics and Children's Living Arrangements at Separation". *Journal of Marriage and Family*, 67(1), s. 157-172.
- Kampmann, J. (2003): "Barndoms sociologi – fra marginaliseret provokatør til mainstream leverandør". *Danske Sociologi*, nr. 2, vol. 14, s. 79-94.
- Kaspiew, R., M. Gray, R. Weston, L. Moloney, K. Hand, L. Qu & The Family Law Evaluation Team (2009): *Evaluation of the 2006 Family Law Reforms*. Melbourne: Australian Institute of Family Studies.
- Kelly, J.B. (2007): "Children's Living Arrangements Following Separation and Divorce: Insights From Empirical and Clinical Research". *Family Process*, 46(1), s. 35-52.
- Kelly, J.B. (2003): "Parents with Enduring Child Disputes: Multiple Pathways to Enduring Disputes". *Journal of Family Studies*, 9(1), s. 37-50.
- Kelly, J.B. (2002): "Psychological and Legal Interventions for Parents and Children in Custody and Access Disputes: Current Research and Practice". *Virginia Journal of Social Policy and Law*, 10(1), s. 129-163.
- Kelly, J.B. (2000): "Children's Adjustment in Conflicted Marriage and Divorce: A Decade Review of Research". *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 39(8), s. 963-973.
- Kline, M., J. Johnston & J. Tschann (1991): "The Long Shadow of Marital Conflict: A Model of Children's Postdivorce Adjustment". *Journal of Marriage and Family*, 53(2), s. 297-309.
- Kvale, S. (1996): *Interview. En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Lamb, M.E. (ed.). (2010): *The Role of the Father in Child Development* (4th ed.). New York: Wiley.

- Lee, M.Y. (2002): "A Model of Children's Post-Divorce Behavioural Adjustment in Maternal and Dual-Residence Arrangements". *Journal of Family Issues*, 23(5), s. 672-697.
- Luepnitz, D.A. (1991): A Comparison of Maternal, Paternal and Joint Custody: Understanding the Varieties of Post-Divorce Family Life. In: J. Folberg (ed.): *Joint Custody and Shared Parenting*, (2nd ed., s. 105-114). New York: Guilford.
- Mason, M.A. (2002): *The Equality Trap*. Transaction Publishers: New Brunswick/London.
- Maccoby, E.E. & R.H. Mnookin (1992): *Dividing the Child: Social and Legal Dilemmas of Custody*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- McIntosh, J. (2009): "Legislating For Shared Parenting: Exploring Some Underlying Assumptions". *Family Court Review*, 47(3), s. 389-400.
- McIntosh, J. & R. Chisholm (2008): "Cautionary Notes on the Shared Care of Children in Conflicted Parental Separations". Australian Institute of Family Studies, *Family Relationships Quarterly Issue 8*.
- McIntosh, J., B. Smyth, M. Kelaher, Y. Wells & C.M. Long (2010): *Post-Separation Parenting Arrangements and Developmental Outcomes for Infants and Children*. Collected Reports - offi.gov.au. Australia: Family Transitions.
- Ministeriet for familie- og forbrugeranliggende (2006): *Barnets perspektiv. Betænkning afgivet af Udvalget om Forældremyndighed og Samvær. Betænkning nr. 1475*. København: Schultz.
- Morgan, D.L. (2002): "Focus Group Interviewing". I: Gubrium, J.F. & J.A. Holstein: *Handbook of Interview Research. Context and Method*. UK: Sage Publications, Inc.
- Moxnes, K. (2003): "Risk Factors in Divorce: Perceptions by the Children Involved". *Childhood*, 10(2), s. 131-146.
- Mørch, M.M. & N.K. Rosenberg (2005): *Kognitiv terapi. Modeller og metoder*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Neale, B., J. Flowerdew & C. Smart (2003): "Drifting Towards Shared Residence?" *Family Law*, 33, s. 904.
- Ottosen, M.H. (2004): *Samvær og børns trivsel*. København: Socialforskningsinstituttet, 04:05.
- Ottosen, M.H. (2000): *Samboskab, ægteskab og forældrebrud. En analyse af børns familieforhold gennem de første leveår*. København: Socialforskningsinstituttet, 00:9.

- Ottosen, M.H. (1997): *Børn i sammenbragte familier. Et studie af forældreskab som social konstruktion*. København: Socialforskningsinstituttet, 97:24.
- Ottosen, M.H. & S. Stage (2011): *Dom til fælles forældremyndighed. En evaluering af forældreansvarsloven*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 11:26.
- Ottosen, M.H., D. Andersen, L.P. Nielsen, M. Lausten & S. Stage (2010): *Børn og unge i Danmark. Trivsel og velfærd*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 10:20.
- Parkinson, P. & B. Smyth (2004): "Satisfaction and Dissatisfaction with Father-Child Contact Arrangements in Australia". *Child and Family Law Quarterly*, 16(3), s. 289-304.
- Peacey, V. & J. Hunt (2009): *I'm not Saying It was Easy. Contact Problems in Separated Families*. UK: Ginger Bread & Nuffield Foundation.
- Pearson, J. & N. Thoennes (1990): "Custody After Divorce: Demographic and Attitudinal Patterns". *American Journal of Orthopsychiatry*, 60(2), s. 233-249.
- Pruett, M.K., R. Ebling & G. Insabella (2004): "Parenting Plans and Visitation: Critical Aspects of Parenting Plans for Young Children Interjecting Data into the Debate about Overnights". *Family Court Review*, 42(1), s. 39-59.
- Pruett, M.K., T.Y. Williams, G. Insabella & T.D. Little (2003): "Family and Legal Indicators of Child Adjustment to Divorce Among Families with Young Children". *Journal of Family Psychology*, 17(2), s. 169-180.
- Rhoades, H. (2008): "The Dangers of Shared Care Legislation: Why Australia Needs (yet more) Family Law Reform". *Federal Law Review*, 36(3), s. 279-299.
- Sennett, R. (1998): *The Corrosion of Character. The Personal Consequences of Work in the New Capitalism*. New York: W.W. Norton & Company.
- Skjørten, K. & R. Barlindhaug (2007): "The Involvement of Children in Decisions about Shared Residence". *International Journal of Law, Policy and the Family*, 21(3), s. 373-385.
- Skjørten, K., R. Barlindhaug & H. Lidén (2006): *Delt bosted for barn*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Smart, C. (2004): "Equal Shares: Rights for Fathers or Recognition for Children?" *Critical Social Policy*, 24(4), s. 484-503.

- Smart, C. (2002): "From Children's Shoes to Children's Voices". *Family Court Review*, 40(3), s. 307-319.
- Smart, C. & A. Wade (2004): As Fair as It Can Be. I: Jensen, A.-M. & L. McKee (eds.): *Children and the Changing Family. Between Transformation and Negotiation*. New York: RoutledgeFalmer.
- Smart, C., B. Neale & A. Wade (2001): *The Changing Experience of Childhood: Families and Divorce*. Cambridge: Polity Press.
- Smyth, B. (2009): "A 5-Year Retrospective of Post-Separation Shared Care Research in Australia". *Journal of Family Studies*, 15, s. 36-59.
- Smyth, B. (ed.) (2004): "Parent-Child Contact and Post-Separation Parenting Arrangements". *Research Report No. 9*. Melbourne: Australian Institute of Family Studies.
- Smyth, B. & L. Moloney (2008): "Change in Patterns of Post-Separation Parenting over Time: A Brief Review". *Journal of Family Studies*, 14, s. 7-22.
- Smyth, B., C. Caruana & A. Ferro (2004): Fifty-Fifty Care. I: Smyth, B. (ed.): *Parent-Child Contact and Post-Separation Parenting Arrangements. Research Report Number 9*. Melbourne: Australian Institute of Family Studies.
- Socialstyrelsen (SOU) (2004): *Växelvis boende - Att bo hos både pappa och mamma fast de inte bor tillsammans - Reviderad version 2004*. Sverige: Socialstyrelsen.
- Solomon, J. & C. George (1999): "The Development of Attachment in Separated and Divorced Families: Effects of Visitation, Parent and Couple Variables". *Attachment & Human Development*, 1(1), s. 2-33.
- Spruijt, E. & V. Duindam (2010): "Joint Physical Custody in The Netherlands and the Well-Being of Children". *Journal of Divorce & Remarriage* [serial online]. 51(1): s. 65-82.
- Steinman, S. (1981): "The Experience of Children in a Joint-Custody Arrangement: A Report of a Study". *American Journal of Orthopsychiatry*, 51, s. 403-414.
- van Kriekenn, R. (2005): "The 'Best Interests of the Child' and Parental Separation: on the 'Civilizing of Parents'". *The Modern Law Review Limited 2005*, (68)1, s. 25-48.
- Warming, H. (2005): "Erkendelse gennem oplevelse: når indlevelse ikke er mulig". I: Järvinen, M. & N. Mik-Meyer (red.): *Kvalitative meto-*

der i et interaktionistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter.
København: Hans Reitzels Forlag.

Warming, H. (2002): *Det er lidt svært – men jeg må jo sige min mening.* København: Frydenlund.

SFI-RAPPORTER SIDEN 2010

SFI-rapporter kan købes eller downloades gratis fra www.sfi.dk. Enkelte rapporter er kun udkommet som netpublikationer, hvilket vil fremgå af listen nedenfor.

- 10:01 Henriksen, A.C.: *Coaching af sygedagpengemodtagere. En pilotundersøgelse med eksperimentelt design.* 69 sider. ISBN: 978-87-7487-961-9. Kr. 70,00.
- 10:02 Lausten, M., Mølholt, A.-K., Hansen, H. & Jensen, V.M.: *Introduktion til dialogprojektet. Dialoggruppe – om forebyggelse som alternativ til anbringelse. Delrapport 1.* 97 sider. ISBN: 978-87-7487-962-6. Kr. 100,00.
- 10:03 Christensen, E.: *Grønlandske børn i Danmark.* 87 sider. ISBN: 978-87-7487-963-3. Kr. 90,00.
- 10:04 Henriksen, A.C.: *Veje til beskæftigelse. En kvalitativ undersøgelse af indsatser over for ikke-arbejdsmarkedsparate kontanthjælpsmodtagere.* 132 sider. ISBN: 978-87-7487-964-0. Kr. 130,00.
- 10:05 Gensby, U. & Thuesen, F.: *På vej mod job efter en arbejdsskade. En evaluering af arbejdsskadestyrelsens Fastholdelsescenter.* 128 sider. ISBN: 978-87-7487-965-7. Kr. 120,00.
- 10:06 Egelund, T., Jakobsen, T.B., Hammen, I., Olsson, M. & Høst, A.: *Sammenbrud i anbringelser af unge. Erfaringer, forklaringer og årsagerne bag.* 376 sider. ISBN: 978-87-7487-966-4. Kr. 375,00.

- 10:07 Bach H.B. & Henriksen A.C.: *Gravidens sygefravær*. 126 sider. ISBN: 978-87-7487-967-1. Kr. 130,00.
- 10:08 Bach H.B.: *Gravid og Fængselsbetjent*. 36 sider. ISBN: 978-87-7487-968-8. Netpublikation.
- 10:09 Madsen, M.B, Holt, H., Jonassen, A.B. & Schademan, H.K.: *Kvinder og mænd i den offentlige sektor. Karrieremønstre, lederønsker og ledermuligheder*. 274 sider. ISBN: 978-87-7487-969-5. Kr. 270,00.
- 10:10 Larsen, M.: *Lønforskelle mellem kvinder og mænd i 2007. Analyser for lønkommissionen*. 86 sider. ISBN: 978-87-7487-970-1. Kr. 90,00.
- 10:11 Thuesen, F.: *Ledelsen og motivation i den offentlige sektor. Et litteraturstudium*. 100 sider. ISBN: 978-87-7487-971-8. Kr. 100,00.
- 10:12 Deding, M. & Holt, H. (red.): *Hvorfor har vi lønforskelle mellem kvinder og mænd? En antologi om ligeløn i Danmark*. 246 sider. ISBN: 978-87-7487-972-5. Kr. 250,00.
- 10:13 Knudsen, L. & Nielsen, V.L.: *Effekten af kommunernes forebyggende foranstaltninger for unge. Forebyggende foranstaltninger i eget miljø sammenlignet med anbringelse uden for hjemmet*. 152 sider. ISBN: 978-87-7487-973-2. Vejledende pris: 150,00 kr.
- 10:14 Lausten, M., Hansen, H. & Albæk Nielsen, A.: *Udsatte børnefamilier i Danmark*. 212 sider. ISBN: 978-87-7487-976-3. Netpublikation.
- 10:15 Christensen, G., Mikkelsen, M.F., Pedersen, K.B. & Amilon, A.: *Boligsociale indsatser og buslejestøtte. Kortlægning og programevaluering af Landsbyggefondens 2006-10-pulje*. 164 sider. ISBN: 978-87-7487-977-0. Vejledende pris 160,00 kr.
- 10:16 Bengtsson, S., Mateu, N.C. & Høst, A.: *Blinde børn – integration eller isolation? Blinde børns trivsel og vilkår i hjemmet, fritiden og skolen*. 136 sider. ISBN: 978-87-7487-978-7. Vejledende pris 140,00 kr.
- 10:17 Bengtsson, S., Mateu, N.C. & Høst, A.: *Blinde og stærkt svagsynede. Barrierer for samfundsdeltagelse*. 122 sider. ISBN: 978-87-7487-979-4. Vejledende pris: 120,00 kr.
- 10:18 Ellerbæk, L.S. & Thuesen, F.: *Projekt arbejdsplads for højtuddannede. Følgeforskning for Region Midtjylland*. 99 sider. ISBN: 978-87-7487-980-0. Vejledende pris: 100,00 kr.
- 10:19 Jakobsen, V. & Ellerbæk, L.S.: *Løn- og arbejdsforhold for kvinder og mænd i køkefaget*. 71 sider. ISBN: 978-87-7487-981-7. Netpublikation.

- 10:20 Ottosen, M.H., Andersen, D., Nielsen, L.P., Lausten, M. & Sta-
ge, S.: *Børn og unge i Danmark. Velfærd og Trivsel 2010*. 155 sider.
ISBN: 978-87-7487-982-4. Vejledende pris: 260,00 kr.
- 10:21 Kofod, J.E., Benwell, A.F., Kjær, A.A.: *Hjemvendte soldater. En
interviewundersøgelse*. 76 sider. ISBN: 978-87-7487-983-1. Netpub-
likation.
- 10:22 Lausten, M., Mølholt, A.-K., Hansen, H., Heiner Schmidt, L. &
Aaquist, M.: *Forebyggende foranstaltninger 0-4 år. Dialoggruppe – om fo-
rebyggelse som alternativ til anbringelse. Delrapport 2*. 184 sider. ISBN:
978-87-7487-984-8. Vejledende pris: 195,00 kr.
- 10:23 Christensen, E., Lindstrøm, M. & Mølholt, A.-K.: *Efterværn for
voldsudsatte kvinder. Krisecentrenes støtte og hjælp til kvinder, som flytter
fra centrene*. 95 sider. ISBN: 978-87-7487-985-5. Vejledende pris:
100,00 kr.
- 10:24 Jensen, V.M. & Nielsen, L.P.: *Væje til ungdomsuddannelse 1. Statisti-
ske analyser af folkeskolens betydning for unges påbegyndelse og gennem-
førelse af en ungdomsuddannelse*. 211 sider. ISBN: 978-87-7487-986-
2. Netpublikation.
- 10:25 Espersen, L.D.: *Bekymrende identiteter. Ph.d.-afhandling*. 260 sider.
ISBN: 978-87-7487-987-9. Vejledende pris: 100,00 kr.
- 10:26 Høgelund, J., Tørslev, M.K. & Weibel, K.: *Sygemeldte og fortidspen-
sionister med handicap. Jobcentermedarbejderes perspektiver på jobcentrenes
indsats*. 101 sider. ISBN: 978-87-7487-986-6. Vejledende pris:
100,00 kr.
- 10:27 Lyk-Jensen, S.V., Jacobsen, J. & Heidemann, J.: *Soldater – før,
under og efter udsendelse. Et litteraturstudie*. 92 sider. ISBN: 978-87-
7487-989-3. Netpublikation.
- 10:28 Thuesen, F., Holt, H., Jensen, S. & Brink Thomsen, L.: *Virksombeders sociale engagement*. 172 sider. ISBN: 978-87-7487-
990-9. Vejledende pris: 170,00 kr.
- 10:29 Jakobsen, V. & Liversage, A.: *Køn og etnicitet i uddannelsessystemet.
Litteraturstudier og registerdata*. 175 sider. ISBN: 978-87-7487-991-
6. Vejledende pris: 176,00 kr.
- 10:30 Christoffersen, M.N.: *Børnemishandling i hjemmet*. 120 sider. ISBN:
978-87-7487-992-3. Netpublikation.
- 10:31 Jakobsen, T.B., Hammen, I. & Steen, L.: *Efterværn – støtte til tidli-
gere anbragte unge*. 94 sider. ISBN: 978-87-7487-993-0. Vejledende
pris: 90,00 kr.

- 10:32 Korzen, S., Fisker, L. & Oldrup, H.: *Vold mod børn og unge i Danmark. En spørgeskemaundersøgelse blandt 8.-klasses-elever*. 127 sider. ISBN: 978-87-7487-994-7. Netpublikation.
- 10:33 Mateu, N.C.: *Hjælpe linjen for spilleafhængige. Kortlægning af telefonsamtaler i Danmark og Norge i perioden 2008-2009*. 50 sider. ISBN: 978-87-7487-995-4. Netpublikation.
- 10:34 Egelund, T., Böcker Jakobsen, T. & Steen, L.: *"Det er jo min familie!" Beretninger fra børn og unge i slægtspleje*. 126 sider. ISBN: 978-87-7487-996-1. Vejledende pris: 120,00 kr.
- 10:35 Christensen, E.: *Alkoholproblemer og partnervold*. 48 sider. ISBN: 978-87-7487-997-8. Vejledende pris: 50,00 kr.
- 11:01 Liversage, A., Jakobsen, V. & Rode Hansen, I.: *"Det var ikke nemt, men jeg klarede det!" Interviewundersøgelse med etniske minoritetskvinder om uddannelse*. 156 sider. ISBN: 978-87-7119-000-7. Vejledende pris: 150,00 kr.
- 11:02 Filges, T. & Holt, H.: *AC-arbejdskraft i den vestlige del af Region Midtjylland. Muligheder og barrierer*. 96 sider. ISBN: 978-87-7119-001-4. Vejledende pris: 90,00 kr.
- 11:03 Lausten, M., Mølholt, A.-K., Hansen, H., Heiner Schmidt, L. & Aaquist, M.: *Forebyggende foranstaltninger 5-9 år. Dialoggruppe – om forebyggelse som alternativ til anbringelse. Delrapport 3*. 184 sider. ISBN: 978-87-7119-002-1. Vejledende pris: 180,00 kr.
- 11:04 Jacobsen, J. & Lindstrøm, M.: *Lokal integration af førtidspensionister*. 110 sider. ISBN: 978-87-7119-003-8. Vejledende pris: 110 kr.
- 11:05 Deding, M. (red.): *Forskning om tvang i misbrugsbehandling. En kortlægning foretaget af SFI Campbell*. 110 sider. ISBN: 978-87-7119-004-5. Netpublikation.
- 11:06 Oldrup, H., Lindstrøm, M. & Korzen, S.: *Vold mod førskolebørn. Praksis og barrierer for opsporing og underretning*. 110 sider. ISBN: 978-87-7119-005-2. Netpublikation.
- 11:07 Christensen, E.: *Væk fra Grønland. Udsatte grønlandere, der er flyttet til Danmark med deres børn*. 88 sider. ISBN: 978-87-7119-006-9. Vejledende pris: 90,00 kr.
- 11:08 Brink Thomsen, L. & Høgelund, J.: *Handicap og beskæftigelse. Udviklingen mellem 2002 og 2010*. 140 sider. ISBN: 978-87-7119-007-6. Vejledende pris: 140,00 kr.

- 11:09 Bengtsson, S., Hansen, H. & Røgeskov, M.: *Børn med en funktionsnedsættelse og deres familier. Den første kortlægning i Norden*. 108 sider. ISBN: 978-87-7119-008-3. Vejledende pris: 110,00 kr.
- 11:10 Vitus, K. & Kjær, A.A.: *PSP-samarbejdet. En kortlægning af PSP-Frederiksberg, Odense, Amager og Esbjerg*. 201 sider. ISBN: 978-87-7119-009-0. Netpublikation.
- 11:11 Graversen, B.K.: *Tættere på arbejdsmarkedet? Om effektmåling af beskæftigelsesindsatsen for ikke-arbejdsmarkedsparede ledige*. 78 sider. ISBN: 978-87-7119-010-6. e-ISBN: 978-87-7119-048-9. Vejledende pris: 70,00 kr.
- 11:12 Andersen, D., Thomsen, R., Langhede, A.P., Albæk Nielsen, A. & Toft Hansen, A.: *Skolernes samarbejde. Kortlægning af skolernes kontakt med kommunale forvaltninger og andre institutioner*. 249 sider. ISBN: 978-87-7119-011-3. Netpublikation.
- 11:13 Larsen, M., Bach, H.B. & Ellerbæk, L.S.: *55-70-åriges forbliven på arbejdsmarkedet. Adfærd, forventninger, aftaler og kendskab til regler*. 222 sider. ISBN: 978-87-7119-012-0. e-ISBN: 978-87-7119-045-8. Vejledende pris: 220,00 kr.
- 11:14 Christoffersen, M.N. & Hammen, I.: *ADHD-indsatser. En forskningsoversigt*. 129 sider. ISBN: 978-87-7119-013-7. Vejledende pris: 130,00 kr.
- 11:15 Oldrup, H., Korzen, S., Lindstrøm, M. & Christoffersen, M.N.: *Vold mod børn og unge. Hovedrapport*. 95 sider. ISBN: 978-87-7119-014-4. Vejledende pris: 90,00 kr.
- 11:16 Rostgaard, T., Bjerre, L., Sørensen, K. & Rasmussen, N.: *Omsorg og etnicitet. Nye veje til rekruttering og kvalitet i aldreplejen*. 207 sider. ISBN: 978-87-7119-015-1. Vejledende pris: 200,00 kr.
- 11:17 Bengtsson, S., Alim, W., Holmskov, H. & Lund, A.: *Sociale indsatser til mennesker med ADHD. En kortlægning*. 166 sider. ISBN: 978-87-7119-017-5. e-ISBN: 978-87-7119-040-3. Vejledende pris: 160,00 kr.
- 11:18 Böcker Jakobsen, T., Langhede, A.P. & Sørensen, K.: *Lige muligheder – støtte til udsatte børn og unge. Evalueringsrapport 1: Beskrivelse af igangsatte forsøgsprojekter*. 87 sider. ISBN: 978-87-7119-016-8. Netpublikation.
- 11:19 Albæk, K. & Brink Thomsen, L.: *Er kvindefag lavtlønsfag? En analyse af sammenhængen mellem løn og andelen af kvinder i enkelte arbejds-*

- funktioner*. 97 sider. ISBN: 978-87-7119-018-2. Vejledende pris: 97,00 kr.
- 11:20 Knudsen, L. & Egelund, T.: *Effekter af slægtspleje. Slægtsanbragte børn og unges udvikling sammenlignet med plejebørn fra traditionelle plejefamilier*. 161 sider. ISBN: 978-87-7119-019-9. Vejledende pris: 160,00 kr.
- 11:21 Kofod, J., Dyrvig, T.F., Markwardt, K., Lagoni, N., Bille, R., Termansen, T., Christiansen, L., Toldam, E.J. & Vilshammer, M.: *Prostitution i Danmark*. 395 sider. ISBN: 978-87-7119-020-5. Vejledende pris: 390,00 kr.
- 11:22 Brink Thomsen, L. & Høgelund, J.: *Handicap og beskæftigelse i 2010. Regionale Forskelle*. 68 sider. ISBN: 978-87-7119-021-2. e-ISBN: 978-87-7119-022-9. Vejledende pris: 60,00 kr.
- 11:23 Amilon, A.: *Supplerende arbejdsmarkedspension. Hvorfor vælger eller fravælger førtidspensionister ordningen?* 92 sider. ISBN: 978-87-7119-023-6. e-ISBN: 978-87-7119-024-3. Vejledende pris: 90,00 kr.
- 11:24 Christensen, E. & Hansen, H.: *Den sociale indsats for børn og unge i Grønland. Kortlægning af aktiviteterne 2011*. 44 sider. ISBN: 978-87-7119-025-0. e-ISBN: 978-87-7119-026-7. Vejledende pris: 40,00 kr.
- 11:25 Lyk-Jensen, S.V., Weatherall, C.D., Heidemann, J., Damgaard, M. & Glad, A.: *Soldater før og under udsendelse. En kortlægning*. 190 sider. e-ISBN: 978-87-7119-028-1. Netpublikation.
- 11:26 Ottosen, M.H. & Stage, S.: *Dom til fælles forældremyndighed. En evaluering af forældreansvarsloven*. 257 sider. ISBN: 978-87-7119-029-8. e-ISBN: 978-87-7119-030-4. Vejledende pris: 250,00 kr.
- 11:27 Liversage, A. & Leelo Knudsen, L.: *Kvinder i byggefag. En interviewundersøgelse*. 131 sider. ISBN: 978-87-7119-031-1. e-ISBN: 978-87-7119-032-8. Vejledende pris: 130,00 kr.
- 11:28 Chistensen, E. & Hansen, H.: *Kalaallit nunaanni meeqqanut inuusut-tunullu isumaginninnikkut suliniutit*. 46 sider. ISBN: 978-87-7119-033-5. e-ISBN: 978-87-7119-034-2. Vejledende pris: 40,00 kr.
- 11:29 Lausten, M., Mølholt, A.-K., Hansen, H., Vammen, K.S., Schmidt, L.H. & Legendre, A.-C.: *Forebyggende foranstaltninger 10-13 år. Dialoggruppe – om forebyggelse som alternativ til anbringelse. Delrapport 4*. 184 sider. ISBN: 978-87-7119-036-6. e-ISBN: 978-87-7119-037-3. Vejledende pris: 180,00 kr.

- 11:30 Bengtsson, S.: *Danmark venter stadig på sin psykiatireform. Et rids af udviklingen de seneste årtier*. 78 sider. ISBN: 978-87-7119-038-0. e-ISBN: 978-87-7119-039-7. Vejledende pris: 70,00 kr.
- 11:33 Bo Larsen, M., Jacobsen, S. & Jensen, S.: *Socialt bedrageri. Et litteraturstudie*. 100 sider. e-ISBN: 978-87-7119-044-1. Netpublikation.
- 11:34 Christoffersen, M.N., Skov Olsen, P., Vammen, K.S., Sander Nielsen, S. & Lausten, M.: *Tidlig identifikation af kriminalitetstruede børn og unge. Risiko- og beskyttelsesfaktorer*. 207 sider. ISBN: 978-87-7119-046-5. e-ISBN: 978-87-7119-047-2. Vejledende pris: 200,00 kr.
- 11:36 Brink Thomsen, L. & Høgelund, J.: *Køn, Handicap og beskæftigelse i 2010*. 47 sider. e-ISBN: 978-87-7119-053-3. Netpublikation.
- 11:38 Ottosen, M.H., Stage, S. & Søndergaard Jensen, H.: *Børn i deleordninger. En kvalitativ undersøgelse*. 207 sider. ISBN: 978-87-7119-056-4. ISBN: 978-87-7119-057-1. Vejledende pris: 200,00 kr.
- 11:39 Jin Pedersen, M., Rosdahl, A., Winther, S.C., Langhede, A.P. & Lynggaard, M.: *Ledelse af folkeskolerne. Vilkår og former for skoleledelse*. 283 sider. e-ISBN: 978-87-7119-058-8. Netpublikation.

BØRN I DELEORDNINGER

EN KVALITATIV UNDERSØGELSE

Gennem det sidste tiår er det blevet mere udbredt, at skilsmissebørn lever i deleordninger, hvor de bor lige meget hos begge forældre. For første gang på dansk grund belyser denne forskningsbaserede undersøgelse, hvordan deleordninger på godt og på ondt fungerer for børn.

Undersøgelsen viser bl.a., at en deleordning kan fungere godt for børn, hvis forældrene har et udbygget samarbejde, og der ikke er for mange barrierer i barnets hverdagsliv. Sådan ser virkeligheden imidlertid ikke altid ud.

Undersøgelsen er baseret på dybtgående interview med 28 delebørn og 24 forældre og er finansieret af Egmont Fonden.

EGMONT
Fonden